

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

Bc. Lenka Šreinová

Prostředí a specifika turecké občanské společnosti

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Karel Černý, Ph.D.

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zveřejněna v elektronické knihovně Fakulty humanitních studií UK v Praze.

V Praze dne 14. května 2014

Lenka Šreinová

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Občanská společnost v čase a prostoru	4
2.1 Předpoklady vývoje občanské společnosti.....	4
2.2 Pojetí konceptu občanské společnosti.....	6
2.2.1 Výhrady k aplikaci západního konceptu v nezápadním prostředí: mezi univerzalizmem a výjimečností (ekspcionalizmem)	7
2.3 Nezápadní občanská společnost.....	8
2.3.1 Kompatibilita občanské společnosti a islámu: mezi adaptací a relativizací	10
2.3.2 Komunitní forma občanské společnosti	14
2.3.3 Východisko pro práci s občanskou společností v nezápadní společnosti	15
3. Pohledy na jádro problematiky turecké společnosti	15
3.1 Pohled centra a periferie	17
3.2 Snaha o udržení a kontinuitu moci republikánského centra	18
3.3 Sociokulturní kontrakce	19
3.3.1 Alternativní identity jako původ sociokulturních kontrakcí	21
3.3.1.1 Diverzita v rámci alternativních identit: případ feminismu	21
3.3.1.2 Variace (ne)národních identit.....	22
3.3.1.3 Diverzita v rámci islamistické a sekulární identity	23
3.4 Odpor proti změně, nedůvěra a touha po smíru	25
4. Občanská společnost v Turecku.....	26
4.1 Moderní občanská společnost v běhu času	26
4.2 Dnešní občanská společnost.....	29
4.2.1 Postavení občanské společnosti vůči státu.....	31
4.2.2 Formy a alternativy uskupení občanské společnosti.....	33
4.2.3 První zpráva CIVICUS	34
4.2.4 Závěry druhé zprávy CIVICUS	39
4.2.5 Přehlížené ideologické pozadí	41
4.2.6 Poměry Turecka v době výzkumu	43
5. Analytická část.....	45
5.1 Metodologie	46
5.2 Rozbor organizací	49
5.2.1 Anadolu Gençlik Derneği (AGD).....	49
5.2.1.1 Zprávy o činnosti	50
5.2.1.2 Analýza a hodnocení	54

5.2.2 Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG).....	57
5.2.2.1 Zprávy o činnosti	58
5.2.2.2 Analýza a hodnocení	60
5.2.3 İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlumder)	62
5.2.3.1 Zprávy o činnosti	63
5.2.3.2 Analýza a hodnocení	70
5.2.4 İnsan Hakları Derneği (IHD)	73
5.2.4.1 Zprávy o činnosti	75
5.2.4.2 Analýza a hodnocení	79
6. Závěr	83
Seznam zdrojů.....	91

Abstrakt

Práce Prostředí a specifika turecké občanské společnosti se věnuje možnostem prostředí, ve kterém se utváří občanská společnost v Turecké republice. Shrnuje hlavní teoretické faktory, sociální fenomény a historické předpoklady, které ovlivňují prostředí, z něhož vycházejí, a v němž se odehrávají občanské aktivity. Porovnává práce různého charakteru vyjadřující se k aplikaci konceptu občanské společnosti v zemích, které nemají stabilní demokratický režim. Dále se zaměřuje na společensko-politické faktory, které ovlivňovaly možnosti občanské aktivity od založení Turecka. V rámci popisu současné situace práce shrnuje formální zákonná opatření a klasifikaci organizací občanské společnosti.

Jednání a motivace občanských organizací jsou nadále posuzovány na základě internetových prezentací vybraných aktérů občanské společnosti. S pomocí obsahové a prvků diskurzivní analýzy je vytvořen přehled údajů, které se objevují a opakují v rámci vlastních vysvětlení organizací: toho, jak se definují, jak popisují své působení a jak o něm informují. Vymezené teoretické předpoklady fungování občanské společnosti, které mohou sloužit jako motivy jednání, jsou pak porovnány s tím, jak organizace prezentují samy sebe.

Klíčová slova:

Turecko, občanská společnost, organizace, ideologie, identita, islám, obsahová analýza

Abstract

The thesis ‘Social environment and specifics of Turkish civil society’ focuses on the possibilities of the environment in which is civil society in Turkey embedded. The thesis summarizes the main theoretical factors, present social phenomena and historical conditions, since these influence the foundations from which civil society arises and in which civil activities are conducted. Different approaches contemplating usage of the civil society concept in countries without stable democracy are thus compared. The thesis further considers social and political factors influencing possibilities of civil activity since the time Turkey was established. Additionally, the actual legal situation and civil society classification is described.

The acting and motivation of civil society organizations is further considered with the help of their internet presentations. The appearing and repeating data in the organizations' own explanations are sorted out using content and discourse analysis. This way, their own definitions, descriptions of activity and the way of informing about their activities is assessed. The way of self-presenting and the previously defined theoretical motivation for acting is compared.

Key words:

Turkey, civil society, organization, ideology, identity, islam, content analysis

1. Úvod

Práce se zabývá tureckou občanskou společností, jejími podmínkami a fungováním. Cílem práce je porovnat a popsat současné postupy ke studiu turecké občanské společnosti a její orientaci. Práce se tedy snaží odpovědět na otázku: Jak vypadá prostředí pro tvorbu občanské společnosti v Turecku a jaká jsou její specifika.

K zodpovězení této otázky jsem zkoumala přístupy tureckých i zahraničních autorů, kteří na téma turecké společnosti a občanské společnosti publikují. Kromě toho jsem čerpala z publikací zabývajících se občanskou společností v post-koloniálním světě a na Blízkém východě, které tvoří poměrně novou oblast společenskovední literatury. Zajímalo mě, jak je koncept občanské společnosti používán, jak je možné vymezit ideologické prostředí turecké společnosti nebo identifikovat její charakter, a jak organizovaná občanská společnost funguje v tureckém státě.

Občanská společnost, jako komplikovaný společenskovední koncept nebo jako množina rozmanitých podob občanských aktivit, je závislá na podobě společnosti samotné. Z různých důvodů se objevují námitky vůči používání tohoto konceptu mimo země tzv. západního světa, protože koncept, stejně jako občanské aktivity, je považován za vlastní tomuto civilizačnímu okruhu a je nesourodý s podmínkami v jiných společnostech. Tato práce je založena na hypotéze, že přes odlišnost pojetí občanství, forem i konceptů občanské aktivity v různých kulturních nebo civilizačních okruzích je možné tyto formy aktivit studovat a popsat. Pro pochopení fenoménu je však potřeba posoudit místní podmínky občanských aktivit a formy, které vytváří. V Turecku je možné identifikovat různé proudy, které jsou výsledkem ideologických rozporů různorodých modernit. Tento stav je výsledkem působení různých historických lokálních i soudobých globálních faktorů, a vytváří konkrétní konstelace ukotvené v čase a prostoru, které formují množiny rozmanitých modernit.

Důležitost společenského fenoménu občanské společnosti vyplývá mimo jiné z jeho ovlivňujícího potenciálu. Kromě toho, že občanské iniciativy mohou ovlivňovat politická rozhodnutí na různých úrovních, mohou vytvářet nové směry ve společnosti nebo posilovat některé její tendence, a to v pozitivním i negativním smyslu. Může se v nich skrývat velký demokratický potenciál nebo naopak mohou přispívat k polarizaci společnosti. Na základě analýzy občanské společnosti je možné posoudit její možnosti pro rozvoj liberálně-demokratického státu a společnosti.

Občanské aktivity jsou důležitou součástí dynamiky společnosti a jejího charakteru.

Nemusí zapadat do předem vymyšlených definic a je potřeba pozorně je pozorovat, aby nám neunikly podstatné ukazatele o jejich vývoji a charakteru. S ohledem na to jsem vytvořila práci zabývající se pohledy na koncepty občanské společnosti, tureckou společnost, lokální pojetí občanské společnosti, analýzy turecké společnosti a její soudobou historii. Na případu několika organizací jsem pak pracovala na identifikaci prvků, které byly identifikovány v rámci rešerší na téma občanské společnosti v Turecku. Analyzovala jsem přístup organizací k jejich internetové prezentaci, stejně jako vlastní sebereprezentaci a porovnávala jsem nalezené s teoretickými předpoklady a vymezeními občanské společnosti. Práce je strukturována do několika kapitol. Na počátku vymezuje podoby občanské společnosti na různých místech a jejich proměnu v čase. Fungování občanské společnosti v různých dobách a na různých místech je definováno společenskými a jinými podmínkami, které určují do jaké míry a v jaké formě existuje. Také koncepty, které slouží k jejímu definování se různí, přes užití pojmu občanská společnost na celou společnost až po vymezení úzké sféry lidských aktivit. Teze, definice a koncepty jsou často produktem univerzitního prostředí některé z evropských či amerických vysokých škol, a tak bylo nutné se věnovat tomu, jak je užití konceptů odmítáno nebo schvalováno pro aplikaci na odlišné kulturní prostředí.

V navazující části je konkrétněji pojednáno o tom, jaké jsou potencionální překážky rozvoje občanské společnosti mimo tzv. západní svět. Turecko jako země, kde je převažujícím náboženstvím sunnitský islám, nabízí stejně jako arabské země otázku, zda je islám kompatibilní s občanskou společností či demokracií vůbec. Práce proto přibližuje pohledy na různé pojetí islámu jako překážky občanské aktivitě, či jevu, který jí nezabraňuje. V některých zemích tureckých či turkických, přetrvává jev komunitního sdružování, o kterém bylo nutné se také zmínit. Na základě těchto diskusí jsou vyvozena východiska pro práci s občanskou společností v zemích, kde převažuje islám a objevuje se komunitní forma sdružování či života ve společnosti.

Forma občanské společnosti závisí na stavu společnosti, proto jsem popsala aspekty tureckého společenského vývoje, především v posledním století, což přispívá k pochopení podmínek, které existují pro občanskou společnost. Dynamika turecké společnosti je někdy popisována jako vývoj centra a periferie, ale autoři tento koncept aplikují různě: jako snahu o udržení kontinuity republikánského centra, jako sociokulturní kontrakce, nebo různými bipolárními dvojicemi popisujícími rozkol ve společnosti. V souvislosti s tím je důležitý koncept identity umísťující jedince na konkrétní místa ve společnosti a také částečně vysvětlující předešlé jevy.

Po uzavření kapitoly o společenských proudech jsem se zaměřila na občanskou

společnost a její formy v Turecku. Věnovala jsem pozornost tureckým autorům a tomu, jak oni sami používají pojem občanské společnosti, a jak byly ovlivňovány podmínky pro tvorbu občanské společnosti v závislosti na proměnách vlády ve 20. století. Pojednání o současném stavu občanské společnosti je vymezením stavu občanské společnosti v posledních dvaceti letech. Věnuje se také vztahu občanské společnosti a státu a formám, ve kterých je organizovaná lidská aktivita nejčastěji provozována či pozorována, s důrazem na méně známé jevy související s nábožensky orientovanou činností. V souvislosti se současným stavem jsem nemohla opomenout nejrozšířenější z výzkumů občanské společnosti, který je znám pod pojmem Civil Society Index- CIVICUS. S pomocí této analýzy bylo možné vymežit silné a slabé stránky občanské společnosti, tak jak jí pozorovali autoři výzkumu, a zároveň ji porovnat s jinými státy pomocí jednotlivých indexů. Použití zprávy pomohlo ilustrovat problematickou stránku aplikace standardizovaného nástroje na nezápadní či nedemokratickou společnost. Do této části jsem zahrнула pojednání o ideologickém proudu, který údajně ovlivňoval velkou část občanské aktivity, a tvořil jakési neviditelné hnutí, které je známé jako hnutí Fetullaha Gulena.

V analytické části práce jsem s pomocí obsahové a prvků diskurzivní analýzy zkoumala texty publikované vybranými organizacemi v Turecku. Vybrané organizace, dvě mládežnické a dvě lidskoprávní, jsem analyzovala a porovnávala na základě způsobu a obsahu prezentace a na základě jazykových prostředků, které byly v různých částech práce používány. Nalezené prvky a kategorie jsem nadále porovnávala s teoretickými vymezeními občanské společnosti a teoreticky vymezenými prvky sociální dynamiky. Výsledkem je popsání jevů, které se odrazily v prezentaci jednotlivých tureckých organizací a jejich souvislost s širším společenským ukotvením občanských aktivit.

Takto koncipovaná práce by měla být příspěvkem k poznání občanské společnosti v Turecku, jejím vlastnostem a potenciálu, šířeji pak přispívá k poznávání sociální dynamiky turecké společnosti.

2. Občanská společnost v čase a prostoru

2.1 Předpoklady vývoje občanské společnosti

Nejčastěji je občanská společnost chápána jako společenský prostor, kde se odehrává činnost samostatně nebo společně jednajících jedinců. Není to zákonodárné, výkonné nebo soudní jednání státu a stejně tak je vyloučeno jednání s primárním účelem materiálního zisku. Stručně řečeno, nachází se v prostoru mezi státem a trhem a přitom ji od nich nedělí jasná hranice. Některá sdružení splňují podmínky pouze částečně a její aktivity zároveň patří i nepatří mezi aktivity občanské společnosti. Další někdy nejasná hranice vede mezi občanskou společností a rodinnou sférou (Skovajsa 2010). Rodinné aktivity nepatří do občanské společnosti, ale rodinné svazky mohou hrát významnou roli v rámci občanského sdružování.

Občanská společnost jako sféra svobodné lidské činnosti lépe funguje v demokratických státech, kde právní systém chrání svobodu jedince, ale nachází se i v nedemokraticky řízených společnostech. Její ekvivalenty bylo možné nalézt v různých před-demokratických státních útvarech, a setkáme se s ní i v současných státech, kde je demokratický režim spíše pojem než skutečnost (srov. Bermeo 2000, Norton 1996). Stejně jako společnost sama, i tato její část je nekonečně rozmanitá. Občanská společnost se rozvinula v podmínkách a v prostoru, které jí byly vymezeny státním uspořádáním.

Existuje řada předpokladů pro lidské jednání v rámci občanských aktivit. Pro občanské jednání musí být člověk soustředěný na současný život a být přesvědčený, že jeho jednání je správné. Je potřeba do jisté míry vyměnit náboženská dogmata a mýty za reflexivní uvažování o sobě samém. Takovému uvažování může napomoci ústup náboženské legislativy, exekutivy i jurisdikce z každodenního života jedince (Wilson 1982).

Důležitým podnětem pro reflexivně uvažujícího jedince je komunikace. Sdílení různých idejí, zájmů a hodnot prostřednictvím komunikačních kanálů umožňuje rozšíření obzorů a formování individuálního postoje. Šíření myšlenek je usnadněno produkcí tištěných materiálů a rozvojem (tele)komunikačních prostředků.

V současné době občanství znamená práva a povinnosti jedince žijícího na určitém území. Vznik občana umožnilo rozvázání tradičních smluv mezi poddanými a vrchností v raném novověku. Zrušení nevolnictví, poddanství, jejich alternativ a stěhování se do měst způsobilo, že jedinci museli nově vymezovat svou příslušnost k mnohem většímu

abstraktnímu prostoru státu. V přetrvávajících monarchiích byl možná vztah mezi jedincem a státem zpočátku definován stejným způsobem jako vztah vrchnosti a poddaných na panstvích a původní záměr nejen osvícenských reforem bylo vychovat si poslušné a věrné poddané. Časem se občanství, které bylo definováno hlavně poslušností, změnilo v občanství ve smyslu práv a povinností (Trentmann 2004).

Změna společenského uspořádání probíhá zároveň se změnou identity jedinců. Zvětšením celku, vůči kterému se lidé vymezovali, se také zvětšil prostor mezi nimi a vládci. S rozvázáním tradičních svazků loajality, s reformami, které přivedly obyvatelstvo do školních lavic, a s rozvojem komunikace přišlo také objevování nenáboženské kultury. Do toho se přimísily nacionalistické myšlenky těch, kteří se cítí národem ve vlastním státě, a těch, kteří se cítí být národem v cizím státě. Nacionalní myšlenka se stala součástí občanské filozofie, která definuje vztah mezi jedincem a širším abstraktním národním celkem.

Jedinec a společnost procházející výše uvedenými procesy se emancipují a stávají se tvůrci svého osudu a spolutvůrci veřejného prostoru. Možnosti, které se otevřely, změnilly jednání individuí. Vzetím svých i veřejných záležitostí do vlastních rukou se staly veřejnými tvůrci.

Cesta k občanské společnosti ale rozhodně není tak přímá a celistvá a idealistická. Rozvíjí se, jak jí to umožňuje prostředí. Částečná nebo úplná absence některých předpokladů výsledné společenské uspořádání změní. Změny, které ve výsledku jedince intelektuálně, ekonomicky a psychologicky připravují na veřejnou činnost, nastávají ve společnosti v různých časech, v různé míře a s různými výsledky.

V každém státním celku se odráží mozaika historických zkušeností, která se otiskla do kolektivních pamětí tamního obyvatelstva. Vhodné prostředí bylo postupně vytvořeno v různých státech Evropy a Ameriky, pro které zjednodušeně používáme pojem euroatlantická civilizace nebo západní svět. Výboje a nadvláda evropských státních celků nad mimoevropskými nejen v podobě kolonií, násilná implementace cizích společenských zvyklostí nebo obavy z rozšiřování cizích filozofií a zvyků, které mimo jiné způsobily nevoli a zatvrzení obyvatel, vytvořily s původně odlišnou sociální situací rozmanité formy sociálního uspořádání (Malečková 2002, Esposito 1998, Eisenstadt 2000).

Souvislosti mezi podobami občanské společnosti a odlišných společenských systémů společně popsali z historicko-sociologického hlediska autoři Salomon a Anheier (1996 citováno dle Skovajsa 2010). Jejich teorie sociálních počátků popisuje čtyři modely počátků občanské společnosti. Prvky různých modelů se mohou navzájem prolínat nebo v

různých obdobích v rámci jednoho státního celku mohou převažovat odlišné modely.

Modely vycházejí ze vztahů mezi střední třídou, pozemkovou aristokracií a dělnickou třídou. Liberální model popisuje společnost, kde jsou dominantní střední třídy. Tam je organizovaná občanská společnost rozvinutá, ale sociální výdaje jsou nízké, například USA. Naproti tomu u sociálnědemokratického modelu jsou sociální výdaje státu vysoké, ale organizovaná občanská společnost je relativně malá. Tento model je charakteristický historickou převahou dělnické třídy, jako příklad je možné uvést Švédsko.

Korporativistický stát je charakterizován vysokými sociálními výdaji, ale také rozvinutou organizovanou občanskou společností. Stát využívá a podporuje organizace k poskytování sociálních služeb, původně využíval církevní organizace k poskytování těchto služeb. Naproti tomu nízké sociální výdaje státu v kombinaci s nerozvinutou organizovanou občanskou společností jsou výrazné v etatistickém modelu, který je charakteristický dominancí tradičních státních elit v silném státě, například v Japonsku (Skovajsa 2010: 47). Poslední model je nejbližší uspořádání většiny blízkovýchodních států, protože ty se vyznačují silnou koncentrací moci u malé skupiny obyvatelstva – (někdy tradičních) státních elit.

2.2 Pojetí konceptu občanské společnosti

Stejně jako reálné formy jsou i teoretické přístupy proměnlivé v čase a prostoru. Někdy je občanská společnost považována za protiváhu a oponenta autokratického státu nebo zkonstatovaných státních činitelů, jindy je to složka státu doplňující a snažící se o spolupráci se státními institucemi. Někdy je považována za stráž, která bdí nad rozhodováním státních orgánů, jindy je částečně propojena se státním nebo ekonomickým sektorem. Pojem se v průběhu let objevil jako označení pro celou společnost, pro demokratickou společnost účastnící se voleb, nebo jen pro samostatnou neziskovou sféru (srov. Skovajsa 2010, Rakušanová 2007).

Koncepty občanské společnosti užití v eseích a úvahách se různě vymezují k částem společnosti. Karel Müller v návaznosti na Víctor Pérez-Díaz mluví o jejich tvůrcích jako o generalistech, maximalistech a minimalistech. Pro generalisty je občanská společnost celá společnost, celý politický systém založený na právu, volném trhu, veřejné sféře a pluralitě. Maximalistická koncepce pracuje s veškerou lidskou činností mimo státní a rodinnou sféru. Zahrnuje například i organizace zaměřené na zisk a jiné účely. Minimalisté oproti maximalistům vylučují sféru trhu. Berou v úvahu jen takové aktivity, které nejsou primárně zaměřeny na zisk a zároveň stojí i mimo státní činnost (Skovajsa 2010: 69,70). Přesto, že

minimalistický koncept je nejpoužívanější, v literatuře, která se věnuje fenoménu občanské společnosti v Turecku nebo v islámských státech, se často setkáváme s širěji pojatou občanskou společností.

Koncept občanské společnosti je kvůli prostředí, ve kterém se v novověku vyvíjel, považován za koncept západní vědy. Jeho počátky jsou objevovány v osvícenských filozofických teoriích. Vzhledem ke zdrojům osvícenských myšlenek v antické filozofii se někdy zmiňuje souvislost mezi občanskou společností a jejími počátky v antice. Při zkoumání vlastních zárodků občanské společnosti jsou hledány lidské aktivity, jejichž obdoby mohou být pozorovány v průběhu dějin u jednotlivých států (srov. Kamali 2006).

Z nedostatku pozornosti k jiným civilizačním filozofiím i studiím orientalisticky založené literatury je tento sociologický jev považován za projev západní společnosti závislý na jejích kulturních kořenech. Při svém znovuoobjevení v 80. a 90. letech 20. století byl však koncept aplikován v různých místech světa: v nově demokratických státech, v post-koloniálních oblastech, i ve státech se silnou ústřední mocí. V poslední době se objevuje stále více literatury pojednávající o občanských aktivitách tradičních mimo euroatlantický civilizační okruh (srov. Howard 2003).

2.2.1 Výhrady k aplikaci západního konceptu v nezápadním prostředí: mezi univerzalizmem a výjimečností (eksepcionalizmem)

Užívání pojmu 'občanská společnost' pro společnosti mimo západní Evropu a Severní Ameriku může být odmítáno. Aplikace pojmu může být považována za druh neo-imperialismu nebo obecně i na základě odlišných prvků společnosti může být vnímána jako nemožná kvůli cizosti konceptu v daném prostředí. Někteří odpůrci užívání konceptu občanské společnosti v islámských státech uvádějí jako důvod výlučnost pojmu pro sekulární prostředí, které v islámských státech neexistuje (srov. Kropáček 2010, Mendel 2008).

Jako výlučnou složku euroamerických civilizací pak někteří vidí „občanský étos“, který je údajně cizí ostatním společenstvím. Zároveň ale připouští, že v jiných civilizačních okruzích je možné nalézt znaky, které jsou důležité v euroatlantické společnosti (Dohnalová 2004: 11-12). Jak jsem uvedla výše, předpokladů, které umožňují vznik občanské společnosti, je mnoho. Občanská společnost má bezesporu tradiční kulturní znaky, tzn. je poznamenána lokálními zvyklostmi, ale tím spíš je zapotřebí zůstat analyticky otevřený tomu, co se ve sféře mezi trhem a státem může objevit.

Působení občanských aktivit je v euroatlantických státech mnohonásobně víc prozkoumáno než mimo jejich okruh.¹ O občanských aktivitách mimo euroatlantickou sféru sice stále víme extrémně málo, přesto se někteří autoři nebojí komparací. Při nedostatečných znalostech nás společnost podušená diktaturami a autokratickými režimy snadno zavede k závěru, že jí občanské jednání není vlastní kvůli její civilizační povaze. Podle mého názoru je samozřejmé, že k zavádějícím výsledkům musíme nutně dospět, když budeme porovnávat občanské aktivity v demokratickém státě a v autokratickém státě s koloniální minulostí bez zamyšlení se nad sociální strukturou a historickými okolnostmi vývoje.

2.3 Nezápadní občanská společnost

Jako příčiny nedostatečně vyvinuté občanské společnosti jsou jmenovány faktory jako historický vývoj, který nepodpořil rozvoj veřejné sféry (přetrvávající absolutistická vláda úzké sociální skupiny nebo opakované vládní převrasy následované restriktivními opatřeními), všudypřítomné náboženství přesně určující hranice jednání člověka a autoritativní režimy, které se o moc dělí nerady. Také koncept *ummy* může sloužit jako argument, který formuje společenské uspořádání natolik, že nedovoluje rozvoj organizované občanské iniciativy, což vede k fatální odlišnosti od 'našich' demokratických zřízení. Koncept *ummy* nemá však s reálnou žitou zkušeností mnoho společného a žádný z takových argumentů nemá váhu, pokud je podložen pouze úsudkem založeném na letném, často předpojatém, pohledu. Takové argumenty často vychází z orientalismem ovlivněných tezí a zjednodušené komparace s jinými civilizačními celky (Kamali, 2006).

Jestliže chceme identifikovat prvky nebo podoby občanské společnosti v jiných než liberálně-demokratických politických uspořádáních, musíme si uvědomit, jak je náš přístup k občanské společnosti ovlivněn právě tím, že je to možná naše jediná zkušenost. Předtím než se rozhodneme odsoudit společenské uspořádání jako nevhodné pro rozvoj občanské společnosti na základě nedostatku liberální demokracie, měl by být vzat v úvahu skutečný stav občanské činnosti, zdroj jejího potlačení i konkrétní prostředí části občanské společnosti. Občanská společnost se nerozvíjí stejnou cestou jako v demokratických zemích s občanskou tradicí, občanská činnost se nějak projevuje. Jestliže chceme mluvit o občanské společnosti jako sociologickém fenoménu jednajících lidí s určitými cíli, je to

¹ V CIVICUS zprávě (2005) pro Turecko jsem se setkala s povzdechem nad nedostatkem literatury k tématu.

možné, ale musíme brát v úvahu překážky a omezení, se kterými se občanské iniciativy setkávají.

Moderní a modernizující se společnosti v islámských zemích nabývají různých podob. Proces modernizace utvořil alternativní podoby občanských aktivit. Kromě kulturních a historických faktorů jsou ovlivňovány více či méně restriktivním politickým systémem v daných zemích. Situace se mění se společností a její dynamikou a také se zásahy vládních složek a mezinárodními tlaky. Ať už je lidské konání jakkoli potlačované, téměř nikde nemůžeme mluvit o jeho absenci, i když v praxi může mít zdánlivě nebo skutečně nulový efekt. Jako příklad by mohly posloužit i obdoby undergroundových hnutí, nebo domácích zájmových klubů (srov. Esposito 2001, Cooper 2000).

Při posuzování tendencí a hodnot v islámských společnostech je potřeba otevřenosti. Pojem demokracie a lidských práv tam bývá vnímán pozitivně. Obsah takových konceptů zřídka odpovídá slovníkové definici a většina společnosti si je překládá jinak. Také v islámských zemích nemůžeme neočekávat další odchylky. Chápání demokracie může obsahovat paradoxy a vnitřní rozpory. Pojem demokracie v sobě obsahuje ideu pozitivního uspořádání společnosti řešícího problémy státu a jeho občanů. Je to tedy mnohoznačný pojem. Navíc v rámci výzkumů blízkovýchodního veřejného mínění může vyplývat, že okolo 90% občanů podporuje svobodu praktikování náboženství a demokratické uspořádání považuje za nejlepší formu organizace společnosti. V té samé společnosti si 80% dotazovaných myslí, že odpadlí od víry by měli dostat trest smrti (Černý 2012: 82 - 100).

Práce, která pomáhá porozumět tomu, jak omezené může být naše vnímání ohledně společnosti mimo západoevropský okruh, je *Multiple Modernities, Civil Society and Islam: The Case of Iran and Turkey*. Na několika místech se její autor Masoud Kamali vymezuje proti orientalistickým prvkům v bádání o islámských společnostech. Autor mluví hlavně o společnosti v Turecku a Íránu, ale jeho kritika směřuje k tezím západních autorů o islámské civilizaci obecně. Připomíná, že společenské vědy byly užívány jako nástroj kolonialismu, a proto v sobě stále nesou prvky orientalismu (Kamali 2006: 29).

Přítomnost orientalistického přístupu v sociálních vědách u klasických sociologů Webera, Marxe a Durkheima a dále Gellnera nebo Lewise, napomohla vytvoření diskurzu a stereotypizace islámské společnosti. Tento vědomý či podvědomý stereotyp může vést k úsudku o nedostatečnosti a nefunkčnosti občanské společnosti v muslimských zemích. Skeptický postoj přetrvává nadále i přes částečnou reflexi na díla výše zmíněných autorů. Kromě demonstrace stereotypů v pojetí islámu jednotlivými autory, Kamali uvádí příklad

orientalistického pohledu na dějiny Osmanské říše, který se týká přehánění sultánovy moci v dílech zahraničních i domácích autorů. Sám popsal, jak naopak sultán musel dbát na vlivné skupiny společnosti (Kamali 2006: 38).

Kamali také opakuje, že nikdy nemůžeme posuzovat islámské státy jako jednolitou oblast. Rozmanité modernity se uplatňují i v rámci států se stejnou vírou, i v rámci jednoho státu v různých historických obdobích podle toho, jaké síly v dané společnosti právě dominují. Modernizační proces je často nahlížen jako externí prvek v neevropských zemích, což autor také kritizuje na základě teorie o rozmanitých modernitách. Každý stát má svou vlastní směs moderních prvků, které vychází z něho samotného, a je zdůrazněno, že modernizace se nevztahuje jen na politické otázky (tamtéž, 45). Ačkoli Eisenstadta (2000) přímo necituje, navazuje na možnou diferenciaci společnosti na základě různého kulturně-historického substrátu, vymezování se vůči západní liberální společnosti, nebo na základě vlastního konkurenčního prostředí v dané společnosti, kde si konkurují různé společenské programy.

2.3.1 Kompatibilita občanské společnosti a islámu: mezi adaptací a relativizací²

Výhrady vůči možnosti existence občanské společnosti v islámských zemích jsou postaveny na domnělé nepropojitelnosti občanské společnosti a náboženství obecně nebo vůči islámu a jeho domnělé povaze. Často zmiňovaný předpoklad pro vznik občanské společnosti je oddělení státní a církevní moci, respektive neutralizace faktické církevní moci, tedy sekularizace. Transcendentno a jeho domnělé zákony jsou vnímány jako nepatřičné pro civilní a veřejné jednání (Kamali 2006).

K výhradám proti aplikaci konceptu o překážkách občanské společnosti v prostředí, kde je náboženství zakořeněno ve společenském jednání, se vyjadřuje Frank Trentmann. Ve svém průzkumu historie pojmu a konceptu občanské společnosti identifikuje vazbu na náboženství v různých fázích vývoje konceptu. Tvrdí, že zatímco dnes je podle neoliberalní definice občanská společnost nejlépe sekulární, v historii myšlenky to tak nebylo. Byla podepřena a odvozována z náboženské etiky (Trentmann 2004: 33).

Jak se badatelé staví k problému a jak obhajují koncept občanské společnosti v zemích, kde je převažujícím náboženským vyznáním islám? Problematika kompatibility islámu a občanské společnosti je součástí širší diskuze o kompatibilitě islámu a

² O adaptivním a relativním přístupu k občanské společnosti viz David Levis (2001).

liberalismu, islámu a demokracie a islámu a lidských práv. S diskuzí o občanské společnosti mají jmenované styčné body.

V českém prostředí se v rámci vztahu mezi občanskou společností a islámem může mluvit Gellnerově skeptickém přístupu k danému tématu. Závěrem z jeho zkoumání, převážně islámu v arabských zemích, vyplývá, že náboženství nedává prostor občanské společnosti, a ani si jí nikdo nepřeje (Kropáček 2010). Také Mendel (2008) se staví proti občanské společnosti v islámských zemích. Pro něj je takové téma mimo potřebnou diskusi. Pomáhá si přitom vyhraněným definováním ideálního typu západní občanské společnosti. Naproti němu Kropáček (2010) se staví vůči občanské společnosti v islámských zemích jako reálnému fenoménu.

Kropáček se zabývá situací a potenciálem občanské společnosti v zemích, kde převažuje islám. Definuje teoretické předchůdce občanských struktur, jejich moderní formy vznikající od 19. století a význam sílení středních vrstev pro občanskou společnost. S vyšší schopností organizovat se, vyšším vzděláním a nároky i s většími zdroji v 60. letech 20. století mluví o nárůstu občanské aktivity. Zmiňuje také důležitost syndikátů a odborů, které tvoří velkou část občanské společnosti – ale také například obsazení těchto syndikátů členy muslimského bratrstva. Zdůraznil také, že pomíjení alternativ občanské společnosti v islámských zemích znamená pomíjení důležitého prvku zdejšího společenského vývoje (Kropáček 1999,129-133).

I v Turecku je množství profesních organizací významné, a některé z nich našly komunikační kanály pro spolupráci s vládními představiteli. I zde v některých profesních organizacích převažují členové různých bratrstev nebo zbožní muslimové a podle Kropáčka turecká inženýrská sdružení také ovládli Islamisté. Skutečný rozměr a důležitost těchto uskupení se mění a s uvědoměním si tohoto rozměru je jasné, že pro pochopení jejich proměňující se funkce a skutečného rozsahu vlivu zbývá ještě velký díl studia a pozorování.

Je potřeba si uvědomit rozmanitost islámu, co o něm víme, a odkud jsou naše vědomosti. Masoud Kamali v průběhu vývoje sociologické myšlenky popisuje orientalistické vidění islámu a mimoevropské společnosti vůbec. Mapuje pohled významných sociologů na islám. Popisuje historii, jak byl islám považovaný za jednotný celek a autoritativní systém, který vytvářel pouze teokratické struktury. Naproti tomu Kamali připomíná nejednotnost islámských společností a přítomnost silného napětí mezi vladařskou vůlí a náboženskými strukturami (Kamali 2006: 13).

Co se týká kompatibility islámu a občanské společnosti, podle Azize Nana existují především dva protikladné diskurzy týkající se občanské společnosti v islámském

prostředí. Jedním je, že západní občanská společnost nemá nic společného s tradiční a náboženskou islámskou společností. Druhým je, že hodnoty občanské společnosti vždy souvisely s hlavními islámskými hodnotami. Jedná se tedy o dva protipóly a pravděpodobně se objevují jejich kombinace. Nan se v této části nepřiklání k žádnému z pólů. Poukazuje však na to, že místo hledání příčin problémů v islámu je možné najít významnější faktory, protože nerozvinutá občanská společnost souvisí se špatnými ekonomickými podmínkami spíše než s domněle nevhodným náboženským působením (Nan 2002: iv).

Sajoo identifikuje možné zábrany pro rozvoj občanské společnosti související s islámem jako problémy s individuální angažovaností nebo omezeným intelektuálním pluralismem v islámských společnostech (Sajoo 2002: 2). Kvůli tomu je nutné zkoumat, jak mohou tyto dva faktory být významné pro jednotlivé organizace a hnutí.

Jakým způsobem použijeme koncept občanské společnosti v případě islámských zemí? Rozhodně nemůžeme vzít koncept občanské společnosti ušitý na míru jiným státům. Stejný koncept není možné uplatnit v různých dobách ani ve státech euroatlantického prostoru. U konceptuálního pojetí je problém již zmiňovaný koncept islámu. Při zkoumání společnosti nesmíme opomenout, že islám je integrován v představách jedince a společnosti. Na druhé straně není vhodné ustrnout v teorii některého z jeho výkladů. Například idealistické popisy kvetoucí společnosti Zlatého věku mohou sloužit jako zdroj diskurzu, ale ve skutečnosti je ideál naplněn v různé kvalitativní a kvantitativní míře (Sajoo 2002: 19).

Na individuální úrovni neexistuje jen jedno pojetí islámu, osobní adaptace se různí. Argumentace hodnotami náboženství, se liší podle životních zkušeností. Teoretická debata nám napomáhá orientovat se v tématu a vymezit sféry výzkumu, ale v rozmanitém prostředí lidské společnosti a v rozmanitých podobách islámu je nutné se zaměřit na konkrétní příklady hnutí i zamyslet se nad tím, jak se proměnily s globalizací, liberalizací a demokratizací, jaký je jejich lokální kontext, jaké jsou jejich organizační schopnosti, a jaký diskurz používají k oslovení, přesvědčení a motivování svých příznivců (Kilinc 2007: 118).

Důležitý je i účel hnutí a organizací. Často jsou založeny na rétorickém základě vycházejícím z normativních textů, ale poskytují služby, které nejsou primárně náboženské. Jejich motivace a sebepojetí je však opodstatněno náboženskými hodnotami (Černý 2012).

Náboženství a jeho působení v rámci občanských aktivit se nedá posuzovat plošně. Záleží na jednotlivých aktivitách, které se oficiálně nebo neoficiálně zaštiťují různými diskurzy náboženských i sekulárních hodnot. Náboženská motivace a hodnoty mohou

podporovat dialog, sociální vitalitu, toleranci a nenásilná řešení, nebo mohou naopak fungovat jako nástroj omezení svobody jednotlivců. Mohou tvořit i zdánlivě paradoxní kombinace těchto prvků. Kromě různých pojetí náboženství se můžeme setkat i s různým pojetím a užitím konceptu zdánlivě univerzálních lidských práv (Park 2011: 50).

Náboženství obsahuje systém hodnot, které tvoří náboženskou etiku, a právě ta podle sekularizačních postojů nemá v občanské společnosti místo. Na základě toho je islámská etika, domněle všudypřítomná v životě jedince, identifikována jako překážka v rozvoji občanské společnosti. Etika je však přímou součástí náboženství a života a nemůže být od občanské společnosti oddělena. Překážka pro občanskou společnost to být nemusí. Jakékoli posuzování toho, co je dobré a prospěšné v sobě nese etickou stopu často odvozenou právě z náboženství, a tak je přítomná i v sekulárním konceptu občanské společnosti. Nemůžeme tedy islám v občanské společnosti vyloučit jen z důvodu, že obsahuje náboženskou etiku (Sajoo 2002).

Když s rozvojem obchodu na Blízkém východě původní kmenové uspořádání přestalo fungovat, Islám vnesl do nových společenských jednotek systém, který vytvořil náhradu za ztracené kmenové uspořádání a s ním spojenou solidaritu. Islám byl postupně ukotven jako nový společenský systém. Vzhledem k tomu, že postavil základ novému uspořádání je obtížné ho od různých sfér společnosti oddělit. Masoud Kamali se vymezuje vůči vyloučení prvku náboženství z občanské společnosti a takové snahy přirovnává k vyloučení politických ideologií (Kamali 2006: 41- 43).

Jeffrey Alexander je podle něj jeden z těch, co náboženství z občanské společnosti vylučují, a proto se vymezuje proti němu. Jedná se spíše o nepřesnou interpretaci Alexandera a vzájemnou odlišnost konceptů, které tito autoři používají v závislosti na oblasti, kterou studují. Alexander navíc připouští, že existují různé zdroje z politického, ekonomického a kulturního kontextu, ale solidarita občanské společnosti je stále oddělená od všech těchto sfér (Müller 2002: 97).

Je možné chápat náboženství jako systém, ze kterého se odvozují práva, povinnosti, svobody a závazky, ale musíme brát ohled na to, jak se tento systém odráží v žité realitě. Nejde tedy jen o náboženství, je potřeba vztáhnout iniciativy k hodnotám společnosti a jejich částí. Autor inspirovaný Weberem tvrdí, že: „Pochopení motivace jednání na základě hodnot (*Verstehen*) vede k vyložení faktů (*Erklären*), což předpokládá analýzu dějinně konstruovaného „étosu“ občanských aktivit, který umožňuje pochopit „ducha“ občanské společnosti.“ (Umlauf 2008: 55)

2.3.2 Komunitní forma občanské společnosti

Dalším bodem v diskuzi o občanské společnosti v islámských státech je forma sdružování. Kromě organizací občanské společnosti, které jsou záležitostí posledních desetiletí a vychází ze západních vzorů neziskových organizací, existují tradiční lokální formy sdružování. Jedná se o komunitní sdružování, které často nevyhovuje neoliberalní definici sdružování v rámci občanské společnosti. Tradiční komunitní společenství nemusí být založena na principu dobrovolného sdružování, ale jedinec se do nich dostává během osudu a rozhodnutí opustit skupinu může být pro člena problematické. Kromě toho komunitní společenství mohou být autoritativní, mohou napomáhat stagnaci sociálních identit, zabraňovat jejich vývoji. Na druhou stranu neexistuje fluktuace členů a komunity vytváří stabilní struktury (Parekh 2004: 21). Tradiční komunity hrají důležitou roli v oblastech s jinak slabou občanskou společností, ale také ony se pravděpodobně v rámci společenských změn budou vyvíjet. „Communities of different kinds remain strong, but civil society is weak. While they need to foster civil society, there is no obvious reason why they must be expected to declare a war on communities. They can create a space for civil society by loosening up and restructuring rather than destroying these communities, as Indians are doing with castes, African societies with clans and tribes, and Muslim societies with their religious institutions. The Western model of civil society is culturally and historically specific and has its obvious limitations.“ (Parekh 2004: 22)³

Problém nejen s tradičními komunitními asociacemi je služba partikulárním komunitním zájmům. Řízení se podle toho, co její členové považují za vhodné a pro ně prospěšné, může přispět k podpoře zájmů, které jsou proti zájmům individuů stojících mimo komunitu a mohou je poškozovat. Komunita se musí zachovat podle toho, co její členové chtějí, aby neztratila podporu a udržela si své struktury. Podporou některých vlastních členů a hájením jejich partikulárních zájmů se může konzervovat a bránit přirozenému vývoji širšího společenství. Bude udržovat konzervativní ideje, stane se tradicionalistickou (Freizer 2004: 135).

Na základě výše zmíněných úvah se domnívám, že přes možné konzervační taktiky se se společenskou dynamikou současných islámských zemí forma komunitního sdružování vyvíjí a mění. Jakým směrem se dá odhadovat hůř. V případě zvyšující se geografické a sociální mobility a s generační obměnou jedinců by se mohla zvýšit možnost

³ (překlad vlastní) „Komunity zůstávají silně, ale občanská společnost slabá. Přestože je potřeba posílit občanskou společnost, není důvod očekávat boj proti komunitám. Tvorba prostoru pro občanskou společnost je možná uvolňováním a restrukturalizováním komunit, spíše než jejich ničením, jako to Indové dělají s kastami, africké společnosti s klany a kmeny, a islámské společnosti s jejich náboženskými institucemi. Západní vzor občanské společnosti je kulturně a historicky specifický a má viditelné limity.“

volby v otázce opuštění nebo setrvání v komunitě.

2.3.3 Východisko pro práci s občanskou společností v nezápadní společnosti

Občanská společnost v Turecku je součástí širšího tématu, a tím je aplikace konceptu v zemích s jiným než křesťanským náboženstvím a se silným státem a slabou demokracií. Demokratické pokusy v těchto státech neměly zatím dlouhého trvání a končí v různých typech hybridních a autoritářských režimů.

Koncept občanské společnosti si může získat oblibu v zemích, kde nemá dlouhou tradici nebo nebyl vypracován, zvláště když jsou s ním spojené pozitivní konotace jako slib větší spravedlnosti a práva. Státy ve své domnělé historii nacházejí předpoklady pro vývoj k danému sociálnímu jevu a vytváří tak diskurz, který jeho tvorbu podporuje. Takto například nacházejí demokratická vláda ospravedlnění ve státech, kde předtím nebyla. Když se mýtus o dávném tihnutí k demokracii a občanské aktivitě stane součástí kolektivní paměti, může být přijata jako součást občanské identity. Přijetí občanské společnosti jako vlastního konceptu je důležité. Bez takového osvojení, s absencí historické zkušenosti a historické paměti, koncept občanské společnosti zůstane abstraktní a cizí. Pro poznání občanské společnosti ve státech s převážně islámským náboženstvím je potřeba zabývat se rozšířením hodnot, diskurzů, mocenskými vztahy, movitostí a podmínkami pro život v daných režimech nezávisle na tom, o jaký typ režimu se jedná (Arkoun 2007: 35-37).

Mimo euroatlantický okruh se koncept občanské společnosti používá v akademickém, společenském a politickém diskurzu a těší se oblibě v různých oblastech. Stejně tak je tomu v Turecku a dalších islámských zemích, kde pojem občanská společnost dostal prostor ve veřejné diskuzi a v akademických kruzích. Setkáváme se se snahou definovat a zasadit ho do tamějšího prostředí. Zkoumá se, jak vypadá a funguje občanství a občanské iniciativy, jak jsou motivovány, jaké jsou důležité hodnoty, prostředky konání a jeho výsledky.

3. Pohledy na jádro problematiky turecké společnosti

Turecká republika vznikla po válce za nezávislost v roce 1923 a do roku 1945 byla vedená jedinou politickou stranou: Lidovou demokratickou stranou (CHP, Cumhuriyet

Halk Partisi). Po válce byl zaveden pluralitní politický systém, i když byl nadále omezován nedemokratickými prostředky, většinou politickými převraty a následnými opatřeními polovojenských režimů. Limitovaná demokracie dnes oficiálně demokratického Turecka je posilována velkým množstvím reforem zákonů odpovídajícím normám Evropské unie. Samotní občané Turecka vnímají pozitivně demokracii i lidská práva. Výsledky kvantitativních výzkumů už ale neříkají, jak podle respondentů demokracie a lidská práva vypadají nebo mají vypadat v praxi, a co pro dotazované znamenají (Dragonas 2005, Kalaycioglu, 2007).

Převážně pozitivní vztah k demokracii a zároveň její limitovaná forma je společná státům Blízkého východu. Další znaky, historický vývoj i dynamika společnosti ale Turecko více či méně odlišují. Například vztah náboženství a politiky je specifický. Náboženství je důležitý zdroj hodnot v politických diskurzích některých politických stran. Současná vládnoucí strana AKP však častěji hodnoty pojmenovává jako tradiční a morální - ne náboženské, a nepoužívá náboženské citace jako argumenty nebo Korán jako referenční bod. Sekularismus je proti tomu v jejím diskurzu nedotknutelným precedentem, a také při návštěvách blízkovýchodních zemí zástupci turecké vlády zdůrazňují sekularismus jako předpoklad fungujícího státu. Na druhou stranu snaha státně kontrolovat náboženské instituce je blízkovýchodním státům a Turecku společná.

Náboženství v životě společnosti nabírá nejrůznější, často unikátní, formy. Zatímco v blízkovýchodních zemích dochází vlivem laických interpretací k šíření různého ortodoxního pojetí islámu, v Turecku vrostlo množství súfijských bratrstev (Černý 2012: 212; Kilinc 2007). V současné době vznikají regionálně specifická nábožensko-společenská hnutí, z nichž nejvýznamnější je Fetullah Güllen.

Také od republikánských počátků islámské právo šarí'a nikdy v legislativě nehrálo důležitou roli. S velkou vážností se také nikdy neobjevilo ve volebním programu jednotlivých politických stran. Podle některých výzkumů by ho menší část populace ráda viděla jako součást legislativy (Kalaycioglu 2007), nicméně je pravděpodobné, že se pod tímto konceptem skrývají různé představy o jeho podobách, stejně jako v případě různých představ o podobě či obsahu demokracie. Zde se objevuje rozdíl mezi přáním implementace náboženského práva v Turecku, kde věřící většinou podporují sekulární státní zřízení, a v některých blízkovýchodních zemích, kde je společnost nakloněná větší roli zbožných lidí v politice a veřejných funkcích.

Na příkladu státních převratů v Turecku v průběhu 20. století vidíme, jak výraznou roli v politice hrála armádní složka. Role armády se pravděpodobně změnila, protože v současné době se zdá, že role armády a její možnost i vůle zasáhnout do politiky se

výrazně snížila. Současná zahraniční politika Turecka se rozhodně vymezuje proti zásahům armády do politiky, v poslední době například proti sesazení prezidenta Mursího v Egyptě.

Dalším specifickým prvkem je absence koloniálního dědictví stejně tak jako výrazného kmenového uspořádání společnosti a v tomto ohledu větší homogenita společnosti.

3.1 Pohled centra a periferie

Historicko-sociologické souvislosti pomáhají porozumět dynamice turecké společnosti a autoři píšící na téma společnosti a občanské společnosti používají různé teoretické koncepty. Pojednání o moderní společnosti často začínají své vyprávění na počátku 20. století v období konfliktu před vznikem samostatného státu. Následující autoři používají v různých obměnách koncept centra a periferie. Ersin Kalaycioglu a Ali Carkoglu používají koncept pro demonstrování existence dvou protichůdných stran s odlišnou mocí, Hakan Yilmaz se vymezuje proti vidění turecké společnosti jako proti sobě stojícího centra a periferie.

U všech tří autorů je koncept vymezen tak, že se poměry mezi dominantní a dominovanou složkou mění a narovnávají.

Ersin Kalaycioglu přistupuje ke společenské dynamice s pomocí konceptu centra a periferie, který aplikuje na to, co považuje za vztah mezi státem a občanskou společností. Stát na svém počátku je popsán jako centrum, občanská společnost, která v pojetí Kalaycioglu představuje opoziční síly obecně, jako periferie. V rámci společensko-politických změn se poměry mezi centrem a periferií změnily, zastoupení a moc původní periferie rostlo, protože její program byl blízký velké části obyvatelstva. Původní periferie ztratila své okrajové postavení a v současné době je zastoupena v legislativních orgánech (Kalaycioglu 2004: 249).

V návaznosti na Serifa Mardina používá Ali Carkoglu koncept centra a periferie pro popis konfliktu mezi konzervativními islamisty, které řadí na periferii, a sekulárním státem, který představuje centrum (Carkoglu 2009: 295). Koncept Mardina je prohloubený o historický rozměr mapující napětí mezi vládoucí skupinou v čele se sultánem a jeho nejbližším okolím a naproti nim stojící náboženskou elitou.

Hakan Yilmaz naproti tomu zdůrazňuje, že periferie a centrum není vhodný způsob chápání turecké společnosti a klade důraz na mísení prvků, toho co konceptualizuje jako periferii a centrum, v identitách jednotlivců. Jedná se tedy o vnitřní propojení moderních a

tradičních prvků. V pojetí Yilmaz periferie znamená lidovou kulturu, venkov, náboženství, nedostatek vzdělání a opoziční skupiny dohromady (Yilmaz 2010: 116).

3.2 Snaha o udržení a kontinuitu moci republikánského centra

Zůstaneme-li u pojetí vládnoucí síly jako centra a periferie jako opozice, můžeme pozorovat paradoxní situaci, kdy se opoziční periferie dostává demokratickými cestami ze své okrajové pozice. Původní centrální moc, sekulární kemalistická vláda navazující na osmanské reformní úsilí, která stála u založení republiky, se snažila zůstat u moci a pokračovat ve svém republikánském rozvojovém plánu, přestože svou pozici musela upevňovat nedemokratickými prostředky. V rámci demokratizačního procesu dala původní dominantní strana možnost ostatním stranám podílet se na volebním boji a na formování státu. Každý takový demokratizační pokus měl za následek ohrožení jejího původního postavení na centrální pozici a tato situace byla řešena navrácením původního statusu pomocí nedemokratických metod – armádního převratu a následnými zákazy a omezeními pluralitního systému (Kamali 2006).

Když po druhé světové válce otevřela cesta k pluralitní demokracii, nová Demokratická strana (DP, Demokrat parti) dostala hlasy těch, kteří nepatřili mezi příznivce ustaveného republikánského režimu. Jednalo se o stranu opoziční vůči CHP. Svou voličskou popularitu si držela, její obliba rostla, stejně jako obavy následníků zakladatelů republiky. Na svůj alternativní program doplatila a o svou dominantní pozici přišla v roce 1960 následkem vojenského převratu. Kamali tvrdí, že se jí stal osudným pokus snížit rozpočet turecké armády (Kamali 2006: 183). Odstavení části armádních prostředků by znamenalo omezení její moci, tedy i celého dominantního uspořádání centra. Armáda, která hrála výraznou roli při ustavení republiky, byla významnou složkou původní centrální moci. Jako taková se rozhodla, v souladu s republikánskými autoritami, uplatnit své mocenské prostředky a provést puč.

Po vojenském převratu byl ustaven původní řád centra, ale i následně docházelo k posilování plurality a dalšímu růstu moci opozice. Když k roku 1970 některé strany začaly otevřeně odmítat Atatürk a kemalismus, centrum cítilo nevyhnutelnost dalšího armádního zásahu. Situace se opakovala ještě jednou v roce 1980, kdy se narušená nerovnováha ve vládě přenesla i do ulic. Ve městech propukaly nepokoje, docházelo k napadání osobností veřejného života i různě smýšlejících jedinců a zahraničních občanů. Tyto nepokoje se staly odůvodněním nevyhnutelnosti dalšího armádního zásahu a restrikcím následujícím

dalších několik let.

Původní centrum, které mělo dlouhodobě podporu zahraničí, bylo podpořeno zahraničními zdroji. Podle Kamaliho USA po Íránské revoluci potřebovala stabilního partnera v blízkovýchodní oblasti. Obavy z tureckého následování íránského příkladu přiměly americkou armádu k podpoře té turecké. Po převratu byly zakázány všechny tehdejší demokraticky zvolené strany (Kamali 2006:192). Armáda, jako centrální prvek opět pomohla k navození počáteční nerovnováhy mezi centrem a periferií v podobě republikánských a opozičních složek.

Poslední pokus o navrácení se do centra byl převrat v roce 1997, nazýván „tichý“. Kamali ho považuje za pokračování armádních tlaků z předchozích let. Tyto tlaky donutily odstoupit tehdejšího premiéra Necmettina Erbakana ze Strany blahobytu (RF, Refah partisi). Jako zástupce islamistické strany se stal nepopulárním svojí orientací na arabské země a svými populistickými islamistickými prohlášeními (tamtéž 194).

Poměr mocenského rozdělení se měnil a docházelo k narovnávání vztahů mezi dominantní republiku zakládající stranou a opozicí, která byla během tvorby státu umlčována. Přes zásahy tělesného strážce centra - armády, opozice opětovně získávala přízeň a pronikala do vládní sféry. Potenciál potlačované opozice byl silný a při každém podušení si nacházel další způsoby, jak se uvolnit a fungovat.

3.3 Sociokulturní kontrakce⁴

S pomocí konceptu sociokulturní kontrakce popisuje sociální dynamiku Hakan Seckinelgin jako zvyšující se napětí mezi zastánci starých pořádků a oproti nim alternativních postojů. Na počátku turecké státnosti byly vládní elitou vytyčeny hodnoty a směr 'turectví'. Definice tvoří diskurz, který popisuje stát a občany, a vytyčuje hranice, které se nemají překračovat. Do tohoto diskurzu, u jehož vzniku stál první prezident Turecka Mustafa Kemal Atatürk⁵, se ale nevejdou některé náboženské iniciativy, úsilí za minoritní nebo náboženské identity a jejich projevy a diskuze o lidsko-právních tématech. Hakan Seckinelgin to popisuje následovně: „The sociopolitical space is occupied with agents who fundamentally agree on their identities and do not recognize other participants

⁴ Pojem sociokulturní kontrakce se objevuje v textu Hakan Seckinelgin jako „contractions of a sociocultural reflex“ (Seckinelgin 2004)

⁵ Kemalismus není směr, který by byl založen pouze na myšlenkách Mustafa Kemale Atatürka, ale významně se vyvíjel i po jeho smrti. Koncept je vytvořen převážně jeho následovníky a nejedná se o jednotný proud, ale skupinu myšlenek, které jsou často vzájemně nepropojené nebo protichůdné. Kemalismus nabírá podobu skrz použití v rámci činnosti, prohlášení a reinterpretace. (Salmoni 2004)

as agents in this space. Ultimately this creates social frustration as spaces of political debate and social recognition for many groups are closed.“ (Seckinelgin 2004: 177)⁶

Původní republikánská elita Turecka nastavila směr, kterým se stát a společnost měly vyvíjet. Také se snažila držet u moci a prosazovat a udržovat počáteční status a diskurz. Součástí jejího plánu byla rychlá a řízená modernizace státu a společnosti. Stát se měl dostat na úroveň západoevropských států, mít konkurenci schopnou ekonomiku, vzdělanou a progresivní pracovní sílu a pokrokové uvažování nezatížené náboženskými mýty. Potlačovány byly prvky vnímané jako zastaralé, i když se těšily značné popularitě u obyvatelstva, zejména prvky spojené s tradičním společenským uspořádáním (například významná role náboženských předáků v komunitách, oddělený životní rytmus žen a mužů, role vzdělání atp).

Společnost se nevyvíjela jednotně, podle předem stanovených cílů. Vládou prosazovaná modernizace byla doprovázena růstem popularity socialistických a liberalistických myšlenek a také tradiční a tradicionalistické skupiny harmonizovaly své názory s modernitou a společenským vývojem (Kamali 2006: 221).

Rozšiřováním iniciativ založených na úsilí a tématech mimo oficiální diskurz, který definuje turectví a zájmy státu, vzrůstá napětí mezi novými útvary a původní dominantní částí společnosti. Alternativní postoje, které původně neměly vytyčené místo, se daly ignorovat nebo potlačit stále hůř. Toto navrhuje Hakan Yavuz jako základní motiv sociokulturních kontrakcí. Původní státní elita, zejména armáda a vysoká byrokracie, byla a je odpůrcem občanské sféry a aktivizace alternativních společenských, etnických a náboženských skupin (Yavuz 2000: 21-44).

Původní vládní elita byla donucena vyhrazovat stále větší prostor alternativnímu smýšlení ve společenské sféře. Nárůst alternativních proudů se projevil na síle vnímaných kontrakcí v posledních třiceti letech. Turecko je nuceno přiznat existenci etnických a náboženských skupin, jazykových skupin, a na základě toho jim přiznat etnická práva. Tento proces je podpořen mezinárodním tlakem a domácími skupinami spolupracujícími s nadnárodními seskupeními, například byly provedené demokratické reformy v souladu s požadavky EU práva.

Příkladem sociokulturních kontrakcí je napětí způsobené odlišnými postoji vůči náboženským projevům a symbolům ve veřejném životě. V rámci kemalistické modernizace byl kromě státní kontroly a přetváření náboženských institucí prosazován ústup náboženství do soukromé sféry, tj. projevy náboženství měly být zneviditelněny.

⁶ (vlastní překlad) „Sociopolitický prostor je zabrán činiteli, jejichž identity se zásadně shodují, a kteří nepřijímají odlišně identifikované jako činitele ve stejném prostoru. Toto způsobuje sociální frustraci, protože možnost politické debaty a společenského uznání není možná pro spoustu skupin.“

Náboženské symboly byly tedy částečně skrývány, ale nikdy nedošlo k plošné identifikaci s takovým stavem. V rámci demokratizace a širší akceptace lidských práv byly vyvíjeny tlaky na ukončení potlačování náboženských projevů. Požadavky věřících byly dlouhou dobu přehlíženy i jako nemoderní a nepotřebné, náboženské iniciativy si ale našly cestu skrz vládní struktury a legální občanské iniciativy (Shankland 1999: 6-7).

Sociokulturní kontrakce se zdají být tím, co jiní popisují jako napětí mezi sekularismem a náboženskými požadavky. Sociokulturní kontrakce v sobě nesou paradoxy. Jedním je prolínání prvků zdánlivě jednotných skupin. Zastánci sekularismu mohou mít zároveň náboženské požadavky a nemusí podporovat původní sekularistickou politiku elit (Kalaycioglu 2007).

3.3.1 Alternativní identity jako původ sociokulturních kontrakcí

Prvotní definice občanství, popisující hlavní pilíře turectví a sekularismu, byla vštěpována občanům každého věku, a tak se občanská idea uchytila a začala žít vlastním životem. V rámci demokratizace se význam občanství přesunul od pouhého jedince v národní komunitě, k participativnímu jedinci, který se hlásí o svá práva (Kadioglu 2007: 285). Podoba občanství v rámci různých sociálních skupin se začala přetvářet a nabývat různých podob a to vedlo k vytvoření alternativních identit.

Alternativní identity se vymezují proti diskurzu oficiální elitistické identity 'turectví'. Projevy a rozvoj alternativních identit jsou zpětně podporovány rozšířením prostoru, ve kterém se mohou projevovat, a povzbuzením ve formě zahraniční lobby. Alternativní identity jsou důležitou součástí společenské dynamiky Turecka a sociokulturní kontrakce se mění s projevy a rozvojem alternativních identit.

3.3.1.1 Diverzita v rámci alternativních identit: případ feminismu

Ti, co se vymezovali vůči původním definicím, se snažili prosazovat své zájmy s různými výsledky. Na počátku devadesátých let se některým podařilo prosazovat zájmy v nových oblastech aktivit. Okolo jednotlivých společenských identit se začala tvořit moderní organizovaná sociální hnutí.

Příklad takového procesu popsala Hande Parker na feministické identitě a hnutí. Její

rozbor pomáhá pochopit i ostatní – například kurdské a islamistické- alternativní identity a hnutí, ilustruje totiž, jak variabilní mohou skupinové identity být. V rámci feministické identity objevila různé dílčí identity, okolo kterých se jednotlivci sdružují. Tyto dílčí identity v některých případech i zabraňují spolupráci v rámci feministického hnutí: mikroidentity, jak jsou v práci nazývány, mají vliv na snížení participace v globálním feministickém hnutí (CIVICUS 2010: 37). Zdánlivě jednotná identita hnutí je rozpolcená, rozprostřená podél široké škály významů a cílů.

Důležitým prvkem alternativních a marginálních identit je, že z původně stigmatizovaného individua tvoří jedince výjimečného původu a vlastností. Původně vnímaná nevýhoda či slabost, pramenící z marginálního postavení, se nadefinuje jako síla a stane se zdrojem identity (Gole 2006: 16).

Feministická identita, jakkoli je rozšířená, není předmětem obav státních orgánů nebo celku společnosti. Naproti tomu kurdská a islamistická identita způsobují obavy v částech společnosti a u státních orgánů. Na rozdíl od feministické identity jsou s dvěma dalšími spojené násilné akty a požadavky, které se zdají neslučitelné s integritou republiky nebo způsobem jejího řízení.

3.3.1.2 Variace (ne)národních identit

Ideologie národnostních států pronikala do blízkovýchodních států poprvé s Napoleonskými výpravami. Během války za nezávislost se pak rozšířila do většiny vrstev obyvatelstva v Turecku. Oproti tomu, jak byla rozmanitá Osmanská říše, Turecko se může zdát homogenní a tím spíše, že různorodé alternativní identity nebyly podporovány. Od osmdesátých let se ale ukazuje, jak rozmanitý potenciál byl potlačen, a hlásí se o své slovo. Zejména se jedná o rozvoj náboženských hnutí.

Turecké, islamistické nebo kurdské identity se definují podle pozice vůči státu a náboženství. Různorodost identity souvisí s poznáním, že definice Turecka jako národního celku s jedním náboženstvím a jedním jazykem neodpovídají žité realitě.

Identity hrají velkou roli v pomyslném rozdělení společnosti, úzce souvisí s nacionalistickými uskupeními různého ražení a jsou důležitým faktorem pro organizaci a fungování občanských aktivit. Podle Ayse Kadioglu je hranice mezi denacionalizačními uskupeními a nacionalizačními skupinami nejdůležitější rozdělení ve společnosti, což dokládá příkladem pozice politických stran a tvrdí, že koncepty občanství budou mít vliv na příklon voliče k politickým stranám. Neuvádí, co chápe konkrétně jako nacionalizační a

denacionalizační skupiny, ale z kontextu předpokládám, že se jedná o skupiny tvořící diskurz a ovlivňující veřejné mínění v tomto ohledu (Kadioglu 2007: 295).

Také nacionalistická ideologie ovlivnila původní diskurz popisující ideální podobu tureckého občana. Původní kemalistická definice je historicky dominantní, ale alternativní identity současně vytvářejí i alternativní pojetí nacionalismu. Stejně jako se diskurzy identit vymezují proti tomu původnímu, proudy tureckého nacionalismu se vymezují proti tomu počátečnímu. V současné době existuje pět proudů nacionalistických diskurzů. Kromě kemalistického, existuje jeho levicová podoba, liberalistický proud upínající se k modernitě, vypjatý turecký nacionalismus a islamistický proud (Bora 2011).

Na etnické rovině, mísením zahraničního tlaku s domácím nacionalismem, vykristalizovala kurdská identita i kurdský nacionalismus. Kurdská hnutí existovala už před první světovou válkou, ale jako nacionalistická se formovala až po ní (Ozoglu 2011). Turecká státnost na počátku nepočítala s možností přiznání statusu menšiny jedné čtvrtině obyvatel, které nebyla etnicky tureckého původu. Velkou roli v uznání existence etnika hrály zahraniční tlaky, které přiměly tureckou vládu připustit existenci dalšího etnika na území Turecka.

Národní identitu v současné době formuje také diskurz o Evropě a Evropské unii. V Turecku se i skrz tyto dvě entity používané jako referenční bod mění způsob, jakým jsou formovány a reprezentovány společenské skupinové identity (Diez 2005: 10). Toto je pokračování ambivaletního diskurzu týkajícího se západního světa, který byl zároveň obdivován pro technickou vyspělost a zároveň odsuzován za mocenskou rozpínavost a agresivitu (Keyman 2011).

3.3.1.3 Diverzita v rámci islamistické a sekulární identity

Jeden z nejdůležitějších zdrojů islamistické a sekularistické identity je jejich vymezování se vůči sobě navzájem. Autoři zprávy CIVICUS datují rozdělení turecké společnosti podél osy islamistické-sekularistické do období tichého převratu 28. února 1997 a důležitý milník je také vítězství Strany rozvoje a spravedlnosti (AKP, Adalet ve Kalkınma Partisi) v parlamentních volbách 2002 (CIVICUS 2010). Ale například Nilufer Gole klade projev tohoto rozkolu společnosti do období 'diskuze o šátku', kterou můžeme rozhodně nalézt před rokem 1990. V tomto období se vedly rozsáhlé diskuze o tom, jaký je význam zakrývání vlasů, jestli je to narušení sekularistického uspořádání společnosti, a jestli dívky mohou chodit zahalené na univerzity (Göle 1990: 2).

Počátky sekularistických a islamistických identit mají kořeny hlouběji v minulosti a procházejí vývojem. Výše zmíněné události jsou milníky, které prohloubily nebo jinak ovlivnily islamisticky či sekularisticky orientované identity. Současné rozmanitosti v rámci islamistické identity a sekularistických postojů popisuje Ali Bayramoglu na základě svého výzkumu popsaného v knize *Modernity does not tolerate superstition*. Autor zkoumal současný stav mentální struktury jedinců, kteří mají různé náboženské a sekularistické postoje.

Diferenciaci v rámci pojetí náboženství Bayramoglu popisuje proměnou pohledu na politický islám i osobní vyznání. Jmenuje události a fakta, které ovlivnily způsob, jakým narátoři chápali náboženství ve svých životech. Mezi událostmi, které negativně ovlivnily vztah narátorů k víře, bylo politické působení Refah Partisi (RP; Strana blahobytu)⁷ a populistické projevy Necmettin Erbakana, který do svých prohlášení vkládal prvky islámského fundamentalismu a konspiračních teorií, například ohledně sionistického živilu ovládajícího svět. Dále působení radikálních muslimů a jejich násilných projevů v Turecku i za hranicemi, Íránská revoluce a její následky, ekonomické zkušenosti s alternativním podnikáním na základě sdílení zisku, které byly následovány zpronevěrou vložených peněz (Bayramoglu 2009: 43).

V souboru rozhovorů, které prováděl, nacházel rigidní i umírněné muslimy, stejně jako rigidní i umírněné sekularisty. Umírnění jsou schopni přijímat sociální dynamiku a jejich přesvědčení je humanisticky motivováno. Rigidní zastánci obou směrů tvořili v souboru menšinu. Kromě různorodosti pohledů narátorů autor zdůrazňuje, že většina věřících podporuje sekulární státní zřízení. Umírnění muslimové ale zároveň prohlašují, že současné státní zřízení není skutečně sekulární. Zasahuje do náboženských praktik lidí, což podle nich není v souladu se sekularismem. Například omezuje náboženské praktiky některých muslimek, protože jim zakazuje nošení šátku na některých místech. Z toho jak vypovídají věřící jedinci je znát, že v jejich povědomí je politika a náboženství odděleno (Bayramoglu 2009).

Islamistická identita je zajímavý a různorodý fenomén, který se zviditelňuje v různých oblastech. O demonstraci této identity ve veřejném prostoru shromáždila příspěvky do sborníku *Islam in public* Nilufer Gole. Sama popisovala islamistickou identitu žen, které se rozhodly zakrývat své vlasy i přesto, že to odporovalo pravidlům kemalistického sekularismu.⁸

Gole tvrdí, že demonstrace islamistické identity v rámci islamistického hnutí

⁷ Později také Saadet partisi.

⁸ Kemalistický sekularismus je pojem, který Nilufer Gole použila v jednom z rozhovorů. Popisuje ho jako soubor myšlenek, který vytlačuje náboženské symboly z veřejného prostoru, hlavně ze státních institucí.

proběhla ve dvou etapách. První etapa byla fundamentalistická a měla prvořadě politické zaměření. Ve druhé fázi se hnutí transformovalo a proniklo hlouběji do společenských struktur a zvýšilo pestrost svých projevů. Islamismus popsala jako výsledek změny z muslima, který je věřícím na základě narození, na islamistu, který se stává vědomě věřícím. Jinak řečeno islamista je podle autorky sociální kategorie namísto kategorie vrozené. Samozřejmě, v jiném úhlu pohledu dojdeme k závěru, že jak „muslim, tak „islamista“ jsou sociální kategorie. Autorka zde však klade důraz na proměnu vnímání sama sebe na základě nově nabyté náboženské sebereflexe doprovázející výraznou proměnu identity a jednání jedince (Gole 2006: 5-8).

Mezi projevy islamistického proudu je vstupování do původně sekulárního veřejného prostoru. V Turecku se vytváří alternativní prostory jako islamistické kavárny, které jsou kombinací moderního kavárenského prostředí s nealkoholickými nápoji a s pravidly společenského chování. Součástí takové kavárny jsou i vzdělávací prvky jako prostor pro přednášky a semináře a knihkupectví (Komecoglu 2006).

Další alternativa západního životního stylu jsou islamistické romány. Jedná se o románové příběhy s islamistickým didaktickým prvkem, které odpovídají na poptávku po beletristické literatuře. Od svého vzniku a rozšíření se jejich obsah proměnil, podobně jako se proměnilo islamistické hnutí v Turecku. Je znatelný posun od fundamentalistických epopéjí k reflexivním románům v průběhu 80. a 90. let 20. století. Reflexivní romány jsou méně idealistické a reflektují skutečné problémy soudobých věřících včetně takových, které neukazují víru a věřící v dobrém světle (Cayir 2006).

3.4 Odpor proti změně, nedůvěra a touha po smíru

To, co vytváří napětí je změna způsobená sociální dynamikou a strach těch, co nesouhlasí se způsobem, jakým změna probíhá. Zejména rigidní zastánci různých směrů sociální změnu nepřijímají snadno. Zastánci silného státu a různí nacionalisté se brání menšinovým hnutím, hnutím za lidská práva, mezinárodním organizacím a iniciativám, které se snaží ovlivnit vnitrostátní záležitosti.

Vyhranění zastánci starých sekulárních pořádků vnímají cokoli spojené s náboženstvím jako zpátečnické a podezřelé. Například dívky nosící šátky jsou v rozhovorech popsány jako pokrytci. AKP je podezírána z toho, že je extremistická, ale dobře to skrývá. Umírněný islám podle radikálně sekularisticky smýšlejících neexistuje, sociální změna v rámci náboženské společnosti není možná. Nedůvěru nezbuzují jen

islamistická vnitrostátní seskupení, ale také mezinárodní politická taktika Spojených států a Evropské unie. Jednou z oblíbených konspiračních teorií je plán USA, který celou situaci v Turecku řídí, směrem k islamizaci, na druhé straně zase EU svými regulacemi tureckých zákonů dostává zemi do pozice evropské kolonie (Bayramoglu 2009).

S demokratizací, diskurzem lidských práv, akceptací projevů víry ve veřejném prostoru roste zmatenost názorů, roztržité diskurzů, které vypovídají o postojích jednotlivců. Důležité jsou osobní zkušenosti a touha po smíru v rámci společnosti. U umírněných sekularistů nebo spíše umírněných zastánců starých pořádků se například k problematice zakrývání vlasů objevují různé názory. Od snahy udržet veřejnou sféru nezahalenou, přes rozlišování žen podle těch, které šátek nosí z náboženského přesvědčení a které z politického, po celkové relativizování tématu, kdy se objevují prohlášení, že zakrývání vlasů je pouze přetvářka a pokrytecké gesto. AKP a její taktika podpory demokracie zřídka nabyly důvěry u sekulárně smýšlejících jedinců, kteří se většinou obávají o budoucnost státu pod jejím vedením. Sekulární segment vidí nábožensky smýšlející jedince jako jinou skupinu 'druhých'. Tento vztah se vyvíjí a proměňuje se sociální dynamikou, ale pocit jinakosti skupin zůstává (tamtéž).

Na základě toho, co víme o různorodých identitách v Turecku, nemůžeme identifikovat náboženství jako hlavní problém pro rozvoj občanských aktivit. Náboženská motivace stojí u zrodu hnutí a organizací s různými cíli. Překážkou rozvoje občanských aktivit zůstává státní a společenský odpor proti sociální změně a současné dynamice společnosti, která je ovlivněna širším globalizačním tlakem. Vnitřní napětí ve společnosti také může přispívat k nedemokraticky orientovaným iniciativám. Občanská společnost může, ale nemusí, být zneužita radikálními islamisty, a stejně tak nacionalisty, konzervativci a liberály (CIVICUS 2005).

4. Občanská společnost v Turecku

4.1 Moderní občanská společnost v běhu času

Sdružování jednotlivců a skupin mimo státní struktury má i v Turecku dlouhou tradici. Seskupení existující za doby republiky často navazují na tradiční osmanské instituce charitativní činnosti, například takové poskytující potravu chudým.

První moderní a masové projevy občanské aktivity, které byly spojené s národním

sebeuvědoměním, se objevily před válkou za nezávislost. Hrozící rozdělení tureckého centra Osmanské říše mezi vítězné státy první světové války sloužilo jako mobilizační téma hlášené jednotlivými skupinami duchovních ve spolupráci s opoziční armádou. Jednalo se o akt původních společenských struktur předcházejících moderní společnosti, ale myšlenka a provedení byly jednáním moderní doby. Také Masoud Kamali (2006) tvrdí, že se jednalo o aktivitu původní občanské společnosti, složená z tradičně opozičních sil státní moci: z obchodníků (bazaris) a duchovních (ulamá) tedy vlivných skupin a jedinců ve společnosti.

Autor však považuje za důležité zmínit tuto válečnou mobilizaci jako poslední svobodný projev původní občanské společnosti, která byla následně utlumena autoritativním republikánským režimem, kdy pro ní v autoritářských modernizačních a centralizačních plánech nebylo místo. Tradiční náboženské instituce byly zbaveny svého tradičního oficiálního vlivu na státní instituce i společnost a jejich legislativní vliv byl minimalizován. Jednalo se hlavně o oddělení náboženského a sekulárního práva a fungování státu na základě státem řízených institucí a tím omezení rozmanitých tradičních náboženských struktur, které dříve měly mocenskou pozici. Tradiční mocenské struktury ve společnosti byly výrazně regulovány. Původní občanská společnost ztratila svou tradiční roli, přístup k moci a vliv na rozhodování (Kamali 2006: 157).

Každý autor píšící o občanské společnosti v Turecku nebo v jiné zemi s převahou muslimského vyznání vymezuje pojem jinak. Někteří hovoří pouze o organizacích občanské společnosti, jiní naproti tomu zařazují i politickou sféru, obchodní aktivity nebo náboženské iniciativy. Kamali je jedním z těch, kteří nábožensky motivované jednání zakomponovali do svého konceptu občanské společnosti.

Stejně koncept pojal i Omer Caha (2000), který do sféry občanské iniciativy zahrnuje široké náboženské a obchodní iniciativy. Co se týče historie a vývoje občanské společnosti poukazuje na to, že v počátcích islámu, spíš fungujícím jako rozmanité společenské hnutí, byla občanská společnost nejživější a nejrozmanitější. Od počátků Osmanské říše až do 16. století byla občanská společnost vitální, a to díky orientaci státní moci na expanzi a ponechání vnitřních záležitostí svému osudu. Od doby, kdy říše začala zasahovat a podrobovat si jednotlivé sféry společenského života, mizela diverzita v rámci společenského života i náboženství. S pokusy o moderní řízení říše přišly nové občanské instituce, které vytvářely novou rozmanitost společnosti. Mezi ně Omer Caha řadí i média a politické strany. Naproti tomu republikánskou státní centralizací byla rozmanitost

dlouhodobě potlačena, její obnovení přichází až s reformním obdobím Turguta Ozala⁹, kdy Caha pozoruje obnovení islamistických hnutí.

Pro tohoto autora je nábožensky orientovaná občanská činnost důležitým prvkem občanské společnosti. Velký důraz klade na postoj státních orgánů vůči rozvoji takové činnosti a poukazuje na dlouhodobé restriktce i důležitost občanské sféry jako složky demokratické společnosti (Caha 2000).

Na počátku dvacátého století se začaly objevovat spolky s různorodým, nenábožensky orientovaným zaměřením. Zákonodárné iniciativy reagovaly tvorbou legislativy, která sdružení definovala a usměřňovala. První zákonné úpravy týkající se nestátních organizací jsou z roku 1908 a platily do roku 1938. Brzy po vzniku republiky se objevilo bujení občanských iniciativ, které podporovaly zájmy právě ustaveného režimu. Počáteční období charakterizovaly právě úzké vztahy objektů se státem a spolupráce, ale pouze v úzce vymezených hranicích tehdejší ideologie. Organizace občanské společnosti převážně fungovaly jako neformální nástroje státu. Iniciativy, které nebyly v souladu se státní ideologií, byly potírány. Tento způsob nastolený během počátečního období republiky přetrvával a v současné době jsou například různé politické strany propojené s neziskovými organizacemi, které nepřímou podporují jejich vládu či činnost a jsou částečně jejím prodloužením (Seckinelgin 2004, CIVICUS 2005).

V roce 1945 byl zaveden pluralitní stranický systém, došlo k dalšímu rozvoji občanských iniciativ a začala jejich diverzifikace. V roce 1946 byl vydán nový zákon o asociacích. Vliv státu a kontrola spolkového života však stále pokračovala (CIVICUS 2010: 25). Celá druhá polovina 20. století je charakterizována střídavým rozvojem a utlumováním občanských iniciativ, což bylo způsobeno významnými změnami na politickém poli. Jedná se hlavně o armádní převraty v letech 1960, 1971 a 1980, které rozvoj mladých organizací zastavily (Kalaycioglu 2004).

V roce 1961 byla vydána nová ústava, která přinášela rozšíření demokratických práv a svobod, ale vzhledem k následujícím opakovaným legislativním omezením následujícím státní převraty, k trvalému rozvoji nedošlo. V šedesátých a sedmdesátých letech se dokonce i z politických stran staly spíše sebeobslužné organizace a nesloužily jako ekvivalent ke státní moci (CIVICUS 2010: 26).

Před armádním převratem v roce 1980 se vyhrotila politická situace a rozšiřovalo se i skupinové pouliční násilí a svévolné napadání odlišně smýšlejících jedinců. Tyto agresivní

⁹ V období Turguta Ozala došlo k politickému uvolnění a byly provedeny neo-liberální ekonomické. Během jeho působení došlo k privatizaci některých státních podniků a byla vyvíjena snaha o mírové jednání s Kurdskou stranou pracujících (PKK, *Partiya Karkerên Kurdistan*) a také snaha o vyrovnání vztahů s Arménií.

aktivity vyvolávané skupinami občanů, zejména mladých lidí, ospravedlnily armádní zásah a omezování svobody sdružování v následujících letech. Byly zavedeny přísné regulace politických aktivit, sdružování, politických stran a volebního soupeření. Zpět k pluralitnímu politickému systému se Turecko vrátilo v 1983, ale členství v politických organizacích bylo nadále zakázáno studentům, státním zaměstnancům a akademikům. Strany také nemohly vytvářet například ženské nebo regionální výbory (Kalaycioglu 2007: 89). Kromě toho byly spolky podrobeny větší státní kontrole a stát mohl zastavit spolkové aktivity. Takto restriktivní legislativa byla zakotvena v ústavě z roku 1982 a byla rozvedena Zákonem o asociacích z roku 1983 (CIVICUS 2010: 26).

Pro současnou občanskou společnost je důležité období, které následovalo s pomalým uvolňováním a obnovováním občanské aktivity v 80. letech. Turecko se otevíralo okolnímu globalizujícímu se světu přechodem k volnému trhu a orientací na export. Rozšiřovaly se společenské požadavky týkající se etnické a náboženské identity. K postupnému oživení občanských aktivit docházelo v 90. letech a za milníky dějin občanské společnosti můžeme považovat roky 1996, kdy v Istanbulu došlo k setkání zástupců organizací a důležitých osobností v rámci UN Habitat, což je konference OSN o trvale udržitelném urbanistickém rozvoji. V roce 1999 zase velká aktivita občanské společnosti následující po zemětřesení v oblastech Marmara a Kaynasli zvýšila povědomí a zvětšila prestiž občanských iniciativ a organizací ve společnosti (CIVICUS 2005: 26-36).

Rozvoji organizací napomáhá také politické a ekonomické otevírání se okolnímu světu a globalizační dynamika. Pro současné organizace občanské společnosti je nejdůležitější období po roce 2000, kdy po přijetí Kodaňských kritérií Tureckem docházelo ke sjednocování právních ustanovení s normami Evropské unie a organizacím občanské společnosti byla rozšířena práva na jejich působení. Sjednocovací proces také otevřel možnosti čerpání dotací z evropských fondů. Kromě finanční podpory hrají hodnoty a legislativa Evropské unie podpůrnou roli ospravedlnění činnosti organizací občanské společnosti (Park 2011, CIVICUS 2005).

4.2 Dnešní občanská společnost

V posledních dvaceti letech se i v Turecku rozšířilo moderní společenské sdružování v souvislosti s globální asociační revolucí. Jedinci se začali ve větší míře sdružovat vyjadřovat se k problémům společnosti, nebo se společně sociálně angažovali. Tento rozvoj byl mimo jiné umožněn demokratizací veřejného prostoru a pronikáním

asociativních trendů z jiných regionů. Předtím byla až do 90. let občanská činnost omezena restriktivním postojem státu a tento postoj napomohl ke zvýšené pasivitě i materialistické orientaci společnosti.

Moderní občanská společnost do jisté míry navazuje na tradiční způsoby charitativní činnosti a spolky, přičemž i nově vzniklé organizace se často definují jako navazující na dlouhou historii občanských aktivit na území Turecka. Nová formální i neformální sociální uskupení zdůrazňují svou návaznost na tradiční občanskou společnost a její domnělé hodnoty uvádějí jako své vlastní. Takto znovunalezené nebo vynalezené hodnoty jsou zakomponovány do definičních rámců osobností či civilních celků i v posledních dvaceti letech. Mohou být například popsány jako spojení západního analytického myšlení a východního duchovního a holistického pohledu na svět, a v tomto případě je jako důležitý prvek viděno geografické ukotvení společnosti v Anatólii, která je poněkud stereotypně vnímána jako styčná plocha mezi východním a západním světem, a které umožnilo kombinovat a vybírat hodnoty ze zde se potkávajících východních a západních filozofických proudů. (ARGE, 2011).

Významným prvkem, který zaměření občanských aktivit ovlivňuje je sociální dynamika zdánlivě protichůdných tendencí či konceptů ve společnosti. Některé zpočátku definované koncepty se mohou zdát protichůdné a často je potřeba nový pohled, který umožní skloubit jednotlivé koncepty. Příkladem by mohla být zdánlivá protichůdnost feminismu a islámu, které s pomocí sociální dynamiky – namátkou, změny chápání ženy ve společnosti, odporu proti machismu ve společnosti a změny chápání islámem definovaných ženských rolí - formovaly v různé formy feminismu i islámského feminismu. Okolo těchto konceptů se také seskupují společenská uskupení. Institucionalizované sdružování je reflexí společnosti a jejích procesů. Potenciální společenský problém či společenskou překážku je třeba definovat, předefinovat či popularizovat, a současně narýsovat cestu k jeho řešení.

Přes lokální ukotvenost najdeme mnohé podobnosti mezi občanským formováním v Turecku a na západ od něj. Kromě pasivity v zemích s nedemokratickými režimy můžeme najít podobnosti hodnot, postojů i aktivit mezi zeměmi východní Evropy a Turecka. Například při srovnávání počátků moderní ženské emancipace v souvislosti s národnostním hnutím. Prolamování společenských tabu i prosazování reformních myšlenek narážely na podobné argumenty konzervativních skupin (Malečková, 2002).

Celkový počet registrovaných nadací a sdružení, ve kterých se lidé za různými účely sdružovali v roce 2008, bylo 90 578. Kdybychom brali v úvahu také odbory a profesní organizace, celkový počet by dosáhl 150 tisíc (CIVICUS 2010,11).

Toto množství není v přepočtu na počet obyvatel vysoké. Jako důvod je kromě dlouhodobé represe ze strany státu zmiňována malá důvěra mezi lidmi, nedůvěra vůči některým skupinám obyvatelstva. Například mladí lidé mohou být spojováni s násilnostmi a radikalitou¹⁰, dále jsou potenciálně nebezpečné menšiny, někdy chudí nebo bohatí lidé a skupiny s odlišnou náboženskou nebo politickou orientací. Kromě toho, že nedůvěra omezuje vztahy mezi lidmi, ovlivňuje také vztah mezi lidmi a organizacemi i organizacemi navzájem. Dalším problematickým bodem je malá spolupráce organizací i se státními orgány. Kromě těch zaměřených na obchod nemají s vládou nestátní organizace progresivní vztahy. Stát k občanským hnutím přistupuje s nedůvěrou či přezíravě a ona mají minimální šanci ovlivnit legislativní proces. Jejich nátlak nebo protest je většinou zanedbatelný a často není považován za důvěryhodný (Kalaycioglu 2004).

Také z administrativního hlediska stát rozvoj asociací nikdy moc neulehčoval. Registrace sdružení nebyla jednoduchá, a asociace neměly dostatečné daňové zvýhodnění. Stejně tak se organizacím nedařilo vytvořit a udržet komunikační kanály se státními orgány a vytvořit strategii pro ovlivňování legislativních procesů. Jejich návrhy na řešení sociální situace nebyly brány v potaz. Mezi výjimky patří ženské hnutí a jeho lobby, kterému se podařilo přispět k úpravě legislativy v oblasti genderové rovnosti (Seckinelgin 2004, 173).

4.2.1 Postavení občanské společnosti vůči státu

Při hledání pramenů k moderní občanské společnosti a jejích kořenů se setkáváme s různorodým vymezením tématu. Existují různé, některé protichůdné teoretické koncepty, na které nenavazuje další závažnější práce nebo výzkum. Množství literatury je omezené a práce jsou často esejistického a teoreticko-historického charakteru, který přináší spíš nové teorie než jejich ověření (CIVICUS 2010, 21).

V současné době je vztah občanské společnosti a státu definován různě. Podle analýzy CIVICUS turecká občanská společnost nevznikala a nepředstavuje opoziční sílu vůči státu, ale nevznikala ani jako součást modernizačního společenského procesu, v rámci kterého by se občané sdružovali za účelem dosažení občanské emancipace. Turecká občanská společnost vznikla jako rozmanitá směs společenského, ekonomického a politického sdružování s různými účely a taktikami, výrazně se rozvíjející od 90. let 20.

¹⁰ V rozhovorech, které byly původní součástí práce, ale nakonec je nebylo možné použít, se mladí dobrovolníci z organizace Toplum Gonulluleri Vakfi často zmiňují o této nedůvěře vůči mladým. Ta údajně souvisí s vlnou násilností v 80. letech, což je v souladu s tím, jak to prezentuje sama organizace.

století (Keyman 2006).

Oproti tomu občanská společnost v pojetí Omera Cahy má blízko k opozičnímu vymezení. Autorův liberální postoj se promítl do jeho přístupu. Zásadní je podle něj liberální uspořádání společnosti a občanské aktivity staví do opozičního postavení vůči vládě, kterou na základě neliberální politiky v průběhu 20. století popisuje jako odpůrce liberalismu. Caha klade důraz na politickou aktivitu organizací a jejich snahu ovlivňovat vládní rozhodování a částečně tak nedoceňuje spolky orientované hlavně na poskytování služeb (Caha 2000).

Také Kamali vidí občanský sektor jako protiklad státního. Jeho pojetí je specifické a pojem občanská společnost se do velké míry překrývá s pojmem opozice. Ať už vypadá konečná forma jakkoli, organizace vznikající v zemích, kde v populaci převažuje islám, nepovažuje za srovnatelné se západními. I když mají moderní charakter, jsou formy sdružování vždy nestabilní. Kvůli míšení tradicionalistických a modernistických prvků jim říká quasi-moderní a quasi-tradiční (Kamali 2006: 254).

Bayramoglu zase klade důraz na dělení zájmů mezi jednotlivými komunitami. Turecko pojímá jako komunitní politickou kulturu, kde je rozhodující vnitrokomunitní solidarita a mezikomunitní rivalita. Na lokální úrovni považuje rozhodování o záležitostech za předmět osobního zájmu skupin než potenciální veřejný prospěch (Bayramoglu 2009, 10).¹¹

Na základě uvedených pohledů na pozici občanské společnosti a státu je poznat, jak důležitou roli hraje vlastní autorovo zázemí. Kamali je blíže k islamistickému uspořádání společnosti a je kritický k západnímu pojetí občanské společnosti. Sekulární hnutí a spolky téměř pomíjí. Caha je zastáncem liberálního islamistického proudu, islamistické organizace považuje za důležitý prvek občanské společnosti, sekularistické organizace zůstávají v jeho konceptu nezdůrazněné. Naproti tomu analýza CIVICUS je založená na jednom ze západních konceptů občanské společnosti.

Kromě analýzy CIVICUS všichni autoři používají svůj koncept jako nadčasový, i když vycházejí z různých období s různou mírou liberalizace občanské společnosti.

¹¹ Zkušenost autora Caha vychází především z období před 90. lety, takže má zkušenosti s potlačováním občanských aktivit, z čehož může vycházet jeho pohled na opoziční povahu občanské společnosti. Kamali o opoziční občanské společnosti mluví na základě dlouhodobého souboje moci mezi náboženskými a světskými strukturami a současné dění příliš nezdůrazňuje. Bayramoglu má zkušenost s liberálním přístupem během vlády AKP. Jeho teze o komunitní společnosti a uplatnění charismatické vůdčí osobnosti neztrácí na aktualitě i podle Pirického (2013). Bayramoglu v provedených rozhovorech upozornil na přítomnost referencí k vůdčí osobnosti společenství.

4.2.2 Formy a alternativy uskupení občanské společnosti

Občanské sdružování v Turecku nabývá různých forem. Existují oficiální registrované organizace i neoficiální hnutí stojící mimo státní struktury a sloužící jako hodnotový zdroj pro další asociační činnost. Mezi hlavní oficiální formy sdružování patří nadace (*Vakıf*) a sdružení (*Dernek*), které jsou registrovány podle vymezených kritérií.

Nadace mají dlouhou tradici. V minulosti se jednalo o zámožné instituce, které fungovaly jako zbožné skupiny, charitativní spolky, fondy nebo byly zakládány za účelem správy nějakého nemovitého objektu. Dnes mají širší uplatnění. Zakládá je nejméně jedna fyzická nebo právnická osoba za účelem převedení soukromých financí pro veřejný nebo společenský prospěch. Nadace nemá členy, pouze výkonnou a dozorčí radu. Jejich neformální vazba nebo ideologické propojení s politickými stranami a hnutími není vyloučena, naopak je poměrně časté, že u zrodu nadace stojí politik nebo obchodník sympatizující s politickou stranou.

Sdružení jsou organizace založená na členství. Přestože k jejich založení je potřeba nejméně sedm osob, je administrativně snadnější je založit a mohou sloužit k různým účelům. Jejich hlavními orgány je výkonná rada a generální shromáždění. Často jsou zakládány kvůli menšímu projektu, například vytvoření nějakého objektu, pro který je potřeba shromáždit prostředky pomocí sbírky. Pro takový projekt může dernek uspořádat sbírku. Může financovat i výstavbu mešit nebo škol *Imam Hatip*, které mají rozšířenou výuku náboženství. Dernek bývá také součástí muzeí a jiných kulturních institucí. Také skupiny migrantů z různých oblastí se ve velkých městech sdružují v rámci sdružení se svými krajany (Shankland 1999, 55-56; CIVICUS 2011).

Dalšími oficiálními strukturami, někdy řazenými mezi organizace občanské společnosti, jsou odborové organizace, které sdružují zaměstnavatele nebo zaměstnance, a dále profesní komory, které sdružují členy jednotlivých profesí za účelem rozvoje oborů a profesní etiky. Také družstva fungující jako obchodní organizace a různé federace pro spolupráci podniků mají stejný status jako asociace. Svojí povahou se na hranici občanské společnosti pohybují i formy sociální ekonomiky, respektive její islámské formy, která má specifická etická kritéria. Některé takové projekty spojují principy představované tradiční solidarity s prvky sociálních podniků v euroatlantickém světě, přičemž je jejich formální status různý.

Kromě oficiálně registrovaných organizací existují neformální hnutí a sdružení, které jsou současnou verzí tradičních forem sdružování. Nejrozšířenější formou jsou súfijská bratrstva nebo komunita (*Tarikat*), což jsou původně nábožensky motivovaná hnutí, i když

ortodoxními muslimy jsou považována za heretická. Mají vnitřní hierarchii a v dnešním Turecku jsou velmi populární. Vytváří se okolo ústřední charismatické osobnosti nebo rodu. Dnes se například setkáme s formacemi Nurcu, sociálním a náboženským hnutím súfijské tradice Nakšbandíja (Nakšibendi), které se zabývá vzděláváním v oblasti náboženství. Na počátku tureckého státu tato uskupení byla zakázána a některá zanikla, jiná přežila a dnes zažívají nový rozkvět. Jsou neformální a často velmi rozsáhlá. Pod jejich záštitou jsou zakládány školy a charitativní organizace nebo vydávány publikace (Shankland 1999, 7-8).

Bratrstva, stejně jako jiná komunitní seskupení či asociace, jsou důležitá pro duševní integritu jedinců. Pomáhají jim dosáhnout pocitu jistoty, legitimacy, zvýšit sebevědomí a vyvážit antagonistické pocity plynoucí z normativních požadavků víry a forem soudobého života. V komunitách Nurcu jedinci nacházejí rovnováhu a duchovní a hodnotovou inspiraci. Zejména mladí, kteří jsou vystaveni tlaku sociální změny se sdružováním v těchto nábožensky motivovaných komunitách, za pomoci mentorských komunitních systémů, vyrovnávají s různými problémy, které modernita přináší. Tento mechanismus mentorství je viděn jako jeden ze zásadních prvků v rámci komunitní politické kultury turecké společnosti (Bayramoglu 2009, 28 – 37).

4.2.3 První zpráva CIVICUS

Pro pochopení, zhodnocení a porovnání stavu občanské společnosti byly vyvinuty různé více či méně standardizované nástroje. Významný svým rozsahem a kombinací metod je Civil Society Index CIVICUS, který s pomocí kombinace různých metod určuje koeficient, který umožňuje pozorovat vývoj občanské společnosti v čase a prostoru. Výzkumy jsou opakovaně prováděny týmy vědců v různých zemích, což umožňuje identifikovat lokální a časové tendence a specifika. Značná metodologická standardizace usnadňuje vzájemné srovnávání.

Civil Society Index (CSI) je koncept k mapování občanské společnosti, o který se výrazně zasloužil Helmut Anhaier z London School of Economics. CSI zahrnuje kompletní přístup k občanské společnosti na základě čtyř, posléze pěti dimenzí. Každá z nich obsahuje subdimenze se souborem faktorů, které jsou měřeny a společně potom udávají úroveň jednotlivých dimenzí.

Výsledky získané kombinací postupů jsou dále probírány s předáky organizací, odborníky atp. Cílem analýzy je identifikovat slabosti a silné body občanské společnosti a

navrhnout postup k napravení nedostatků. Závěry analýzy jsou vyjádřeny i graficky pomocí diamantového grafu ukazujícího sílu jednotlivých dimenzí.

Na druhou stranu je koncept výsledkem zejména amerických společensko-politických věd, a přestože byl vytvořen jako koncept univerzální, jeho objektivita je omezená. Nejde ani tak o problém západocentrismu, jako o to, že v souvislosti s použitím univerzálních měřítek musí být nutně zanedbány lokální kontext a struktury. Může také způsobit přehlédnutí lokálních specifik u organizací západního typu (Lewis 2001).

V Turecku byl výzkum uplatněn a jeho výsledky byly zveřejněny poprvé v roce 2005. Při aplikaci se projevily některé nedostatky konceptu. Výzkum se nemohl zaměřit na některé části občanské společnosti, resp. některé organizace: tvůrcům analýzy se nepodařilo spolupracovat s ekonomicky orientovanými organizacemi, také se svépomocnými skupinami přistěhovalých obyvatel z různých oblastí Turecka sdružujících se v městských organizacích *hemşehri*, a dále organizacemi, které vznikly na podporu výstavby objektů jako školy nebo mešity.¹² Tyto druhy organizací tvořily ¼ z celkového počtu 80 000 registrovaných organizací v dané době (CIVICUS 2005, 30). Tedy kromě ekonomických organizací se jednalo o komunitární organizace, které jsou sice významnou složkou společenského systému, ale jsou málo viditelné a dostupné. Nebylo také možné se zajímat o neformální občanské aktivity.

Pro pochopení situace konkrétních zemí se analytický tým věnuje několika ukazatelům a možným determinantům společenského života, a takto mapuje společenské, ekonomické a politické prostředí a pomáhá pochopit jeho vliv na fungování občanské společnosti.

Při analýze politického kontextu byly zdůrazněny zásahy do volebních výsledků opakovaným uzavíráním politických stran, dále problémy s uplatňováním legislativních opatření a moc státních orgánů, která je silně centralizována. V době publikace první zprávy byly nedostatečně praktikované základní svobody a práva, jako právo na informace, a jedinec mohl být zadržen na základě článku 301 občanského zákoníku za urážku 'turectví'. Tento článek byl zrušen v roce 2008.

Socioekonomický kontext byl posouzen jako vhodný pro rozvoj občanské společnosti. Země se nacházela v poměrně stabilním rozpoložení, i když asi 10% obyvatelstva žilo pod hranicí chudoby a další část byla postižena ozbrojeným konfliktem na jihovýchodě země. Dalšími faktory ovlivňujícím socioekonomický kontext byla často

¹² Tyto organizace jsou většinou založeny jako „dernek“. Organizace na podporu stavebních projektů mají časově omezený charakter na dobu trvání stavebního projektu. Hemşehri jsou v té samé kategorii a slouží jako podpůrné struktury pro migrující skupiny. Jsou tedy zaměřené hlavně na servis sama sobě a z jejich nadefinování je jasné, že skupina lidí, která se v rámci nich sdružuje má jasně vymezená kritéria. Hemşehri souvisí hlavně s masivní migrací z Anatólie do velkých měst i do zahraničí v posledních 50ti letech.

zmiňovaná nedůvěra vůči lidem stojícím mimo rodinu, a v různé míře v regionech různá míra tolerance mezi lidmi. Naproti tomu byly identifikovány pozitivní faktory solidarity a vzájemné výpomoci (CIVICUS 2005), což vytváří rozpor, který se studie nesnaží vysvětlit. Jednou z možných hypotéz je, že lidé si obecně navzájem nedůvěřují, ale v krizových situacích mají potřebu pomoci potřebným. Koneckonců pomoc druhému, když už uvěříme, že se mu děje příkoří, následně nemusí vyžadovat velkou míru důvěry, jedná-li se například o materiální podporu. Také je možné, že se jedná především o diskurz nedůvěry, který přímo nereflakuje vlastní jednání jedinců vůči sobě navzájem.

Podle zprávy existují různé aktivity občanské společnosti a způsoby sdružování. Nejrozšířenější občanskou aktivitou jsou však příspěvky a donace, které dává nejméně 4/5 občanů. Přibližně pouze 1/5 z těchto donací jde institucím, větší část je rozdána přímo jednotlivcům. Co se týče aktivní činnosti nebo členství v organizacích, v roce 1999 bylo 7,8 % populace členem některé organizace. Kromě politického ovzduší doby je nízké členství způsobeno také nízkým povědomím a nerozvinutým pocitem občanské odpovědnosti. Účast na dobrovolnických aktivitách byla velmi nízká. Do dobrovolnických aktivit se zapojilo 1.5% respondentů (Carkoglu, 2006). Nejčastěji se jednalo o dobrovolnictví v rámci náboženských organizací. Na podporu dobrovolnictví však byly vytvořeny platformy a organizace jako národní rada, webové aplikace a síť univerzitních klubů (Civicus 2005, 46).

Méně než pětina občanů se podílí nebo podílela na akcích, jako jsou protesty, bojkot nebo petiční hnutí. Nízká participace v tomto případě souvisí pravděpodobně v dané době s chápáním protestu jako neefektivního a nelegálního aktu. Je možné, že se tento pohled pozvolna mění. Masové demonstrace letních měsíců roku 2013 se nepotvrzují hypotézu o výlučnosti protestního chování. Zdá se, že v některých situacích nebo v současné době, je protestní chování považováno za nutné.

Z výsledků studie CIVICUS, která se soustředila hlavně na plošné charakteristiky občanské společnosti, vyplynulo, že občanská společnost v Turecku je především nerovnoměrně strukturovaná, jsou do ní zapojeny jen některé vrstvy společnosti, a iniciativy působí hlavně v rámci stejných sociálních skupin a vrstev (CIVICUS 2005). V organizacích jsou nejvíce zapojeni občané příslušející středním vrstvám, mající vyšší či vysokoškolské vzdělání. Rozvoje OS tedy souvisí i s větším materiálním zabezpečením jednotlivců.

Množstevní růst organizací, působících v různých oblastech s různými cíli, je tedy doprovázen méně kvalitním rozvojem organizací. Nedostatky, se kterými se občanská společnost potýká, se týkají například nedostatku zdrojů (lidských i materiálních) a

nedostatečné komunikace a spolupráce mezi organizacemi. Nerozvinutý prostor pro výměnu zkušeností a spolupráci mezi organizacemi ztěžuje navázání spolupráce mezi stejně zaměřenými organizacemi. Kromě toho ke spolupráci nejsou výrazně motivované a organizace pracující na národní úrovni nespolupracují s lokálními organizacemi.

Většina organizací není schopná zajistit dostatek financí pro udržení stálých pracovních pozic. Z příspěvků soukromých osob a pomalu rozvíjejících se projektů sociální odpovědnosti podniků se financují hlavně jednotlivé a časově vymezené projekty.

Přestože organizace propagují genderově a sociálně vyrovnané zastoupení, ve vlastních strukturách ho uplatňují zřídka. Ženy a nižší sociální třídy jsou v organizacích nedostatečně reprezentované. Z výsledků výzkumů bylo také vyvozeno, že demokratické hodnoty nejsou dostatečně praktikované uvnitř organizací, proti čemuž některé namítly, že hodnoty, které byly měřené, nejsou koherentní se společenskými a kulturními hodnotami společnosti.

Organizace také často podceňují evaluaci své činnosti a informace o své činnosti v podobě závěrečných zpráv je možné na internetu najít jen občas, což snižuje transparentnost organizace. Přesto je korupční jednání v neziskové sféře výrazně nižší než ve státní. V některých případech byly schopné zaujímat stanoviska a ovlivňovat dění na lokální úrovni, ale stát a podniky se k sociální odpovědnosti hlásí jen pomalu. Nejvíce se angažovanost organizací projevila ve vzdělávání a jeho podpoře. Organizace se sociálními cíli se samy více angažují v řešení problému a ovlivňování zákonného procesu zůstává nedostatečné (CIVICUS 2005).

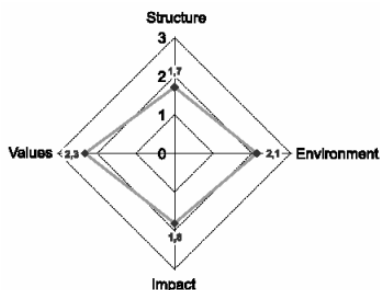
Ve stejné době jako v Turecku byla provedena šetření také v jiných státech. Pro srovnání přikládám formy diamantu, jak vypadají pro Českou republiku, pro Německo a pro Egypt ze stejného období. V případě vlivu (*impact*) je na tom Turecko podobně jako Česká republika. V případě prostředí (*environment*) umožňujícího občanskou společnost je zase Česká republika blíže Německu, turecké prostředí je výrazně méně vhodné pro tvorbu občanské společnosti a Egypt je na tom ještě hůř.

Struktura (*structure*) je v německém i tureckém případě výrazně nižší než jejich ostatní hodnoty. V Německu -přes pokleslé hodnocení struktury- má činnost občanské společnosti výrazný dopad, v tureckém případě je dopad také lépe hodnocen než struktura, ale rozdíl je výrazně menší než v německém případě. Struktura občanské společnosti v Turecku je podobná egyptské kvůli nedostatečným lidským a materiálním zdrojům (které jsou snad jmenované u každého státu), navíc je ale omezena na určitou společenskou sféru.

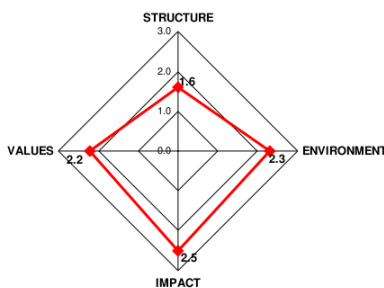
V případě Turecka jsou hodnoty (*values*) nižší než u Německa a České republiky, ale report nezdůrazňuje výskyt negativních hodnot ve společnosti. V Turecku v občanské

společnosti není korupce vnímána jako problém, který by se objevoval, v České republice je uvedeno, že se korupce nebo nespravedlivé taktiky objevují i v rámci občanské společnosti. V Egyptě a v Turecku je jako problém jmenována nízká vzájemná důvěra lidí, která je i zmíněna v případě České republiky.

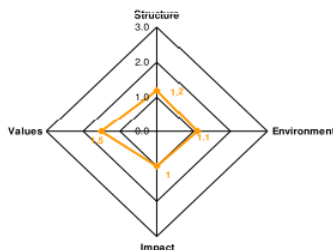
Česká republika¹³:

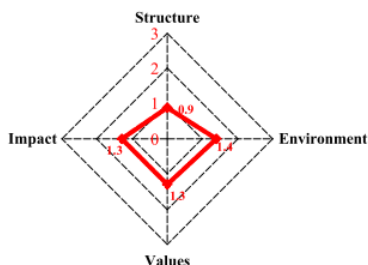
Německo¹⁴:

Egypt¹⁵:

Turecko¹⁶:

¹³ Civil Society Diamond for the Czech Republic In: VAJDOVÁ, Tereza. *An Assesment of Czech Civil Society in 2004: after fifteen years of development* [online]. Civicus Civil Society Index Report for the Czech Republic. Prague, 2005. [vid. 11.03.2014] Dostupné z: http://www.civicus.org/media/CSI_Czech_Report_Executive_Summary.pdf

¹⁴ German Civil Society Diamond from NAG A and NAG B. In: REIMER, Sabine. *Civil Society- A new solution beyond state and market?* [online]. Civicus Civil Society Index Report for Germany. 2005. [vid. 11.03.2014]. Dostupné z: http://www.civicus.org/media/CSI_Germany_Executive_Summary.pdf

¹⁵ Egypt's Civil Society Diamond In: *An Overview of Civil Society in Egypt* [online]. Civil Society Index Report for the Arab Republic of Egypt. Cairo, 2005. [vid. 11.03.2014]. Dostupné z: <http://www.civicus.org/new/media/Egypt%20Executive%20summary.pdf>

¹⁶ Civil Society Diamond for Turkey In: *Civil Society in Turkey: An Era of Transition* [online]. Civicus Civil Society Index Report for Turkey. 2005. [vid. 05.03.2014]. Dostupné z: http://civicus.org/new/media/CSI_Turkey_Executive_Summary.pdf

4.2.4 Závěry druhé zprávy CIVICUS

Zpráva zpracovaná o pět let později konstatovala, že výrazný růst množství organizací z 90. let se zpomalil. Analýza opět začíná rozborem podmínek nutných pro fungující občanskou společnost. Rozděluje je do pěti oblastí: míra občanské angažovanosti, úroveň organizace v asociacích, uplatňování hodnot občanské společnosti v rámci asociací, vnímání vlivu občanské společnosti na společnost a vnější prostředí asociace.

Účast občanů, která je v porovnání s minulou zprávou stále obecně nízká, rostla jen mírně, i když aktivita jedinců už zapojených v činnostech mohla výrazně převyšovat průměrnou intenzitu aktivity občanů v jiných zemích. Již angažovaní jedinci mohou často trávit několik hodin týdně dobrovolnickou činností. Úroveň občanské aktivity se také liší podle regionů. Nejaktivnější jsou lidé v regionu Marmara, Střední Anatolie a Egejském regionu. Celkově nízká úroveň občanské angažovanosti je vysvětlována v souvislosti s přetrvávajícím vědomím minulých politických a vojenských omezení občanské činnosti, které jsou ukotveny v historické paměti obyvatel, dále s ekonomickými problémy, i s možným nepochopením občanských práv, rolí, občanské aktivity a zaměňováním aktivit občanské společnosti za charitativní činnost (CIVICUS 2010, 33). V analýze jsou popsány tři způsoby občanské aktivity: aktivismus individuální a sociální a politická angažovanost.

Individuální aktivismus provádí jedinec sám za sebe, není přímo členem nějakého hnutí: přispívá penězi, podepisuje petice, účastní se demonstrací atp. Sociální angažovanost souvisí s působením v rámci sociálních projektů a členstvím v asociaci působící v sociální oblasti. Politická angažovanost znamená členství v organizaci a působení za účelem změny v politické sféře.

Individuální aktivismus jedinců je nízký, ale přesto je to nejrozšířenější forma angažovanosti obecně. Zajímavé je, že je vyšší u etnických menšin, než u zbytku společnosti. U mladých lidí převažuje sociální aktivismus, naopak politický aktivismus je u nich pod průměrem celé společnosti. U žen se individuální, sociální i politický aktivismus pohybuje pod průměrem celé společnosti (CIVICUS 2010). Opět i zde se můžeme domnívat, že se situace pozvolna mění. Během protestů v roce 2013 bylo mezi demonstranty velké zastoupení žen, až 50% z celkového počtu demonstrujících (Volfová 2013).

Organizační úroveň je ovlivněna nedostatečnou institucionalizací, zdroji a vztahy. Mezi lety 2005 a 2010 došlo k nárůstu spolupráce mezi organizacemi a přibližně polovina z nich spolupracuje s jinými. Rozvinula se spolupráce s mezinárodními organizacemi. Některé svazky však vznikly za účelem získání grantu a jejich trvání je omezené na dobu

trvání grantového projektu, což není dlouhodobě udržitelné a způsobuje to, že organizace vytvářejí projekty tak, aby získaly grant, spíše než aby vhodně řešily problém. Na druhou stranu se díky mezinárodním grantům rozvíjejí administrativní schopnosti organizací (CIVICUS 2010, 52,53). Mezinárodní uskupení nabízející grantové možnosti jsou převážně evropská nebo americká: grantové programy jsou nabízené ambasádami, Evropskou unií, národními a nadnárodními nadačními fondy nebo i mezinárodními korporacemi v rámci programů společenské odpovědnosti. Ve zprávě je ale zdůrazněno, že například financování ze zdrojů Evropské unie nemělo velký vliv na přijetí demokratických principů uvnitř organizací, naproti tomu přispělo k rozvoji schopností v oblasti projektového designu. O dalších pravděpodobných dárcích, například ze států prosperujících z těžby ropy, se nepíše, ale tato možnost by si zasloužila pozornost, zejména v souvislosti s financováním nábožensky založených organizací. V rámci domácího financování se rozšiřují fondy sociálně odpovědných firem či korporací a nevládní neziskové organizace nacházejí rozšiřující se možnosti financování své činnosti.

V praxi se zlepšila technická vybavenost organizací, ale přetrvávají problémy s financováním profesionálních pracovníků, které má stále jen polovina organizací, což také nepřispívá k trvale udržitelné činnosti organizací.

Praktiky jako korupce a podvody jsou v rámci nadací a sdružení mizivé. Etické strategie a ekologické standardy ale nebývají často písemné a veřejně dostupné, a to se může stát předmětem kritiky, protože takové standardy se vyžadují i v rámci ziskové sféry. Organizace své jednání obhajují tím, že zprávy by mohly být zneužity proti nim.

Hodnoty, které organizace propagují, jsou podle tureckých regionálních konzultantů pozitivní. Primárně se mezi nimi nenajdou xenofobní a násilné prvky nebo jiné negativní hodnoty. Takové tvrzení by však potřebovalo širší analýzu a aplikaci nejen na stanovy organizací, ale i na jejich činnost. K hodnocení projektů dochází pravidelně, ale to jak jsou v jejich rámci prosazovány hodnoty, už nebývá předmětem evaluace. Z toho se dá usuzovat, že v uplynulém období došlo k pozitivnímu vývoji v oblasti administrativních záležitostí a vedení organizací.

Nejvlivnější organizace, co se týče vlivu na politické rozhodování, jsou v oblasti sociálních problémů, jako je vzdělávání a uplatňování lidských práv. Asi polovina z organizací podala legislativní návrh, což značí zvýšenou snahu ovlivnit legislativní činnost. Advokační činnost organizací se tedy rozvíjí, ale chybí jí systematické plánování. Snaha ovlivnit přímo sociální skutečnost je nadále častější (CIVICUS 2010,13).

Sociopolitické a socioekonomické prostředí je vnímáno jako vhodné pro rozvoj občanské společnosti ale přetrvávajícím sociokulturním problémem je konstantní

nedostatek důvěry mezi lidmi a nedostatek tolerance vůči odlišnostem. Také polarizace politického života, nedostatek perspektivy liberální strategie, možné restriktce – státní či armádní postihy (nebo strach z nich), mohou být pocíťovány jako překážka společenského rozvoje (Caha 2002).

Vztah státu a občanské společnosti se výrazně nezlepšil. Právní a participativní mechanismy se do reality, také dostávají pomalu- pomaleji, než se očekávalo podle první zprávy. Můžeme najít různé způsoby interpretace a uplatňování práva prohlubující strukturální rozdíly v různých částech Turecka a přes nedávné legislativní změny si někteří aktéři občanské společnosti stěžují na neprávoplatné vládní zásahy do jejich činnosti. Problémy s intervencí a nesvobodou, které organizace zažívají, nejsou způsobeny samotnými zákony, ale spíše jejich (ne)implementací (TUSEV 2011; CIVICUS 2010, 72).

Mezi lety 2005 a 2010 tedy nejsou identifikovány velké změny. Zdůrazněná je stagnace v oblasti vztahů se státem i rozvojem organizací. Konstantní je občanská neangažovanost, mírně méně optimistický postoj se objevil vůči vztahům organizací a státu. Přes všechny tyto problémy prostředí rozvoji občanských aktivit nezabraňuje.

4.2.5 Přehlížené ideologické pozadí

Objektivita přístupu CIVICUS nedovolila vymezit některé lokální vlastnosti občanské společnosti v praxi. Organizace ale nestojí mimo politickou polarizaci společnosti, naopak jsou její součástí. Organizace jsou propojeny s ideologií politických stran, někdy s rozsáhlými sociálními hnutími. Ideologický postoj může i nemusí znamenat souvislý odpor proti jiným seskupením a ideologiím.

V předchozích kapitolách jsem zmínila jednotlivé ideologické proudy objevující se ve společnosti. Nyní se zaměřím na jeden z nejrozsáhlejších fenoménů, který plošně ovlivňuje nejen nábožensky zaměřenou občanskou společnost. Pro některé autory je samozřejmé brát islámsky orientované skupiny politicky nebo sociálně zaměřené, jako součást občanské společnosti a nepovažují je za opoziční vůči demokracii, tržní ekonomice, lidským právům nebo sekulárnímu státu. Jako příklad potvrzující, že islámská občanská společnost přispívá k rovnováze ve společnosti, namísto prohlubování antagonismů, uvádí hnutí Fetullah Gullen. Takový příklad je údajně modernizačním fenoménem podporujícím integraci Turecka s okolním světem (Caha 2002, 41).

Také Ramazan Kilinc představuje hnutí Fetullah Gullen, které podle něj kombinuje liberální prvky s muslimskou etikou. Hnutí staví na myšlence tolerance a morality

extrahované z islámu a ze socio-historických podmínek Turecka. To se projevuje důrazem na dialog a usmíření, přidávání duchovní dimenze k demokracii a umírněný individualismus (Kilinc 2007: 135). Hnutí samo není oficiálně registrováno, ale působí jako ideologický zdroj pro další organizace.

Tento popis je však založen na oficiálním diskurzu produkovaném vedoucí postavou hnutí Fetullahem Gullenem. Kilinc sice v souladu s ostatními společenskovědními autory tvrdí, že je potřeba zkoumat konkrétní případy užití islámu v rámci občanské společnosti, ale jeho studie se nezaměřila na praxi v konkrétních organizacích vycházejících z ideologických zdrojů hnutí, a potřebu individuálního přístupu nenaplnil. Nerealizuje výzkumné rozhovory s jeho následovníky, zkoumá jen normativní texty a popisy obchodní etiky (Kilinc 2007, 118).

O hnutí Fetullah Gulen píší i další autoři. Podle Shanklanda vyšlo hnutí z myšlenek Said-i Nursi, který propagoval trpělivost, nenásilí mezi muslimy.¹⁷ Podporoval také moderní přístupy a k šíření svých myšlenek používal média, například noviny Yeni Asya, a neformální aktivity pro mládež. V souvislosti s modernitou a podporou vzdělávání hlásá, že věda nemůže popřít nic, co je psáno v Koránu, a nevidí rozvoj vědy jako problém (Shankland 1999, 82). Podle Billy Park hnutí dalekosáhle přesahuje hranice Turecka. Je různě propojeno se systémy islámského bankovníctví a obchodu. Nadnárodnímu šíření podle autora napomáhá výkonnost, disciplína a organizační schopnosti lidí, kteří jsou do hnutí zapojeni. Existuje v muslimských i nemuslimských, v turkických i neturkických zemích. Podle charakteru státu se pak odvíjí jeho působení na místě. Mimo turkické země slouží třeba jako instituce podporující náboženskou snášenlivost, jinde provozuje školy pověstné velkou disciplínou, podporující kulturní výměnu s Tureckem. V některých zemích s omezenou demokracií bylo hnutí zakázáno (Park 2011).

Ačkoliv Gullen nikdy sám k politice neinklinoval, ani se k ní přímo nevyjadřoval, podařilo se mu navázat vztahy s několika vrcholnými představiteli vlády a politických stran. Setkal se například s Turgutem Özalem (ANAP¹⁸, 1983-1989 ministerský předseda, 89-93 prezident), Süleymanem Demirelem (DYP¹⁹ 1991-1993 ministerský předseda; 93-2000 prezident), Tansu Çillerovou (DYP 1993-1996 Ministerská předsedkyně), Mesutem Yılmazem (ANAP, 1997-99 ministerský předseda), Bülentem Ecevitem (CHP; 1999-2002 ministerský předseda), Hikmetem Çetinem (CHP, na krátkou dobu vystřídal několik funkcí) a Denizem Baykalem (předseda CHP 1992-2010). Gullenovy proslovy se staly také

¹⁷ Výše jsem zmínila komunitu nurcu, které jsou právě od tohoto muže odvozeny. Také komunita Fetullah Gulen je forma nurcu.

¹⁸ ANAP – V současné době nefungující Anavatan partisi, volně přeloženo jako Strana vlasti. Společně s DYP tvořily v 90. letech součást vládní koalice.

¹⁹ DYP – V současné době nefungující Dogru Yol Partisi, volně přeložena jako Strana správné cesty.

jedním ze zdrojů diskurzu turecké a islamistické nacionalistické syntézy, tedy tureckého islamistického proudu (Koyuncu-Lorasdagi 2011).

4.2.6 Poměry Turecka v době výzkumu

Od roku 2002 do současnosti je u moci vládní strana AKP. Díky jasné většině v parlamentu a dlouhodobému působení se její pozice upevnila nejen jako vládní strany, ale také uvnitř strany došlo k takové konsolidaci, že neexistuje významná vnitrostranická opozice. S pomocí klientelistických vztahů AKP napomohla svému usazení, ale také prosazování plíživého autoritářství a konzervatismu. V souvislosti s těmito procesy strana ztratila svojí počáteční dynamiku a její projekty, včetně nastartovaných demokratizačních projektů zpomalují. Ekonomický růst, kterým je období vlády AKP doprovázeno, však přetrvává (Kučera 2013).

Typické pro rétoriku této strany je také proklamování sekularismu na státní úrovni a posun od kemalistického rigidního sekularismu do podoby, kterou Pirický (2013) nazývá sekularismus anglosaského typu, který je koherentnější se základními lidskými právy a svobodami, a také umožnil zmnožení náboženských objektů ve veřejném prostoru: graduální výstavbu mešit a otevírání náboženských středních škol. Růst množství nábožensky motivovaných zařízení ale vytváří obavy a spekulace o skrytých plánech na postupnou islamizaci společnosti.

AKP vznikla z reformní části Fazilet Partisi (Strana Cnosti) a vzdala se programu Milli Görüş, který Fazilet Partisi sledovala. Naproti AKP vznikla Saadet partisi (Strana Štěstí), která pokračovala v nacionalisticko-islamistickém revolučním proudu, který je definován programem Milli Görüş, zdůrazňujícím důležitost islámských morálních hodnot v kombinaci s technologickým, ekonomickým či industriálním rozvojem, nezávisle na západním světě a s důrazem na spolupráci s ostatními muslimskými zeměmi.

V současné době je AKP stále ve stabilní pozici. V měsících před volbami byla situace ve společnosti napjatá v souvislosti s údajnými korupčními skandály týkající se synů některých ministrů z řad AKP a také v souvislosti s odposlechy zaznamenávající korupci v rodině premiéra Erdogana. Podobná obvinění byla následována protesty v některých oblastech Istanbulu. Napětí bylo zvýšeno prosazením zákona povolujícím okamžité znepřístupnění některých internetových stránek bez předcházejícího soudního procesu, a několik dní před volbami byl nejprve znepřístupněn Twitter, poté Youtube. Oba zákazy byly po přešetření zrušeny, nicméně obnovení provozu stránek trvalo několik dní.

Protesty se oblastí mimo Istanbul výrazně nedotkly, ale během voleb bylo citelné napětí na různých místech Turecka. Volby byly doprovázeny potyčkami na různých místech, nepřesnostmi ve sčítání hlasů, nekorektním zacházením s volebními lístky a podezřele velkému množství výpadků elektřiny ve volebních okrscích po celém Turecku. Po volbách, několika kontrolách volebních lístků a vyhodnocení výsledků se situace uklidnila.

Do jisté míry v souladu s vládní stranou AKP, ale posléze problematickým se stalo hnutí Gülena. Toto hnutí, zpočátku apolitické, ale kvůli možnostem, které skýtalo pro networking a rozvoj kariéry (účast v hnutí nabízela lukrativní pozice), posléze oportunistické a ztrácelo svou apolitičnost. Pirický (2013) mluví o rozkolu mezi Erdoganem a Gülenem, které se projevilo v kritice omezování osobní svobody ze strany Gülena. Tento problém dokonce na podzim přerostl ve schválení zákona, který způsobil uzavření přípravných škol na univerzity, které byly významnou složkou Gülenova (pomyslného) kapitálu. Několik týdnů na to, když vypukl korupční skandál, ve kterém byli zapojeni vysocí představitelé Erdoganovy vlády, byl Gülen a jeho příznivci byli obviněni z toho, že tuto konspiraci naplánovali. V policejních složkách byli vyměněni lidé zodpovědní za chystání soudního procesu proti vysoko umístěným politikům.

V předvolebním období se premiér Erdogan Gülena často kritizoval a obviňoval ho ze spolupráce se všemi možnými i nemožnými subjekty. Domnělé spojenectví AKP a příznivců Gülena se nyní zdá přehnané. Někteří autoři naznačují důležitost hnutí pro vzestup AKP nebo naznačují, že příznivci hnutí jsou zároveň příznivci AKP, ale ani po ostré kritice Gülena ze strany Erdogana se volební výsledky nezměnily v neprospěch AKP. Otevírá se tak možnost, že teorie o Gülenově hnutí je mnohem komplikovanější, než se zdá z tvrzení autorů (srov. Pirický 2013, Yavuz 2000, Yilmaz 2010).

5. Analytická část

Organizace občanské společnosti jsou vyjádřením sociálních hnutí strukturovaných občanskými aktivitami, které do jisté míry kopírují celkové klima, možnosti, snahy a myšlenky společenského celku. V teoretické části jsem přiblížila faktory jako ideologické a právní prostředí, strukturu občanské společnosti, míru spolupráce s organizacemi a mezi organizacemi navzájem a další lokální specifika, protože organizace nejsou uzavřené struktury, ale jsou to otevřené systémy a tedy součástí širší společnosti (Silverman 1970: 67).

Nyní přichází část, kdy se věnuji vybranému souboru organizací. Jedná se o nejpopulárnější či notoricky známé organizace v Turecku: dvě zaměřené na lidská práva a dvě na mládež. V obou párech má jedna z organizací islámské či islamistické pozadí, druhá ho nemá.

Na základě práce se strukturou a obsahem internetových stránek, kterými se organizace prezentují, jsem určila, jakým způsobem se organizace definují, jaké mají cíle a jak prezentují jejich naplňování svojí činností. S pomocí publikovaných informací jsem pozorovala, jak je koherentní sebe prezentace jednotlivých organizací sama o sobě i s jejich prezentovanou činností a jaké hodnoty jsou prezentovány v materiálech produkovaných organizací.

Organizace poskytují svým členům a příznivcům zázemí, ze kterého mohou čerpat prvky advokačního/sebedefiničního diskurzu, a ve kterém mohou nadále rozvíjet, upevňovat a sdílet jejich identity (Laville – Sainsaulieu 2013:132). Analýza organizací a jejich diskurzů je proto důležitá, že slouží jako prostředník a popularizátor určitých ideologických postojů či diskurzivních proudů. Organizacím, které jsou úspěšné ve svých kampaních a mají velké množství příznivců, připadá poměrně velký mocenský potenciál. V různé míře mohou ovlivňovat identitu, názory i rozhodování svých příznivců a následovníků (tamtéž: 346-8). Tímto se práce přímo nezabývá, ale analýzou publikovaných textů zjišťuje převažující diskurzy jednotlivých organizací. Témata, kterými se organizace na svých internetových stránkách zabývají, mohou přiblížit pozici organizace na ideologických spektrech, prozradit její postoj k pluralitě diskurzů, i její strategii pro činnost a zveřejňování zpráv o aktivitách a důležitost, kterou připisuje vlastní sebe prezentaci skrz internet.

V souladu s předcházejícími kapitolami, analytická část práce hledá odpovědi na otázky týkající se specifík turecké občanské společnosti. S pomocí analýzy vymezených materiálů práce zjišťuje odpovědi na následující otázky:

Jak se organizace samy definují, a jak a jaké informace publikují o své činnosti?

Jaký je charakter zachycený v internetových prezentacích a s jakou ideologickou rétorikou souvisí?

Jaké souvislosti existují mezi tím, co poskytují internetové prezentace organizací a teoretickým vymezením občanské společnosti, o kterém jsem mluvila v předchozích kapitolách?

5.1 Metodologie

Metody, které jsem v práci používala, jsou převážně obsahová analýza textu a diskurzivní analýza. Tímto způsobem jsem analyzovala sebeprezentace neziskových organizací a sledovala jsem, jak se prolínají znaky občanské společnosti teoretické části a struktury prezentace či jejich obsah, a také fráze a slova, která dohromady tvoří diskurzy. V rámci jednotlivých textů jsem také sledovala argumentační strategie, které byly součástí ideových projevů a rétorických konceptů souvisejících i nesouvisejících s teoretickým vymezením ideologických proudů v Turecku. S pomocí technik obsahové analýzy jsem sledovala, jak spolu souvisí vymezení cílů organizace s její prezentací prováděných aktivit, a s tím, k čemu se vyjadřuje (Dvořáková 2010, Zábrodská 2009).

Takto zpracovaná analýza je ilustrací konkrétních příkladů organizací, resp. jejich sebeprezentace a pochopení toho jak zapadají do konceptů občanské společnosti v rámci postojů ke své činnosti i ideologickým proudům ve společnosti.

Potřebné informace k analýze jsem získala z internetových stránek organizace. Použité byly stanovy a články, které vymezovaly vizi a mise organizací. Kromě obsahové formy také jejich kompletnost a struktura. Tímto způsobem byla pozorována reflexe působení organizace s pomocí internetového média.

Soubor dat pro analýzu jsou texty definující a popisující organizaci samu a texty publikované na internetových stránkách v období mezi 1. 6. a 30. 11. 2013. Konstituované kategorie jsou témata, která se v textech objevují a v rámci kategorií se potom objevují motivy, z nichž některé jsou vymezené i s pomocí předchozích teoreticko-analytických konceptů, tedy specifických znaků občanské společnosti. Získané výsledky jsou porovnány v rámci textů jedné organizace i s organizacemi dalšími (Dvořáková 2010).

Na internetových stránkách organizací jsem nejprve hledala, jak organizace popisuje a definuje svojí činnost a své cíle. Vybrala jsem témata, která jsou pro tyto popisy užita, a vybrala jsem prvky, které byly zdůrazněné, definovaly problém nebo se opakovaly.

Následně jsem se zabývala články, které organizace publikovala. Vytyčila jsem témata, kterých se publikované články týkaly, a jak k tématům přistupovaly. Identifikovala jsem části, které byly zdůrazněné, definovaly problém nebo se opakovaly. V analytických textech je vypsáno, jaké články byly na stránkách organizace zveřejněny, čeho se týkaly, jaký byl jejich charakter. Takovéto shrnutí je pak následováno soubornou analýzou vlastních textů a identifikováním vzorců v komunikaci či specifík textů.

Kombinací konceptuální obsahové analýzy stanov a publikovaných článků, diskurzivní analýzy a následné komparace textů jsem identifikovala témata, která prolínají texty, a postoje, které v rámci jednotlivých témat organizace zastávají. Takto bylo možné přibližně vymezit jejich ideologické diskurzy, postoje ke společenským tématům a hodnoty, které se snaží prosazovat. Na základě toho, jak se organizace prezentuje pomocí svých stanov či sebedefinic, či jak se vymezuje vůči některým tématům, poznáváme, jaké hodnoty jsou podle ní důležité. Také poznáváme prvky, které jsou zdůrazněné, na kterých si organizace zakládá, což pomáhá identifikovat její ideologické pozadí a způsob, jakým se sama vidí. Komparace stanov a publikovaných aktivit pomáhá vymezit koherenci mezi deklarovanými cíli a referovaným působením organizace. Na základě toho, jak průběžně publikuje zprávy o své činnosti, pozorujeme, jak se staví vůči svým cílům v praxi, jaké provozuje aktivity a jestli považuje za důležité aktivity zveřejňovat.

Skrze způsob zveřejňování údajů o organizaci a jejích aktivitách posuzujeme její vztah k internetové prezentaci, ale také reflektuje charakteristické znaky organizace, například její postoj k transparentnosti, potřeba prezentovat svoji činnost online či celkový způsob práce. Takto jsou tedy identifikovány a ilustrovány trendy identifikované v předchozích kapitolách. Témata se prolínají v jednotlivých textech a tvoří struktury a vztahy mezi sebou. Množiny tvrzení tvořící významové struktury, tedy diskurzy pak pomáhají identifikovat a ilustrovat trendy identifikované v předchozích kapitolách, nebo umožňují porovnání mezi sebou navzájem (srov. Zábrodská 2009).

Nástroje, které jsem vymezila, tedy pomáhají k objasnění toho, jak se organizace definuje a toho, jak se snaží vystupovat, a do jisté míry získám informace o činnosti, která je reflektována sebereprezentací. Nástroje pomohou odhalit, co je centrální pro činnost organizace: jaká témata, jaké hodnoty, jaké cíle. Pomůže taky pochopit práci organizace, její charakter a její tendence k liberálním nebo autoritativním tendencím, a do jisté míry je možné pozorovat její demokratický potenciál. Na základě charakteru publikací můžeme porovnávat hodnoty, které se v organizaci pěstují a jsou považovány za důležité pro prezentaci, a také jestli se objevuje vnitřní spor mezi tím, jak se organizace definuje, a obsahem publikované činnosti.

Nedostatky užitých metod a nástrojů spočívají v tom, že publikované materiály a internetová prezentace nemusí přesně reflektovat činnost organizace, a organizace na ně nemusí klást velký důraz, nebo se nejedná o důležitý prostředek pro komunikaci s příznivci. Také uplatňování hodnot na všech úrovních organizace nemusíme zjistit. Nepřesnosti mohou vyplynout z práce s cizím jazykem -turečtinou- a s odlišným kulturním prostředím výzkumu. Část informací může být ztracena, zejména při snaze od identifikování diskurzů. Kvalitativní přístup obsažený v této analýze sebou přináší problém subjektivní interpretace, ale s vědomím tohoto problému a pomocí systematické práce se zdroji by podstatné prvky a významové struktury měly být rozpoznány (Dvořáková 2010).

Pro analýzu jsem vybrala čtyři organizace. Dvě z nich jsou nejpobulárnějšími organizacemi, které jsou primárně zaměřené na práci s mladými lidmi a druhé dvě jsou největší organizace zabývající se problematikou lidských práv. Mládežnické organizace, které představují, jsou nejčastěji popisované jako liberální - Toplum Gonulluleri Vakfi (Nadace komunitních dobrovolníků) a jako islamistická - Anadolu Genclik Dernegi (Sdružení anatolské mládeže). Jejich hlavním předmětem zájmu je mládež a její výchova, podpora či rozvoj jejího potenciálu. Takové organizace jsou založeny na předpokladu, že mladí lidé jsou klíčem k sociální změně a proměně společnosti, což se objevuje v prezentacích obou organizací.

Lidskoprávní organizace, které představují, patří mezi nejznámější v Turecku. Mazlumder (Sružení za lidská práva a solidaritu pro utlačované lidi) vznikla jako reakce Insan Haklari Dernegi (Sdružení za lidská práva), jako podle svých slov skutečně nezávislá organizace, která nikomu nestraní. Předmětem obou organizací jsou lidská práva a jejich dodržování či porušování v Turecku i ve světě.

Analýza se vztahuje hlavně k vybranému analytickému celku, nemůže být zobecněna na podobné organizace. Jedná se však o velké organizace sloužící i jako vzor pro jiná uskupení.

Kvůli specifickým událostem, které jsou komentované v rámci analýzy, je nutné stručně připomenout události, které se udály během zmiňovaného půl roku v Turecku a sousedních zemích.

♣ Období začalo protesty proti stavbě nákupního centra v centru města, kde nachází tzv. Park Gezi, které po nepřiměřeném zásahu policie přerostly na masové protivládní demonstrace. Protesty se rozšířily i do dalších tureckých měst a provincií a si vyžádaly několik obětí, nespočet zraněných a zatčených jedinců.

♣ 7. července v Egyptě byl armádou sesazen Egyptský prezident Mursí. Jeho sesazení a uvěznění bylo následováno zatýkáním jeho příznivců, protesty na jeho podporu

doprovázené střety s ozbrojenými složkami, a později byla původně parlamentní strana Muslimské bratrstvo postavena mimo zákon.

▲ Během konfliktu v Sýrii docházelo k různým větším či menším útokům v různých částech země. 21.8 byl poblíž hlavního města proveden chemický útok, při kterém zemřelo přes 1400 civilních obětí. K útokům se nikdo nepřihlásil, obě strany -vládní i opoziční- popřely svoji účast.

▲ V Turecku se v prosinci ve vládě diskutovalo o roli speciálních škol, které připravují studenty na státní plošné zkoušky na vysoké školy. Tyto školy -dershane- byly provozovány státem, což má nyní během roku či dvou skončit. Část škol, podle médií i politických předáků, je součástí hnutí Fetullaha Gulena.

▲ Rada pro vysoké školství v Turecku učinila několik narážek na studenty a studentky žijící ve společných domácnostech a rozvinula se diskuse o možné regulaci takového soužití.

5.2 Rozbor organizací

5.2.1 Anadolu Gençlik Derneği (AGD)

Historie organizace začala psát před 40 lety. O historii organizace se na stránkách nepíše, ale v textech se klade důraz na dlouhé trvání její činnosti. Vlastní působení v úvodu stručně definuje jako vedení k bratrství a lásce a vytváření kvalitní mládeže je často asociováno se svatým posláním. Slogany a obrázky na úvodní stránce mají náboženskou tematiku vyzývající k praktikování náboženství a žehnající mladé generaci.²⁰ Podle svých slov je AGD největší mládežnickou organizací na světě. Píše se, že je progresivní, má pozitivní vztah technologiím a mezi členy jsou vysoce vzdělání akademici. Vymezuje se proti konfliktům, hádkám, nenávisti a nevzdělanosti. Zdůrazňuje důležitost toho, co nazvala třetím sektorem, tedy občanskou společností, kterou ale dále nevynezuje a nedefinuje.

Její hlavní sídlo je v Ankaře a pobočky má v každém z tureckých krajských měst, i v menších městech a některých čtvrtích velkých měst.

Své cíle organizace popisuje jako pomoc rozvoji mládeže a její integrace do

²⁰ „Başı dik; secdede bir gençlik.“ a „Bir nesil geliyor. Mübarek olsun!“ První z frází mluví o mládí na modlitebním koberečku a druhá žehná přicházející generaci. První fráze je doprovázená chlapcem sedícím před otevřeným koránem a druhá symbolem organizace – zemí obkrouženou půlměsícem s hvězdami. (<http://agd.org.tr/> navštíveno dne 12.12.2013)

společnosti, poskytnutí prostoru pro vyjádření a ochrana práv, výchova k informovanosti a úctě k národní kultuře, seznámení jedinců se společenskými problémy a navyknutí si hledat řešení problémů. Organizace chce vychovávat schopné lidi, kteří jsou si vědomi důvodu své existence, podpořit všestranný rozvoj mládeže. Dále podporuje mládež, aby trávila volný čas prospěšně, a chce dosáhnout toho, aby příkladní a vírou vedení jedinci byli odpovědní a ochotní vystoupit sami za sebe.

Podle obsahu stránek jsou součástí organizace různé komise. Některé komise se zaměřují na administrativní problémy: organizační komise, sekretariát, finanční a administrativní komise, popularizační komise, komise pro vztahy s veřejností, lidské zdroje a plánování. Další se zabývají sportem a vzděláváním obecně či středoškolským a univerzitním vzděláváním, pracující mládeží a jedna komise je pojmenována jako ženská.

Témata a způsoby, s jakými organizace pracuje, jsou popsány také ve stanovách organizace. Cíle jsou definovány jako přispívání míru a klidu, vědomí národní příslušnosti, tělesného a duševního zdraví, čistého životního prostředí, a to v rámci zákonů, lidských práv, s ohledem na nerozdělitelnost republiky, a s ohledem na národní, duševní, morální, univerzální hodnoty. Cílem je vychovávat schopné a kvalifikované mladé lidi.

Mezi tématy a způsoby se kterými organizace pracuje, řadí informační setkání či školení ohledně národních, duchovních, kulturních a morálních hodnot, poskytování půjček, stipendií, materiální, poradenská i duševní pomoc studentům, organizování různorodých společenských aktivit, organizace pomoci v případě přírodních a jiných katastrof; provádění výzkumu, tvorba dokumentů, příprava publikací a tiskových prohlášení, pořádání výtvarných ateliérů, v rámci významných národních, náboženských a historických dní, pořádání tematických akcí, pořádání literárních a jiných soutěží, prevence závislosti mládeže a dětí na ulici, organizování ekologických projektů a prevence znečišťování prostředí, pořádání protiválečných aktivit.

Sekce, která by měla definovat, na jakou skupinu se organizace zaměřuje, zůstává prázdná, a společenský problém, který se organizace snaží řešit, není přímo definován. Popisují pouze směřování k ideálnímu stavu společnosti, resp. mládeže. Konkrétní problémy se objevily v prohlášeních organizace k různým událostem a tématům.

5.2.1.1 Zprávy o činnosti

Pro organizaci je charakteristická struktura oddělující jednotlivé sekce činnosti. Pracovní pozice jsou obsazeny většinou pracovníky ve středních letech, mezi zaměstnanci

a studenty středních a vysokých škol je často výrazný věkový rozdíl.

Přestože aktivity byly v programu a stanovách široce a různorodě popsány, tiskové zprávy vypovídající o činnosti jsou omezené na setkání různých vedoucích činitelů a prohlášení, nejčastěji vrchního ředitele organizace. Na stránce bylo publikováno pouze omezené množství programů a aktivit. Také zpráv o činnosti poboček je méně než těch z centrály organizace. Většinou se jednalo o setkání představitelů organizace. Publikována byla také soutěž týkající se vědomostí o islámu a pozvánka na letní tábory organizované na osmi místech republiky.

Zprávy, které byly za posledního půl roku publikovány, z centrální pobočky a z místních poboček měly následující podobu: přání vztahující se k významným dnům islámského a civilního kalendáře, zprávy informující o setkání představitelů organizace, zprávy komentující dění v zahraničí, zprávy věnující se vnitrostátním událostem.

Přání týkající se významných dní byla většinou zaměřena na téma dne, vysvětlující událost a potřebu svěcení dne. V závislosti na vnějších událostech do nich také pronikaly zmínky o potřebě vytvoření Islámské unie a o muslimech, kteří jsou diskriminováni nebo se stávají obětí ozbrojených konfliktů.

Společným prvkem komentářů zahraničních událostí jako násilí v Egyptě, v Sýrii, nebo kdekoli jinde v arabském světě je kritika USA, EU a Izraele. Kritizován je jejich flexibilní postoj k událostem a flexibilní pojetí lidských práv, a často je v souvislosti s nimi zmiňován agresivní sionismus a rasistický imperialismus. Objevuje se také konspirační teorie o projektu západních států na rozkmotření blízkovýchodních států, také konspirační plán pocházející od židovského učence z přelomu 19. a 20. století jménem Haim Nahum, který podle Necmettina Erbakana²¹ navrhl, jak lze v několika je možné přeměnit turecký stát na rozhádaný a bezbranný celek v několika krocích.²²

Zatčení egyptského prezidenta Mursího na začátku července bylo označeno jako výsledek rasistického imperialismu a sionismu. Psalo se také o zraněných a zatčených muslimech a egyptském lidu. AGD zahájila kampaň na podporu svržené egyptské vlády a vyjádřila nedůvěru ke strategickým plánům západních států, protože jejich plány, společně s opakovaně zdůrazňovaným rasistickým imperialismem, jsou zdrojem nestability na Blízkém východě.

Také útoky v Sýrii jsou většinou uváděné v souvislosti s problémy ostatních

²¹ Politik z konce 20. století, turecký premiér před převratem v roce 1998. V organizaci je považován za jednu z klíčových osobností Turecka.

²² V rámci sionismu je citován plán Haim Nahum, který údajně popsal, jak se dostat Turecko do bezbranného stavu v sedmi krocích. Za první nechat hladovět, za druhé nechat bez práce, za třetí půjčit lidem peníze, za čtvrté oddálit je od jejich dávných hodnot, za páté rozdělit společnost pole ras a sekt, za šesté pošvat jednotlivé fragmenty proti sobě, za sedmé už budou bezbranní.

blízkovýchodních států. Turecko je chápáno jako poslední stabilní oblast, která rozvrtným plánům odolává, i když je organizací kritizován spolupráce či domluvy se západními státy. AGD poukazuje na nutnost budování Islámské unie jako jediného řešení pro blízkovýchodní problémy.

Zprávy týkající se setkání představitelů organizace a jejich jednání většinou připomínaly nutnost růstu a rozvoje organizace, v rámci kterého by měly být seznámení s organizací všichni mladí lidé. Kromě toho se vyjadřují k vnitrostátním tématům, často se týkajícím školního programu, který je podle mluvčího organizace nedostatečně národní, obsahuje cizí prvky a nevytváří ve škole přátelské prostředí. Kritizován je i zkouškový systém²³, který je podle organizace nadbytečný, zbytečně stresující a vyrobený na zakázku speciálním školám (dershane), které na zkoušky připravují. Kromě kritiky systému testování je kritizovaná i omezená možnost modlení se ve škole. Univerzitní komise konstatuje nutnost vytvoření bezpečného a přátelského prostředí pro studenty.

Co se týče dění v Gezi parku, na počátku se organizace nevymezovala vůči skupinám protestujících, k situaci se postavila rezervovaně a vyzývala ke klidu. Jako původ problémů viděla nedostatečně vysvětlující postoj městské části. V dalších fázích se vina připsala vzdělávací politice AKP, protože protestující mladí dospívali během její vlády. Obvinění byli také rasističtí imperialisté, kteří zpovzdálí tahají za nitky, aby ukázali, kde všude mají moc. Výtka demonstrantům se pak objevuje pouze v souvislosti s napadením manželky člena politické strany Štěstí (Saadet Partisi; SP), která byla slovně napadena před soudní budovou blízko místa protestů.

Byla publikována i zpráva týkající se tichého převratu v roce 1997. AGD se vymezila proti tlaku, který byl vytvářen na organizace občanské společnosti, zavírání politických stran. Přebírat vidí jako výsledek snahy udržet dobré vztahy se západními imperialistickými mocnostmi. Zdůrazňuje jeho nedemokratičnost a vytýká akceptování takového nátlaku.

Bylo publikováno několik zpráv o proběhlých školeních v organizaci, která proběhla na pobočkách a nejčastěji byla o korektním jednání v rámci náboženských pravidel - o správném podnikání atp.

Na shromážděních a setkáních různých zastupitelů a komisí organizace je řečníkem často generální ředitel organizace. Jeho proslov je pak to hlavní, co se objevuje ve zprávě o setkání. Body, které se objevují v jeho prohlášeních, nemají bližší souvislost se skupinou, ke které promlouvá. Vymezuje se proti projektům, které podle něho jsou určeny hlavně na poškození správného praktikování víry, mezi takovými jmenuje mezikulturní nebo

²³ Kromě srovnávacích zkoušek jednotlivých ročníků škol a celostátních jednotných zkoušek na vysoké školy existují zkoušky pro státní pracovníky a zkoušky z cizího jazyka.

mezináboženský dialog, nebo tzv. umírněný islám. Tyto projekty považuje za škodlivé pro autenticitu náboženství a považuje je za součást západního projektu na rozvrácení Blízkovýchodních států. Jako jediné řešení téměř pro jakkoli nastavený problém vidí Islámskou unii či jednotu, která bude součástí nové země – nového světového uspořádání.

V jediném ženském proslovu, který se dostal na stránky organizace, mluvčí vypovídá v souladu s generálním ředitelem o falešných západních hrách a o neustálé snaze oslovit všechny mladé lidi, a seznámit je s organizací. I ona kritizuje umírněný islám a nedostatek národních prvků ve vzdělávání a vyjadřuje víru v cestu národního vzdělávání. Přislíbila pokračování své práce, posílení a naplnění organizačních cílů.

Organizace se vymezila vůči kritice, která je na konzervativní věřící uvalována kvůli tomu, že se vymezují vůči podle nich nestřídmému oblékání a sionismu. Kritizují také proces modernizace a demokratizace, které AKP dostala jako domácí úkol od Spojených států amerických, Evropské unie a Izraele.

Jednou z akcí organizace byl víkend zasvěcený hodnotám chápaným jako islámské. V tiskovém prohlášení bylo kritizováno konzumní a materialistické chování i moderní bankovníctví, naproti tomu byly zdůrazněny hodnoty přátelství a bratrství. Během týdne pak měly proběhnout nějaké akce, ale na stránkách organizace se o nich nic nepsalo.

Na shromáždění komise středoškolského vzdělávání byl zdůrazněn jako důležitý boj proti alkoholu a cigaretám a na schůzi uvádějící 39. období organizace bylo přislíbeno nadále se bránění sionismu a úsilí za mír v muslimských národech. Připomenuta byla snaha oslovovat mládež a seznamovat ji s organizací. Připomenut byl nedávný konflikt mezi studentkami na Blízkovýchodní Univerzitě v Ankaře kvůli hidžábu jedné z nich.

Během ramadánu vyšlo upozornění, že ne každá ramadánová oslava či večere se shoduje s principy islámu. Například varuje před událostmi se zpěvem, kde se mísí muži a ženy.

Jednou z kampaní organizace je petiční akce na přeměnu současného muzea v bývalé mešitě Aya Sofya opět na mešitu, kterou byla do počátku 20. století. Argumentují tím, že její přeměna na muzeum byla opět spojená s imperialistickým a západním nátlakem²⁴, a že mešita by byla přínosem pro celý muslimský svět. Ačkoliv to není v rámci petice zmíněno, osobnost, která stála u založení muzea v roce 1935, byl první turecký prezident Mustafa Kemal Atatürk.

Aktivity, které byly opravdu zaměřené na děti byly například dětské tábory, které obsahovaly běžnou táborovou činnost (hry, sport) a navíc studium islámu. Tyto tábory byly

²⁴ Podle některých západních osobností na počátku 20. století měla být mešita v poraženém Turecku přeměněna zpět na kostel, kterým byla do 15. století.

organizované na 8 místech v Turecku a dívky se jich neúčastnily. Také byla organizována soutěž poměřující znalosti o islámu mezi dětmi od 10 do 14 let, které se účastnily i dívky. Padesát nejlepších bylo odměněno jízdami koly, dalších padesát dostalo poukázky na nákup kancelářského zboží. Během prázdnin byla dále organizována kampaň za pravidelné modlení, kterého se účastnily děti různého věku. Byl kladen důraz na modlitbu jako na důležitý prvek spásy. Jeden z reportů píše také o šachovém turnaji organizovaném v evropské části Istanbulu. Ceny pro nejlepších pět byly tablet, fotoaparát, mp4 přehrávač, hodinky a šachový set. Všichni účastníci také dostali náboženské knihy. Během prázdnin se v Istanbulu údajně odehrálo dalších 200 aktivit pro mládež, které nebyly reportovány na stránkách. Jedna ze zpráv mluví literární kavárně pro mládež v Konye.

Organizace zveřejnila seznam studentských kolejí, které spravuje. Ubytování poskytované pro studenty je cenově příznivé, nicméně studenti musí splňovat náročné požadavky týkající se oblékání, chování, poslechu vhodné hudby, předplacení Milli Gazete. Kromě toho ubytování musí pravidelně číst Korán a modlit se. Nutná jsou pravidelná setkávání s vedoucími ubytování a používání internetu je kontrolováno.

5.2.1.2 Analýza a hodnocení

Nové stránky organizace napovídají, organizace se do jisté míry snaží být přístupná, moderní nebo chce alespoň působit takovým dojmem. Od změny vzhledu uplynulo však mnoho času a některá pole stále zůstávají nevyplněná, jako by organizace nemohla dostat původnímu záměru nebo nakonec svojí internetové prezentaci nepovažovala za důležitou.

O finanční aktivitě organizace se na stránkách moc nedovídáme. Je zde uvedeno číslo účtu pro potenciální dárce. Také v rámci popisu stipendijního programu je zmíněna možnost příspěvku do organizačního fondu. Během ramadánu byl publikován otevřený dopis stručně shrnující činnost organizace, který přímo nevyzýval k donaci, ale děkoval za podporu a modlitby a hned pod ním byla uvedena čísla kont. Dopis se vyvaroval všech negativních konotací a obviňování, zaměřil se pouze na pozitivní vidění své činnosti.

Ve stanovách a v misích problémy přímo definované nejsou, ve zveřejněných zprávách jsou ale často hlavním předmětem. Možná překvapivě pro mládežnickou organizaci je jako problém viděno z velké části zahraniční dění a s tím související vojenská agrese a politický nátlak. Z vnitrostátních problémů, které se s těmi vnějšími částečně prolínají, je to domácí školství – nevhodně fungující školský systém, alkohol a cigarety, cizorodé prvky ve vzdělávání, nepřátelské prostředí ve školách, dále kapitalizace,

modernismus a úslužnost turecké vlády západním státům. Diskurz je často nacionalistický, demagogický s antisemitickými prvky. V popisech organizace a činnosti se často přehání, ohledně vlastní velikosti i historie. Organizace se snaží vypadat stabilně či důležitě, když ale mluví o své činnosti nebo historii, nikdy neudává přesné údaje potvrzující její teze o dlouhověkosti či velikosti členské základny. Přes všechnu kritiku západních tezí ji nevádí používat pojem třetího sektoru, který organizace zdůraznila jako důležitou součást společnosti.

Většina článků týkajících se zahraniční politiky obsahuje prvky diskurzu islamistického hnutí, který obsahuje chápání všeho dění jako snahu uškodit islámským zemím, koordinovanou sionistickými silami a jejich spolupracovníky. Jako referenční bod a charismatická postava je opakovaně jmenován Necmettin Erbakan a jeho učení, a každý podobný článek je zakončen výzvou k formování Islámské jednoty či unie v souladu s ideologií islamistického hnutí z 80. let. Organizace je personálně a ideologicky propojená se Saadet partisi, což je strana založená na silném nacionalismu a ortodoxním Islámu vycházející právě z ideologického vzoru Necmettina Erbakana.

Struktura příspěvků se opakuje, stejně jako prvky v prohlášeních a přestože jsou stanovy organizace poměrně obecné či vágní a zahrnují velké množství aktivit (včetně ekologické činnosti), na stránkách jsou takové aktivity reflektovány minimálně. Obsah tiskových prohlášení a obsah publikované činnosti se velmi často neshoduje s cíli a stanovami organizace, tak jak je AGD připravila a zveřejnila. Objevilo se několik zpráv o akcích, jejichž množství však neodpovídá rozsahu celé organizace. Nejčastěji se jednalo o soutěže pro děti či školení a besedy na různá témata spojená s korektním způsobem života podle islámu.

Organizace neklade důraz na prezentaci činnosti koordinované s jinými organizacemi. Kromě přímo novin a televize, se kterou je propojená politická strana Saadet nejsou reportované ani protesty, kterých se účastnila s jinými organizacemi.

Reference k mládeži se většinou týkají pouze chlapců. Na žádné z fotografií, které jsou k dispozici v celostátní galerii, nejsou zveřejněny aktivity pro mladé dívky. A také je zde minimum referencí k ženským aktivitám uvnitř organizace. Všechna setkání a besedy, nebo i večere během ramadánu mají pouze mužské účastníky, ženy se ve vizuálních materiálech objevují ojediněle.

Zprávy o setkáních často obsahují spíše provolání či výňatky z ideologického proslovu, než obsah či shrnutí aktivit. Často jsou adresovány západní státy jako rasističtí imperialisté, ale nikdy přesně není vysvětleno, co tento pojem obsahuje. Ojediněle jsou vybírána i jiná témata: jako západní vzor je identifikován Darwin, ze kterého vychází

kapitalistická morálka, která zadupává slabší, což je uvedeno jako nežádoucí pro islámskou společnost. Dále jsou ve zprávách zmiňováni utlačovaní muslimové a nutnost založit Islámskou unii, které je věnován i prostor v samostatném článku. Dále se poukazuje na imperialistický plán rozlámání islámských zemí a spolupráci Turecka se západními zeměmi, která prohlubuje vykořisťování těchto zemí. Islámská unie je podle něj jediné možné řešení. Tento nacionalistický diskurz islámského světa v ohrožení je zdrojem, který je aplikován na jednotlivé dílčí problémy, ale pouze na mezinárodní rovině. Je používán jako konsolidační prostředek, který má podpořit ideu unie, kterou organizace reprezentuje.

Generální ředitel používá ideologický diskurz bez toho, aby zmiňoval přímo boží angažovanost nebo boží plány. Mluvčí Ayse sice ve svém proslovu používá podobná témata jako ředitel, ale klade důraz na boží jméno a boží zdroj všeho. V ostatních případech je bůh či víra spíše používán implicitně než explicitně. Náboženský diskurz je zastoupený především odkazy na pravidla, na morálku či správné jednání. Božská vůle nebo role většinou není vyslovena.

Proti modernizaci se organizace částečně vymezuje, jako proti západnímu ideologickému pojmu, ale také klade důraz na používání technologie, progresivitu a vzdělanost v rámci organizace. To může souviset se snahou vymezit se vůči přetrvávajícímu chápání náboženství jako primitivního nebo zpátečnického společenského prvku. Organizace chce zdůraznit svojí modernitu a pokrokovost a také se vymezila proti negativním jevům, jako jsou násilí a nevzdělanost. V textech není nikdy otevřeně obhajována demokracie ani lidská práva a v některých případech je pojem demokratizace použit pejorativně jako součást imperialistického plánu.

Odměnami v soutěžích pro děti a mládež, i s náboženskými tématy, je sportovní vybavení a elektronika. Účastníci v některých případech dostali i náboženskou literaturu. Mládeži je doporučováno čtení knih vydávaných organizací nebo čtení deníku Milli Gazete, který je v souladu s ideologií organizace a je jejím oficiálním partnerem.

Výzvy k regionálním pobočkám nabádající k pravidelnému setkávání a podávání zpráv o činnosti napovídá, že organizace se snaží koordinovat nebo alespoň mít přehled o činnosti jednotlivých poboček.

V případě společenských problémů v zemi je obviňována současná vláda a politika. Společnost sama nebo její části kritizována není. Během protestů v Gezi se organizace nevymezila vůči mladým lidem, neobvinila je. V rámci tohoto tématu postupovala opatrně, takže není možné vyloučit (ne)sympatizování s účastníky protestu, který měl výrazně

protikapitalistický nádech²⁵. Zároveň ale dala do souvislosti vládu AKP a generací mladých lidí dospívajících s jejími pravidly, čímž naznačila, že vláda neměla na výchovu těchto lidí pozitivní vliv.

5.2.2 Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG)

Cílovou skupinou organizace je mládež a její rozvoj. Organizace sama sebe definuje jako nadaci, která podporuje zapojení mládeže do dobrovolnické činnosti a pomáhá tak rozvíjet sociální odpovědnost i osobnost mladých lidí.

V roce 2002 byla založena dobrovolníky z neziskové organizace zaměřené na formální vzdělávání. V současné době má hlavní centrum v Istanbulu a regionální pobočky v Izmiru a Ankaře. Nadace podporuje 92 univerzitních dobrovolnických klubů TOG v Turecku. Podle svých slov v roce 2012 podpořila 989 mládežnických projektů a dosáhla 40295 mladých lidí.

Aktuálně je organizace zapojená v několika programech. Většinu z nich sama organizuje. Podle internetových stránek organizace probíhají v následujících oblastech: podpůrný program pro děti a mladistvé ve státní péči a v nápravných zařízeních, program proti násilí ve společnosti, Evropská dobrovolná služba, program vědy v denním životě, různé stipendijní programy, projekt pro lidská práva financovaný ze zdrojů Evropské unie, program pro zdraví mládeže a sexuální výchovu, srazy a sjezdy mládeže, volnočasová centra pro mládež, programy mentorství a poradenství, a různé projekty a školení o demokracii, společenských právech, lidských právech, místním rozvoji, sociální odpovědnosti.

Podle stanov organizace poskytuje mladým lidem, především mezi 17 a 25 lety, materiální podporu a poradenství a podporuje jejich zapojení v dobrovolnických činnostech. Přispívá tak k výchově uvědomělých lidí, kteří svou energii přeměňují na společenský prospěch. Za tímto účelem pořádá různé sociální projekty.

Aktivita, které mají napomoci dosažení cílů, jsou podle stanov takové, které vedou k vytvoření sociální odpovědnosti, připravují mladé lidi na jejich budoucí povolání a život obecně. Organizace poskytuje stipendia, možnosti stáží pro rozvoj pracovních schopností, poskytuje také mikrokredity pro vlastní projekty mládeže. Dále organizuje radu mládeže, vštěpuje hodnoty přátelství i produktivního života, poskytuje poradenství, snaží se vytvářet

²⁵ V tom smyslu, že hájil veřejný prostor a právo občanů rozhodovat o něm.

projekty, které odpovídají normám EU, s dalšími organizacemi rozvíjí programy sociální odpovědnosti a navazuje partnerství.

Hodnoty a prostředky k naplnění cílů je práce s osobní a společenskou odpovědností, s úctou k různým myšlenkovým směrům, věrám, původu a hodnotám, schopnost uvažovat kriticky a analyticky, schopnost samostatného a sebevědomého jednání i spolupráce, úcta k právu a víra v demokracii, univerzálním hodnotám a normám Evropské unie i vlastnímu národnímu kulturnímu dědictví.

Důležité hodnoty procházející všemi činnostmi jsou úcta k různorodosti, absence náboženské, politické či jiné propagandy, transparentnost a veřejnosti přístupné informace o činnosti, důraz na lokální způsoby a místní potřeby, důraz na místní možnosti řešení, týmová práce, celoživotní vzdělávání a zvyšování kvality vzdělávání a jeho popularizace.

Tímto způsobem chce organizace přispět k rozvoji demokratičtější společnosti. Společenský problém, o jehož řešení se organizace snaží, není ve stanovách přímo vymezen. Ve fundraisingové sekci je ale zmínka o nevýhodném postavení mládeže a nutnosti dát jí větší prostor, aby mohla využít svojí energii a rozvíjet svůj potenciál. Kromě toho je ve stanovách velká pozornost věnována rozvoji demokracie a lidských práv indikující jejich nedostatky.

Cílová skupina je definována jako mládež mezi 17 a 25 lety, někdy až do třiceti let. Definice je ve shodě s definicí mládeže Evropské unie.

5.2.2.1 Zprávy o činnosti

Organizace pravidelně informuje o událostech a projektech, které jsou nové, probíhají nebo proběhly, nebo vyzývá k účasti na nich. V případě událostí týkajících se mládeže vydává organizace tisková prohlášení.

Zprávy o aktivitě jsou různorodé a je jich nejvíce. Bylo publikováno několik oznámení o nadcházející aktivitě a pozvánka k účasti. Univerzitní dobrovolnické kluby, které chtějí pořádát sraz dobrovolníků na své univerzitě, byly vyzvány k přihlášení se. Na programu byly různé akce: semináře, diskusní panely a prostor pro sdílení zkušeností.

Další zprávy upozornily na založení národního dobrovolnického fóra, na kampaň pro darování oblečení pro děti, oznámení o proběhnutí školení školitelů na téma společenských práv a o možnosti přípravy školení pro univerzitní kluby. Také bylo oznámeno konání živé knihovny na téma budoucího povolání, publikována byla pozvánka k účasti nebo vytvoření aktivity v rámci 10 dní aktivit proti AIDS, v rámci které byla také vyhlášena fotografická

soutěž. Bylo informováno o začátku projektu vědy v denním životě, který je organizován ve spolupráci s farmaceutickou firmou Bayern, o školení školitelů na téma ekologického chování a možnosti zorganizovat školení na univerzitních klubech, školení v Izmiru o mládeži a společenských právech.

Organizace vyzvala členy, aby se přihlásili na každoroční setkání univerzitních klubů v Edirne, kde je cílem sdílení zkušeností a plánování činnosti na další období. Dále byl publikován nový projekt, který je zaměřený na děti a dospívající žijící v dětských domovech nebo v diagnostických ústavech, a na prevenci delikvence.

Další zprávy se týkaly koncertu tureckého mládežnického orchestru, který je na turné po Itálii a Turecku, tradičního plaveckého závodu v Çanakkale, kterého se účastní jeden ze zakladatelů TOG a který uhradí pěti studentům poplatky za studium v prvním ročníku na místní univerzitě. Zájemci o školení školitelů pro ty, co chtějí být budoucími školiteli organizace, byli vyzváni k podání přihlášek. Oznámeno bylo vypršení termínu, do kterého si žadatelé mohli žádat o stipendia Samsung a Ara Sınıf, a možnost účasti na vysílání rádia mládeže, které vzniklo za podpory programu minikreditového projektu „Banky pro mladé“. Byla publikována pozvánka na každoroční tematické letní projekty, které se konají v různých částech Turecka.

Organizace upozornila na proběhlá školení pro popularizaci vědy, na seminář „Banky pro mladé“, kdy byly proškoleni organizátoři a propagátoři projektu. Publikovala výsledky výzkumu společenské odpovědnosti a společenského vedení na univerzitách a zprávu o festivalu v Emirdağ, kde bylo na programu promítání filmů a dále volnočasové aktivity zejména pro středoškolskou mládež. Podobný charakter měl i týden mladých ve městě Samsun, kdy za podpory evropských fondů proběhly různé prezentace, workshopy asociací.

Tisková prohlášení byla vydána k několika společenským problémům. Jako reakce na diskusi o společném ubytování studentů a studentek univerzit bylo vydáno společné tiskové prohlášení několika organizací, včetně TOG, že jako organizace pracující s mládeží se snaží vytvořit politiku rovnosti a respektu k různorodosti a osobní volbě. Poukazují na ústavu, která by měla chránit rozhodnutí o způsobu života jedinců, vyzývají vládu, aby se soustředila na skutečné problémy mladých lidí. Připomínají také hmotné nedostatky studentských kolejí i omezování osobní svobody na kolejích a univerzitách v Turecku.

Během protestů v Gezi parku bylo vydáno prohlášení, že autority by se měly ponaučit z dění během protestů, protože je to důležité pro mírový proces ve společnosti. Organizace poukázala na nutnost dialogu s mládeží a na pozitivní potenciál, který takový dialog obsahuje. Zdůraznila pokojný charakter protestu a nutnost důvěřovat mládeži jako

důležitý prvek rozvoje demokratické kultury. Poukázáno je na možnost konzultace s organizacemi občanské společnosti. Kritizováno je i referendum²⁶ jako sice demokratické, ale postrádající možnosti dialogu. Ve zprávě jsou veřejní činitelé pozváni k vytvoření a udržování dialogu a nabídnuty jsou jí vlastní zkušenosti organizace získané prací s mládeží.

V další zprávě je připomínka, že protestující chtěli zachránit zbytky zeleně a že policejní násilí, které následovalo, nemůže být akceptováno. Odsouzeno je použití fyzického násilí a chemických plynů, kritizován je nedostatek úcty k přírodě, kultuře města, potlačování projevů a názorů mladých a otravování poklidné akce chemickým plynem. Organizace očekává, že odpovědní činitelé ponесou následky.

Několik příspěvků bylo spojeno se shromažďováním finančních zdrojů. Byl publikován plakát, který informoval, kolik peněz organizace dostala a kolik s ním podpořila projektů a mladých dobrovolníků. V rámci Istanbulského maratonu²⁷ byla publikována výzva žádající dobrovolníky, aby se účastnili maratonu jako zástupci organizace a rozdávali vlastní letáčky o organizaci. Výzva je doprovázena vzorovým dopisem, který vysvětluje důležitost podpory rozvoje mladých lidí a informuje o dosavadní činnosti a stavu mládeže v Turecku.

Centrum mládeže v Samsunu oznámilo konání koncertu místní hudební skupiny. Za vybrané vstupné slíbilo rozvoj prostoru, kde se mladí lidé rozvíjejí, vyjadřují a pořádají aktivity.

5.2.2.2 Analýza a hodnocení

TOG stejně jako ostatní organizace, které jsem zkoumala, má ustálenou strukturu a je zavedenou organizací. Má přehlednou webovou prezentaci, kde jsou zveřejňovány současné programy a kauzy. Kromě toho je zde odkaz na blog, který je zřídka aktualizovaný.

Na internetových stránkách je přístupná výroční zpráva o činnosti i o finančních zdrojích organizace a jejich užití a zveřejňuje jména svých firemních i soukromých dárců a sponzorů. Mezi přispěvatele patří i turecké i zahraniční či nadnárodní firmy, většinou podporují projekt, který je blízký jejich vizi, činnosti nebo oboru. TOG se snaží získávat

²⁶ Premiér prohlásil, že v případě, že nebude projekt soudně zrušen, bude vyhlášeno referendum, ohledně jeho pokračování.

²⁷ Istanbulský maraton je několik závodů a pochodů, které mají velkou účast a poskytují ojedinělou možnost se pěšky projít po mostě, který vede přes Bosporskou úžinu.

individuální dárce kampaněmi. Na stránkách je sekce, kde se lidé mohou dozvědět, jak finančně přispět na činnost organizace. V sekcích a článcích, které jsou zaměřené na fundraising, je krátké shrnutí činnosti organizace, kde se často objevuje kvantifikovaný popis činnosti: kolik lidí je zapojených, či kolik projektů bylo podpořeno nebo provedeno. Podle těchto znaků si troufám tvrdit, že organizace má vyspělejší fundraisingovou organizaci než další tři analyzované skupiny.

Zprávy, které organizace publikuje v jedné sekci na internetových stránkách, jsou většinou neutrální pragmatické výzvy či poměrně stručná a věcná oznámení o činnosti, a není pod nimi podepsán konkrétní člověk. Kromě toho organizace reaguje na události, které se odehrávají v daném období, nebo témata, která jsou diskutována a týkají se problematiky mládeže. Organizace vydává prohlášení, která se vymezují vůči domnělému porušování lidských práv konkrétněji znevýhodňování mladých lidí. V takových případech vystupuje jako mluvčí či zastánce mládeže - jako subjekt, který jí může reprezentovat, protože s ní pracuje. V rámci kritiky konkrétního postupu v nějakém případě přidává i kritiku širšího politického jednání v dané společenské oblasti. V souvislosti s kritikou policejního zásahu v parku Gezi je kritizován přístup k veřejnému prostoru a jeho likvidaci, v rámci vyjádření k problematice soužití nesezdaných lidí upozorňuje na jiné problémy mládeže, které je potřeba řešit, a na stav veřejných ubytovacích zařízení pro studenty.

Zveřejňované články se zabývají konkrétními akcemi. Týkají se hlavně toho, co je organizováno nadací, co je organizováno pracovníky, což vypovídá o centralizaci činnosti a jejím vertikálním fungování. O klubech na jednotlivých univerzitách se dovídáme minimální množství informací, ty jsou řízené na lokální úrovni samotnými dobrovolníky. O mládežnickém centru v Samsunu, které je přímo součástí organizace, se také z internetových stránek nedovídáme o jeho činnosti.

Spolupráce s ostatními subjekty v rámci občanské společnosti i ekonomického sektoru je navazována v rámci jednotlivých projektů, často s firmami a organizacemi, které pracují s podobnými tématy projektů. V případě, kdy se organizace vyjadřuje k vnitrostátním debatám -jako jsou protesty mladých lidí v parku Gezi v červnu a podzimní debata o soužití studentů a studentech ve společných domácnostech- vydává i společná prohlášení s ostatními organizacemi.

Organizace především nabízí poradenství a školení a neformální vzdělávací projekty, jejichž nejčastějšími tématy byla lidská či společenská práva. Dobrovolnictví se její činnost nakonec týká méně, funguje především jako asistence či poskytovatel argumentačního diskurzu a hodnotového podkladu dobrovolníkům, než aby přímo organizovala

dobrovolnickou činnost. Zájemcům o školení je hrazené cestovné a ubytování, a v některých případech je účast podmíněna další spoluprací a zapojením se do projektů organizace.

TOG přijal a plní normy a hodnoty EU, považuje je za univerzální a vytváří projekty odpovídající těmto normám. Organizace nemá charismatické osobnosti, které by používala jako vzor, články se většinou obrací přímo na mladé lidi, jelikož se jedná o výzvy k zapojení, a na přispěvatele. Ve stanovách je zdůrazněno lokální zapojení s ohledy na místní potřeby, ale v publikacích byly údaje o lokálně zaměřených akcích ojedinělé. Projekty a školení byly organizovány pro účastníky z celého státu. V rámci publikovaných zpráv nejsou diskutovány ani avizovány mezinárodní a zahraniční projekty či problémy. Agenda nastavená ve stanovách zdůrazňující akci na lokální úrovni tak není příliš naplňována podle publikovaných materiálů.

5.2.3 İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlumder)

Organizace Mazlumder byla založena 28 ledna 1991. Sama sebe popisuje jako lidskoprávní organizaci vyhýbající se dvojitému standardu lidských práv. Funguje bez příspěvků státu a politický stran a její cíl je ukončení porušování lidských práv kdekoli na světě.

Organizace má hlavní centrum v Ankaře a pobočky v tureckých krajských městech.

Organizace uvádí, že člověk se narodil s právy, které může svobodně užívat, ale která jsou často porušována. Činnost organizace je cílená na odstranění porušování lidských práv na světě, a to pro kohokoliv, bez dvojitých standardů. Jednotný přístup zdůrazňuje, protože lidská práva se podle ní stala nátlakovým a vyjednávacím prostředkem pro politické vyjednávání. Mazlumder oproti tomu chce nepoliticky, nezaujatě a nezištně hájit lidská práva.

Podle svých slov není součástí žádného filozofického nebo politického proudu, ale zastává právo na jejich vyjádření. Podporuje aktivity zaměřené na podporu základních práv a svobod, vystupuje proti jakémukoli porušování práv, podporuje empatický a rozhodný přístup k lidským právům, zdůrazňuje důležitost dialogu za účelem rozvoje lidských práv na národní i mezinárodní úrovni, je proti používání lidských práv jako nástroje vyjednávání a politického nátlaku, protože lidská práva jsou nadřazená státům a paktům, neschvaluje používání lidských práv v návaznosti na politiku a bojuje proti tomuto fenoménu.

Organizace pořádá různé semináře, promítání a konference. Komunikuje s odborníky

a provádí průzkumy veřejného mínění, monitoruje porušování práv, shromažďuje data a pořádá tematické akce proti porušování lidských práv, dále vede kampaně a podporuje oběti porušování lidských práv. Podle stanov je cílem odstranění původu či zdrojů oprese, porušování lidských práv, porušování důstojnosti a zabraňování spravedlnosti. Jakékoli porušování práv odsuzuje, kýmkoli a kohokoli se týká, a snaží se takové zveřejňovat.

Aby organizace dosáhla svých cílů na národní i mezinárodní úrovni, pořádá různé aktivity. Publikuje články a zprávy na internetu a v médiích, pořádá schůze, promítání, semináře, konference a soutěže, provádí výzkumy, ankety a průzkumy a publikuje jejich výsledky, boj proti porušování lidských práv doprovází prováděním potřebných výzkumů, podporuje oběti porušování lidských práv a jejich rodiny a za tím účelem pořádá kampaně, zakládá a spravuje nadace i vzdělávací, zdravotní a konzultační útvary, spolupracuje s podobně orientovanými organizacemi, podporuje akademickou činnost, rozdává stipendia, na studia související s lidskými právy, sleduje porušování práv a reaguje podle toho, jak je potřeba.

V úvodních textech organizace je nastíněn problém, i když není přesně vymezen jeho turecký rozměr, či na co se konkrétně organizace zaměřuje. Neříká se, jak jsou v současné době lidská práva porušována, ani kdo jsou oběti. Problém je částečně přiblížen tím, že se organizace vymezuje proti různým způsobům, kterým jsou lidská práva pojmána vládami i nevládními organizacemi. Svoji činnost popisuje hlavně jako intervenci tam, kde jsou lidská práva porušována a kladou důraz na pomoc obětem. Konkrétněji jsou problémy čitelné až z tiskových zpráv o aktivitách organizace.

5.2.3.1 Zprávy o činnosti

Na internetových stránkách je možné najít několik tematických kolonek pro publikování dění v organizaci: tiskové zprávy, události, semináře/panely/konference, kultura/umění, návštěvy v organizaci, oznámení, sledování případů, organizace v médiích, denní zprávy o porušování lidských práv. Přes takové tematické rozpětí jsou zprávy téměř výlučně publikovány jako tisková prohlášení a denní zprávy o porušování lidských práv. V ostatních kolonkách bylo naposledy publikováno v roce 2012.

Denní zprávy obsahují informace o událostech v Turecku, které měly za následek zranění nebo smrt, včetně pracovních úrazů a nehod, které jsou také považovány za případy porušování lidských práv, protože k nim často vede zanedbání pracovních podmínek zaměstnavatelem, a pod nimi jsou uvedeny aféry, které se odehrávají v

zahraničí. V této sekci jsou také informace o tom, co se právě děje v organizaci, jaké akce se chystají nebo proběhly. Každý den takto publikuje velké množství zpráv. Nejvýznamnější události jsou upraveny do podoby tiskových prohlášení. Jako tisková prohlášení jsou publikovány příspěvky o událostech, během kterých podle organizace došlo nebo dochází k porušování lidských práv. V menší míře pak dění probíhající v organizaci.

Během období mezi 1.6 a 30.11 bylo publikováno mnoho příspěvků týkajících se domácího i zahraničního dění. Na domácí půdě dominovaly události z letních protestů v Gezi parku, diskuse ohledně školství a svobody vyznání i ohledně policejních aktivit a jednání.

Zprávy, které byly vydávány v průběhu protestů v Gezi parku, poukazují na to, že policejní násilí je nesprávné a organizace hájí právo lidí na pořádání protestů. Organizace říká, že od prvních dnů monitorovala situaci, a kromě policejní brutality zmiňuje i incidenty, kdy došlo k vandalismu nebo slovním útokům na zakryté ženy ze strany demonstrujících. V souvislosti s tím společně s dalšími třemi organizacemi vydala otevřenou výzvu k ukončení násilí.

Zpráva shrnující dění v Gezi parku dělí protesty do 3 období. Do 31. 5, do 14.6 a období poté²⁸. Píše, že nikdo z odpovědných osobností neřekl, že policie pochybila. Mazlumder stojí za demonstranty, ale připouští i nekorektní chování z jejich strany ve druhém a třetím období protestů, například nadávání premiérovi a jeho rodině a vandalství. Upozornila na to, že v prvním období protestů měl být navázán dialog a měly být vysvětleny okolnosti policejního zásahu, ve druhém mělo být věnováno víc pozornosti mrtvým a zraněným. Třetí období organizace vidí jako lokální bitky v ulicích a uklidnění situace.

Jedna ze zpráv informovala o smrti jednoho postřeleného během demonstrací. Organizace doufala ve vyšetření případu a potrestání viníka. V souvislosti s tím mluvila o nutnosti přizpůsobení policie mezinárodním standardům a upozornila na to, kolik lidí zemřelo od roku 2007 během policejních zákroků. V souvislosti s úmrtím dalšího mladého člověka organizace prezentovala kampaň na téma policejní brutality a slíbila sledování případů obětí policejního zásahu.

Organizace dále upozornila na to, že stížnosti žen zadržovaných během protestů v Gezi parku je nutné brát vážně. Zadržené si stěžovaly na obtěžování a špatné zacházení a organizace v souvislosti s tím upozorňuje na nutnost prevence sexuálního násilí a důkladné

²⁸ 14.6 došlo k oficiálnímu pozastavení projektu a premiér vysvětlil, jak se bude postupovat dál.

vyšetření stížností. Také v otevřené zprávě pro ministerstvo vnitra je sepsán požadavek podrobného reportování incidentů souvisejících s protesty v Gezi parku. Požadovány jsou informace o tom, co se dělo, jaké jednání měla policie povoleno, kdo byl za co odpovědný a informace o zraněních a úmrtích během protestů.

Poslední zpráva vracející se k protestům informuje, že v policejním reportu bylo zapsáno, že 78% protestujících bylo alevitského vyznání²⁹. Takové prohlášení Mazlumder odsuzuje jako marginalizační a diskriminační. Cituje odstavce zákona, podle kterých takováto identifikace na základě víry není možná. Kritizuje to, že je to v souladu se spekulacemi, že protestanti byli organizováni ze zahraničí.

Jednou z kampaní organizace, nezávisle na výše zmíněných událostech je snaha prosadit větší kontrolu policie a její činnosti. Kritizuje její často nadměrné zásahy a jednání a rozšiřování jejích pravomocí. Mazlumder publikoval policejní záměr na vytvoření důvěrného systému, v rámci kterého by bylo možné anonymně udávat lidi. Takovou službu odsuzuje, protože dělá z každého občana potenciálního pachatele.

U příležitosti 11. valného shromáždění byla vydána zpráva shrnující činnost organizace v uplynulém období. Mluví o kurdeckém fóru a knize, která byla publikována, dále iniciativě, která usiluje o potrestání viníků v případě Roboski z ledna 2011 (blíže o případu níže), protože stále nikdo nebyl prohlášen vinným. Organizace dále sleduje situaci ve věznicích a vytváří kampaně za propuštění těžce nemocných vězňů. Další témata se týkají sledování případů těch, kteří zemřeli rukou policie, návrhu a připomínkování nové ústavy, kampaně v rámci útoku na loď Mavi Marmara, která přinášela humanitární pomoc do Palestiny, kampaň za odvolání rozsudku 28.2, zpráva o diskriminaci alevitů na východě země. Z mezinárodních afér umiňuje revoluce arabského jara, v syrském konfliktu se vymezuje proti jednání všech zúčastněných, zhoršenou situaci muslimských států, a dále píše proti ázerbájdžánským politickým procesům a nesnášenlivosti a rasismu v Evropě vůči menšinám.

Na jiném místě píše o pokračujícím procesu turecké demokratizace a jsou vytyčeny body, které je potřeba upravit. Je nutné upravit definici občanství, odstranit omezování v odívání uplatňované ve školách, umožnit vzdělávání v mateřském jazyce, eliminovat vojenské soudy, přijmout alevské cemevi jako oficiální místa náboženských služeb. Decentralizovat správu a znovuotevřít případ související s tichým převratem roku 1997, kdy nebyl proveden řádný nestranný soud domnělých viníků, a někteří odsouzení nebyli odsouzení nestranným soudním procesem.

²⁹ Náboženství kombinované nejen z předislámského šamanismu a šiitského islámu. Je považováno za sekulárnější a náleží k němu asi 20% obyvatelstva Turecka. Jeho následovníci se setkávají v cemevleri – alevitská obdoba mešity či kostely – tedy místo, kde se věřící scházejí ke společnému praktikování náboženství.

Mazlumder se dále zabýval případem Robovskí, v rámci kterého nebyli identifikováni viníci, kteří dali rozkaz bombardování skupiny mladistvých kurdských pašeráků překračující irácko-turecké hranice v lednu 2011. Poukazuje se na potřebu disciplinování armádních soudů, staví se proti armádní beztrestnosti. Proti svévoli a beztrestnosti armády bylo publikováno spojené prohlášení několika organizací a také setkání s pozůstalými obětí v oblasti Robovskí nabídlo prostor k připomenutí tohoto případu a beztrestnosti ozbrojených složek.

Jedna z misí organizace souvisí s vězněním a podmínkami ve vězeních. Stav vězení a práva vězňů jsou monitorována speciálními komisemi. V nejpřísnějších vězeních je zjištěno týrání a izolace vězňů. I po propuštění jsou vězňové sledováni, skoro jako by byli stále ve vězení. V rámci monitoringu problémů souvisejícími s vězeními a vězni, se objevila zpráva o smrti těžce nemocného vězně, kterého se organizace snažila dostat na svobodu. Jiný politický vězeň, který byl ve vězení od 80. let navštívil organizaci a poděkoval jí za její snahy o jeho propuštění.

V souvislosti s vězeňstvím se často objevovala kritika politických procesů z 90. let. Odsouzení jsou stále uvězněni a organizace se snaží tyto procesy znovu otevřít. Například v případě masakru v Sivas³⁰ byl podle organizace soudní proces krajně politizovaný. Také proces související s převratem v roce 1997 není považován za nestranný a organizace požaduje jeho přehodnocení. Za tímto účelem vede dlouhodobou kampaň a v rámci ní organizuje různé protesty. Snaží se rehabilitovat vězně, kteří byli v rámci procesu odsouzeni. Na jejich podporu pořádá různé happeningy a sit-in protesty. Také při příležitosti, kdy AKP soudně obhájila své právní postavení, připomněli nespravedlivý soudní proces spojený s převratem z roku 1997, který by se měl obnovit. Potřebu znovu otevření případu organizace připomíná pokaždé, když vydá zprávu týkající se vězeňství. I při setkání na téma vzdělávání v Sivas se připomnělo trvání verdiktů nespravedlivých soudů a potřebu jejich znovuotevření. Ať už budou výsledky jakékoli, organizace je podle svých slov ochotna je přijmout.

Organizace se často vyjadřuje k problematice vzdělávání. Komentuje školské vyhlášky, například nové úpravy oblékání studentů a školáků v Turecku. Kritizuje, že ve vyhlášce, i když snižuje nucenou uniformitu oblékání, je stále vypsáno, že vlasy musí být nezakryté. Také na setkání o vzdělávání v Sivas je kritizován vzdělávací systém, který je údajně sjednocující, marginalizující, autoritářský a nacionalistický a nerespektuje různorodost společnosti. Kritizován je studentský slib, který žáci říkají ráno před školou,

³⁰ Kdy byli v roce 1997 ve zdejším hotelu upáleni někteří alevité, kteří přijeli na veřejnou kulturní akci. V rámci soudního řízení byli lidé obviňováni z pokusu o politický převrat a konspirace.

protože nerespektuje různé víry, různá etnika, rozhodně ne islám. Dále je připomenuta diskriminace těch, co nosí šátky a nedostatek prostoru na modlení ve školách.

Jednotná osnova je kritizována i v rámci dalších zasedání organizace, a když se během roku rozpoutá diskuse od tzv. derslane, organizace připomíná, že derslane jsou sice problém, ale ne jeho příčina. Ta se nachází ve sjednocujícím vzdělávacím systému. Kdyby byly derslane zrušeny, jak to požadovala vláda, byly by nahrazeny soukromými školami kvůli vysoké poptávce na přípravné kurzy. Mazlumder opakuje nutnost alternativ a decentralizace vzdělávání.

V rámci decentralizace a denacionalizace organizace prohlásila, že ministerstvo náboženských záležitostí by mělo být zrušeno. Každá ze zastoupených věr by měla mít pro svou víru stejné podmínky. S menšinovými náboženstvími by se mělo zacházet jako s většinovými a ministerstvo se zabývá jen sunitským islámem.

Další, co by mělo být zrušeno je výročí úmrtí Atatürk, kdy se každý rok ve stejný čas na jednu minutu život zastaví. Lidé zůstanou stát v ulicích a mlčí. V televizích jsou celý den vzpomínkové programy. Podle organizace je forma oslav výročí nátlaková, povinná a marginalizuje ty, co se na ní podílet nechtějí. Dále připomíná, že historie by se měla brát se svými dobrými i špatnými stránkami.

Velmi opatrně se organizace vymezila proti omezování osobní svobody na univerzitách související s diskuzemi, jestli by mělo být regulováno spolubydlení studentů a studentek ve společných bytech. Organizace varuje před takovým omezováním svobody.

I romská problematika je reflektována v případě incidentu s romskými obyvateli Bursy, který byl následován jejich vypuzením a zničením jejich domu. Organizace upozorňuje na špatnou reakci správního úřadu v tomto případě a zdůrazňuje nutnost korektního přístupu k romským občanům. Tato aféra je následována společným prohlášením několika organizací (sekulárních i romských), že vedení provincie by se mělo poškozeným Romům omluvit. Odvolávají se na program zlepšování vztahů s romskou menšinou, o kterém v roce 2010 mluvil turecký premiér Erdogan.

Ojediněle byl zmíněn přetrvávající problém zaminování některých oblastí Turecka. Téma je zmíněno v souvislosti s úmrtím dítěte v provincii Hakkari, které během venkovních her stouplo na minu. Miny se neslučují s právem na bezpečný život. Více než 100 dětí takto přišlo o život.

Byly reportovány dvě akce nesouvisející přímo s lidskoprávními aférami. Byl reportován sraz dobrovolnic organizace v Diyarbakiru. Jeho program obsahoval školení o organizaci, a pak semináře o diskriminaci a ženské diskriminaci. Součástí byla prohlídka města. Další akce, kde se setkávali příznivci organizace, byla akce „akademie lidských

práv“. Lidé z různých univerzit se bavili o diskurzu, kterým se obhajují lidská práva.

Ze zahraničních událostí byla reflektována zejména situace v Sýrii a v Egyptě. Organizace podle svých slov vždy kritizovala situaci v Sýrii a přátelské vztahy mezi Tureckem a Syrským vládním režimem. Z konfliktu v Sýrii viní na počátku stranu Baas a napsala, že se jedná o válku mezi muslimy, ze které budou těžit sionisté. OSN i Organizace islámské spolupráce (OIC) by měly dělat víc pro ukončení konfliktu a potrestání viníků. Kritika nečinnosti EU a OSN se opakuje, stejně jako výzvy k OIC k vytvoření komunikačních kanálů a zásahu proti Baasu v Sýrii.

Zpráva reagující na chemický útok v Sýrii také volala k reakci mezinárodních organizací a odpovědnosti, i když nikoho neprohlásila vinným nebo odpovědným za situaci. Další zprávy, kromě odsouzení situace a výzev k jednání a zákroku, obviňují přímo stranu Baas. V dalších zprávách odsuzuje ty, co chemické zbraně vyrábějí nebo s nimi obchodují, a klade důraz na potřebu vytvořit dialog a právní řád v Sýrii. I další reakce na útoky zdůrazňují nutnost mírového řešení a vyzývají k nápravě situace a dodržování mezinárodního práva. O problému syrských uprchlíků se nepíše, jen že mají přístup ke zdravotní péči v tureckých zdravotnických zařízeních.

Další téma, ke kterému se objevila prohlášení, je situace v Palestině. Za násilí je odpovědný Izrael ve spojení se západními imperialisty. Už 65 let od usazení sionistů v Palestině, nebyl v zemi den klidu. Většinou se objevuje výzva k odstranění okupace Palestiny. Byla uspořádána shromáždění „za odnětí Jeruzaléma sionistům“. Při té příležitosti bylo zmíněné a odsouzené utlačování Palestinců a muslimové byli vyzváni k podpoře Palestiny. Izrael byl také kritizován v souvislosti s útoky, které provedl pod záminkou národní bezpečnosti v Sýrii, a stejně tak bylo kritizováno i ignorování incidentu na mezinárodní úrovni.

Upozorněno bylo také na roztržku mezi modlícími se muslimy a vojenskými složkami před mešitou al-Aksá v Jeruzalémě, do které je omezený vstup. Na podporu Palestinců byla svolána další demonstrace v Ankaře. Nutnost ukončení okupace je závěr v každém případě násilí v zemi. Často je upřesněno, že je to jediná podmínka míru.

Jeden z bombových útoků v Iráku také našel cestu na stránky organizace, protože při něm zahynuli představitelé tamního turkického etnika. Oběti se podle organizace podíleli na mírových aktivitách. Zpráva nepojmenovala útočníky, ale kritizovala invazivní síly v Iráku a počátek invaze je identifikován jako počátek násilí v Iráku.

Násilí na etnicky příbuzných skupinách se týká i zprávy referující o 50 obětech a různých diskriminačních technikách, které jsou uplatňovány v Turkistánu, oblasti na severozápadu Číny. Jmenuje pokuty za nevhodné oblékání (tzn. s muslimskými prvky)

nebo neoholenou tvář, domovní prohlídky a zabavování náboženských materiálů. Zodpovědnými z této situace dělá i Spojené národy a politikaření – obchod s lidskými právy, které umožňuje utlačování lidí.

Další útoky, atentáty a lokální konflikty, o kterých organizace informuje a které odsuzuje, jsou v teroristické útoky v Pákistánu a v Keni. Kritizována jsou ale i média, která používají pojmy islámského terorismu. Takovéto pojmenování je považováno za zasévání nenávisti vůči islámu jako takovému a pojmenování vidí i jako součást západního projektu islamofobie.

Zpráva o nepokojích v Bangladéši a zdejším procesu s muslimskou politickou stranou odsuzuje násilí na muslimech a snahu o eliminaci muslimských uskupení. Také násilí v Myanmaru, kde na muslimskou menšinu útočili budhisté, bylo odsouzeno stejně, jako k případům se nevyjadřující mezinárodní uskupení. Během konfliktu už museli muslimové opustit své domovy a byly zaznamenány ztráty na životech.

Při výbuchu bomby v autě v Libanonu, kdy jsou oběti hlavně civilisté, zpráva kritizuje čin jako nepřijatelný z perspektivy muslimského i sekulárního práva. Ať už útok provedl kdokoliv, organizace ho odsuzuje.

Organizace reagovala na převrat v Egyptě jako na nelegitimní situaci, která mír Blízkému východu nepřinese. Odsuzovány jsou i západní státy za to, že nedostatečně odsuzují nastalou situaci a jasně se nepostavili na správnou stranu, protože všichni prodemokratičtí zastupitelé se musí postavit na stranu Mursího. Viněn je i Izrael jako komplikace, která pokud bude neřešena, na Blízkém východě nebude mír. Jedna ze zpráv je doprovázena fotkami z protestu, který Mazlumder zorganizoval před Egyptským velvyslanectvím. Ve zprávách se opakuje, že USA podpořily převrat v Egyptě kvůli bezpečnosti Izraele a demokracii si vysvětlují podle toho, jak se jim to hodí. Také Saudská Arábie je obviňována z podpory převratu. V různé míře se objevuje kritika západních států a jejich obchodu s demokracií a mlčenlivosti k případu. Kritizována je také OIC. Nový prezident je nazván „Neomubarakem“ a přirovnáván k válečným zločincům z války v Jugoslávii. Nynější postoj EU zase tomu, který zaujala před vypuknutím války v Alžírsku, kdy nepodpořila demokraticky zvolenou vládu.

Také před Saudskoarabským konzulátem byl organizován happening proti násilí v Egyptě. Podobný protest i s dalšími, často náboženskými organizacemi byl proveden ve městě Čaycuma. Další protest odsuzující násilí v Egyptě byl společně se sekulárními lidskoprávními organizacemi uspořádán před egyptskou ambasádou. Ve zprávě a výzvách pro egyptské představitele se setkáváme se zdůrazněním turecké zkušenosti s převraty, a na základě této zkušenosti varování, že převraty společnosti nic dobrého nepřinášejí, a

prohlašuje, že ti, co jsou zodpovědní, by se měli vzdát funkcí a být souzeni za to, co by mělo být považováno za zločiny proti lidskosti.

Následné zakázání Muslimského bratrstva v Egyptě, které je představeno jako organizace občanské společnosti, podnítilo Mazlumder ke svolání dalšího protestu před Egyptské velvyslanectví. Mluví se také o mučených uvězněných protestujících a převrat je příležitostně pojmenován jako sionistický. Během dalšího protestu, který byl organizován spolu s islamistickou humanitární organizací, bylo kritizováno potlačování protestů na univerzitě a zakazování studentských spolků. Zazněly požadavky propuštění všech vězňů a obrácení se zpět k legitimnímu způsobu vlády.

Organizace sleduje situaci v jiných zemích a příležitostně se vymezuje vůči tamnímu dění. Mezi tiskovými zprávami se objevily také dopisy sestavené pro velvyslance různých zemí v Turecku, vyjadřující se k porušování lidských práv v těchto zemích. Většinou se jedná o porušování svobody vyznání. Ruské velvyslanectví bylo adresováno kvůli vylovení studentky z jedné střední školy v Rusku, protože dotyčná nosila hidžáb. Mazlumder upozornil, že takové rozhodnutí může poškodit stovky dalších muslimek v Rusku.

Další dopis je směřován do Polska, kde byla zakázána „halal“ úprava masa. Mazlumder říká, že je to proti svobodě vyznání a vyzývá Polsko, aby následovalo státy jako Belgie a Francie, které tuto úpravu masa povolují.

Jedna výzva byla adresována na zastupitelství Uzbekistánu, protože v zemi došlo k zákazu Iftar večeří (večeře během ramadánu, po západu slunce, které mají slavnostní a spirituální nádech). Kromě zákazu takového shromažďování kritizuje Mazlumder i limitování ženského náboženského oděvu.

Další dopis na ruské velvyslanectví si stěžuje na přidání Koránu na listinu zakázaných knih v jedné z ruských provincií a diskriminací ruských muslimů celkově. Také angolskému velvyslanci byla odeslána zpráva vyjadřující naději, že tamní vláda změní své postoje vůči věřícím různých náboženství. Zmiňuje, že se v Angole zavírají mešity a bourají minarety.

5.2.3.2 Analýza a hodnocení

Problém, na který se organizace zaměřuje, je porušování lidských práv hlavně v případech, kdy má pocit, že jsou jinými subjekty hájena nedostatečně. Často se jedná o práva muslimské populace, ať už jsou ve státech, kde je jich většina nebo menšina.

Vymezuje se proti práci jiných lidskoprávních organizací, protože nedostatečně zastávají práva muslimů, která jsou porušována. Na domácí půdě pak řeší různé směry náboženství a různé vzdělávací potřeby.

Komunikace organizace skrz své internetové stránky poměrně obsáhlá. Komentuje události doma i v zahraničí, domácím se věnuje podrobněji. K zahraničním událostem zaujímá stanoviska, ale nezabývá se výzkumem situace. Organizace vydává prohlášení jako mluvčí postižených. V některých případech se setkává s oběťmi - v případě vězeňství ano, v případě pouličních protestů v Gezi nikoliv. Analyzuje situaci u kauz v Turecku a vydává zprávy.

Před třemi lety byly zprávy publikovány v několika dalších kategoriích. V současné době ale organizace vydává hlavně zprávy a prohlášení, což napovídá částečné rezignaci nebo nepovažování precizního publikačního stylu za důležitý pro organizaci.

Mezi hlavní aktivity organizace patří tisková prohlášení, společná prohlášení s dalšími organizacemi a reporty. Zprávy mají různou úroveň emocionálního zabarvení a různou míru věcnosti. V rámci zahraničních událostí se také podílí na společných protestech u zastupujících orgánů v Turecku. Protesty organizace mají různý charakter, někdy používají symbolické předměty pro vyjádření smrti demokracie (například v souvislosti s převratem v Egyptě), jindy mají velmi náboženský charakter, skládají se z přenocování na určitém místě, čtení koránu a ranní modlitby. V rámci protestů se objevují poněkud metaforičtější, emotivnější a prudší texty, zejména proti převratu v Egyptě a na podporu Palestiny. Během protestů je také vyjadřována spoluúčast a jsou voláni k solidaritě s tamějšími muslimy. V případě, že má pocit, že se někde v zahraničí děje muslimským menšinám bezpráví, adresuje dopis autoritám na zastupitelství dané země.

Organizace nemá charismatické vedení, ale její vrchní ředitel je poměrně často citován. Také v případě Mazlumder, tisková prohlášení jsou podepsána ředitelem nebo jeho pomocníky, takže jsou personalizovaná. Ředitel nicméně používá politicky korektní diskurz. Jeden z jeho pomocníků se uchyluje k řečnickým, demagogickým i antisemitistickým narážkám. Během protestů pak řečníci také používají podobné jazykové prostředky a demagogické fráze.

Ve stanovách organizace slíbila expozici takových činů, které nejsou v souladu s dodržováním lidských práv, a tak také činí. Na stránkách publikuje obrovské množství článků, které referují o porušování lidských práv. Vlastní činnost je rekapitulována během výročních zasedání, ale dopad její činnosti není zhodnocen v online materiálech. Ve stanovách je opakován vědecký přístup a výzkum o lidských právech. Během půl roku je ale výzkumu poskromnu.

Uvedení partnerů jsou vždy z ostatních neziskových organizací. Jedná se o organizace sekulárního nebo islamistické charakteru. Liší v závislosti na konkrétní akci nebo kampani. Například v rámci kampaně proti policejnímu násilí je partnerská organizace jedna z těch, která se přímo zaměřuje na oběti policie. Během protestů v Gezi parku jsou vydávána prohlášení společně s ženskými organizacemi nebo sekulárními lidskoprávními organizacemi. Protesty proti násilí na Blízkém východě jsou často spolupřátány s islamisticky založenými organizacemi. V jednom z případů je i protest proti převratu v Egyptě organizován společně se sekulární lidskoprávní organizací.

Skrze internetové stránky se dá zjistit, jak přispět na činnost organizace (možnost přispět online). Co se týče financování organizace, nedovídáme se nic o zdrojích ani o finančních partnerech. Finanční zpráva není k dispozici, stejně jako zpráva o aktivitě. Ta byla ale údajně prezentována na valném shromáždění.

O své činnosti publikuje články důsledně, k čemuž pomáhají i dlouhodobé kampaně. Kampaně jsou zmiňovány jednak samostatně, a jednak je na ně důsledně odkazováno v případě, že se děje něco, co s danou kampaní souvisí. Například během policejního zásahu v Gezi je odkazováno na kampaň o policejním násilí.

Kampaň za vězně je zaměřená na oběti zpolitizovaných soudních procesů. S oběťmi přímo spolupracují, tak jak uvádí ve stanovách, poskytují podporu obětem. Jedná se o soudní procesy, které probíhaly za minulých vlád, kde padaly vysoké tresty za „zločiny proti státu“, ale jejichž výsledky stále platí. Na rozdíl od IHD se zabývá hlavně politickými procesy.

Co se týče zahraničních zpráv, publikovány jsou hlavně události v tureckých nebo islámských společnostech, nebo takové, kde jsou porušována práva minoritního muslimského obyvatelstva. Většinou klade důraz na lidi, kterým se děje příkoří, jen ojediněle se objevuje termín, že poškozování jsou muslimové.

V souvislosti se zahraničním děním jsou kritizovány západní státy za svojí neangažovanost nebo přehlížení porušování lidských práv. Spojené státy jsou kritizovány a obviňovány navíc z ochrany Izraele a snahy udržet neměnné vztahy Egypta vůči Izraeli. Způsob kritiky se liší podle incidentu, jeho vnímané závažnosti, i podle toho, kdo je píše. Jeden z pomocníků ředitele používající metaforické vyjadřování vznáší obvinění západních států a „sionismu“.

Také jsou publikovány incidenty, které jsou třeba zahraničními médii označeny jako „islámský terorismus“. V takových případech je odsouzen akt, kdy byli zabiti lidé, ale také důrazně odsouzeno pojmenování „islámského terorismu“ jako asociující souvislost mezi islámem a terorismem. Jinde je zdůrazněno, že útoky na civilní obyvatelstvo jsou v

náboženském i světském ohledu nepřijatelné. Takto se vymezují jak proti terorismu, tak proti diskurzu, kterým je pojatý západními médii.

Incidenty jsou většinou odsouzeny samy o sobě a odpovědnost není nikomu připsána, přesto západní státy jsou identifikovány jako odpovědné za některé mezinárodní konflikty. Nikdy nejsou přímo zmíněny teroristické organizace odpovědné za útoky, ani počty obětí. V Turecku také kritika a odpovědnost zůstává vyřečena (či ne) v závislosti na kauze. V rámci protestů v Gezi parku organizace nekritizuje demonstranty, ale ani nejmenuje nikoho, kdo by byl zodpovědný za násilí. Neadresuje ty, kteří se opovržlivě či urážlivě vyjadřovali o demonstrantech. Na druhou stranu zmiňuje, že protestanti začali nadávat premiérovi a slovně napadat zahalené ženy. Také nikdy přímo neobviňuje konkrétní teroristické skupiny z útoků. Odsoudí hlavně samotný čin. Při jiných událostech nikoho neodsoudí, někdy považuje za situaci odpovědné západní státy. V případě Sýrie je kladen důraz na dialog mezi stranami, hlavně po chemickém útoku.

Poměrně jasně se vymezuje vůči diskurzům turectví v tureckých zákonech, a tak otevřeně říká, že kemalistické pojetí státního příslušenství má své stinné stránky. Říká, co je špatně, a co by mělo být jinak, zdůrazňuje náboženské menšiny a jejich práva. Přitom neobviňuje politické subjekty a nezmiňuje konkrétní politické osobnosti. V případě incidentu s romským obyvatelstvem je vydáno pouze společné prohlášení, ale kauza není sledována a není navrženo řešení.

Při příležitosti setkání u výročí organizace nekritizuje stav společnosti, jen bylo shrnuto, na čem pracuje a o co se snaží. Ve svých prohlášeních nepoužívá náboženská prohlášení vůbec nebo se některá tradiční slovní spojení objevují ojediněle.

5.2.4 İnsan Hakları Derneği (IHD)

Byla založena v roce 1986 jako jedna z prvních organizací zaměřených na porušování lidských práv v Turecku. Centrum organizace je v Istanbulu a pobočky má v různých městech po celém Turecku. Lidskoprávní organizace se definuje na základě svých principů a stanov.

Popisuje se jako nevládní lidskoprávní organizace nezávislá na politických subjektech a státu, která chrání univerzalitu a neoddělitelnost lidských práv od člověka. Bojuje proti diskriminaci jakéhokoliv původu, jakéhokoliv segmentu obyvatelstva. Je proti trestu smrti a proti mučení, hájí právo na spravedlivý soud pro každého. Staví se proti válce a militarismu a hájí bezpodmínečnou svobodu vyjadřování a svobodu myšlení a

sdužování. Hájí právo států samospravovat své vnitřní záležitosti a lidská práva. Podle stanov organizace kromě těchto témat hájí právo na vzdělání a státní služby v mateřském jazyce občanů.

Ve stanovách jsou jmenovány prostředky, které IHD užívá pro naplnění svých cílů. Provádí nebo nechává provádět výzkumy na lidskoprávní témata, upozorňuje veřejnost a úřední činitele na problémy. Sleduje vývoj zkoumaných témat a své poznatky zveřejňuje, a za těmito účely může zakládat výzkumná centra. Pořádá různé konference, semináře, diskuse, setkání i protesty. V popisu činnosti má také zakládání různých tematických nadací, shromažďování financí na své vlastní fungování a otevírání poboček v zahraničí. Shromažďuje data o diskriminaci a týrání vězňů a provádí výzkumy a osvětu v této oblasti.

Mimo stanovy jsou publikovány čtyři postoje ke čtyřem společenským tématům. Prvním je postoj k problematice hidžábu: Zacházení s lidmi nebo umožnění některých činností nebo zaměstnání na základě částí oděvu organizace identifikuje jako diskriminaci. Jako příklad je uvedeno znemožnění studia v nějakém oboru nebo zaměstnání v rámci své kvalifikace. Jsou jmenovány i protiargumenty proti nošení hidžábu v některých institucích: je to náboženský symbol a jeho povolení by zvýšilo potenciální nebezpečí nátlaku na ženy, aby se podřídily konzervativním normám oblékání. Organizace tvrdí, že přestože tyto argumenty mohou být někdy reálné, omezování lidí na základě jimi zvoleného oblékání je porušením lidských práv. Uvedeny jsou praktiky, které omezují ženy nosící hidžáb v Turecku, a že mohou mít tato omezení negativní následky na společnost.

Dalším principem, který je definován, je právo na čisté životní prostředí, které je vysvětleno v jednotlivých bodech. Zmíněna je i potřeba mezinárodního soudu, který by se zabýval případy, kdy dojde k ohrožení životního prostředí, ale o životním prostředí v Turecku se nemluví, a problém ani postoj není blíže vymezen. Další definovaný problém, který je opět popsán, ale bez vztahu k Turecku, je uprchlictví. Poslední princip, který sice mluví o nedostatku prostoru pro chůzi a podceňování vážnosti situace, ale opět chybí konkrétní problém nebo postup v Turecku, se týká práv chodců.

Organizace o svých činnostech a názorech informuje v různých sekcích na svých internetových stránkách. Většinou se jedná o tisková prohlášení týkající se vlastní činnosti nebo postoje k událostem. Tisková prohlášení a jiné zprávy o činnosti organizace zveřejňuje na svých internetových stránkách.

5.2.4.1 Zprávy o činnosti

Organizace podle svých slov monitorovala situaci během protestů v Gezi parku i na dalších místech. Protesty proběhly na konci května a v červnu a jejich dozvuky se na stránkách objevovaly při různých příležitostech i později. Kritizována byla násilná odpověď policejních složek na poklidný protest. Nepřiměřený zásah policie je definován jako případ porušení základního práva na sdružování a ignorování požadavků společnosti, a dále je kritizováno použití slzného plynu v uzavřených místnostech, neposkytnutí zdravotní péče ani právní podpory skupině zadržených protestujících, a neinformování rodičů nezletilých zadržených. Další zprávy odsuzují vzetí do vazby skupiny advokátů a násilné zacházení se zadrženými demonstranty i politický nátlak. Je požadována regulace policejního jednání. Některé články jsou doprovázeny poznámkou o propojení mezi AKP a státem a jejich autoritářských postupů a charakteru. Také jsou kritizována prohlášení premiéra, která jsou podle nich nebezpečná pro společenský pokoj.³¹ Také byl kritizován nátlak na média a zavírání nebo pokutování televizních stanic, které přenášely záběry z protestů v Gezi parku.

Kromě kritizování jednotlivých událostí organizace sestavila požadavky na řešení situace: neautoritářský přístup k řešení problémů, okamžité propuštění zadržených, vyšetření násilí na zatčených, zrušení stavebního projektu, zákaz užívání plynových zbraní policií, zrušení zákazů shromažďování, které byly uplatňované na oblast Taksim³², omluvu premiéra a odstoupení odpovědných zástupců. IHD a Mazlumder vydaly společné prohlášení odsuzující policejní zásahy a požadovaly ukončení násilí. Publikována byla také výzva ke shromáždění stížností na policejní zásah s cílem podat žalobu k Evropskému soudu pro lidská práva.

Zprávy také informují o obětech protestů. Jeden z demonstrantů, který byl členem ankarské pobočky organizace, byl střelen policistou do hlavy. Organizace požadovala vyšetření incidentu. Zpráva týkající se jeho pohřbu poukazuje na agresivní chování policie, ale nevysvětluje, co se během něj přesně událo. Zpráva výslovně odsuzuje Erdogana a policejní stát a naznačuje, že Erdogan pracuje zejména na svém postavení. I úmrtí dalšího z demonstrantů je doprovázeno zprávou plnou sarkastických a kritických poznámek. Autor podotýká, že umírá hanbou z toho, co se děje. Několik sarkastických poznámek adresuje premiérovi, jeho egu a moci a průpovídkám, které adresoval demonstrantům.

³¹ „jenom několik povalečů“, „když budu chtít, nechám tam postavit mešitu“; „podporuje mě víc než polovina obyvatelstva“ (tyto byly zveřejněny v rámci zprávy na stránkách organizace)

³² Oblast v centru města, kde se nejčastěji pořádají demonstrace, především v době prvního května. V roce 2013 však byly v prostoru takové demonstrace omezeny s oficiálním vysvětlením poukazujícím na rozsáhlou rekonstrukci prostoru náměstí.

Asi měsíc po začátku protestů se objevila zpráva vyzývající k propuštění skupiny demonstrantů, kteří byli měsíc ve vazbě, i když předtím o této skupině nebyla zmínka. Nebyly uvedeny další podrobnosti.

Události v Gezi parku jsou nakonec zmíněné i během setkání organizace u příležitosti svého 27. výročí založení: Zmínila svou činnost a porušování práv, které se událo během protestů. Celá zpráva je negativní a poukazující na to, že se za posledních 27 let činnosti organizace se v tomto ohledu něco změnilo, ale jen málo. IHD činí AKP odpovědnou za nedostatky v dodržování lidských práv.

V uvedeném období bylo publikováno několik zpráv o stavu věznic a vězňů. Zprávy se věnovaly věznění mladistvých, ale především zdravotnímu stavu vězňů a nedostatku zdravotní péče ve vězeních. Organizace připravila soupis nedostatků zdravotní péče ve vězeních a seznam vězňů, kteří mají zdravotní problémy a jejichž zdravotní stav není brán dostatečně vážně. Autoři si stěžují na týrání vězňů a upírání zdravotní péče a kritizují odmítání propuštění těžce nemocných vězňů.

Jedna ze zpráv na téma týrání vězňů monitoruje situaci skupiny kurdských vězňů, kteří byli z východního Turecka přemístěni do věznic v Edirne. Organizace toto odsuzuje jako nátlak, týrání a potrestání nejen odsouzených, ale i jejich rodin, které s nimi kvůli vzdálenosti nemohou zůstat v kontaktu.

U příležitosti světového dne uprchlíků organizace vyzývala k větší podpoře uprchlíků. Přes legislativní úpravy v Turecku není problém uprchlíků dostatečně řešen, ale více se tím problémem zprávy nezabývá. Jindy na základě článku nalezeného na internetové stránce zabývající se uprchlictvím upozornila, že somálští uprchlíci, kteří původně uprchli před válkou do Sýrie, a nyní spolu se syrskými uprchlíky přicházejí do Turecka a jiných států, jsou odesíláni zpět do Somálska, což IHD kritizuje a požaduje stejný přístup pro všechny uprchlíky.

Po 3. červenci se objevilo tiskové prohlášení odsuzující vojáky, kteří napomohli převratu v Egyptě. Zpráva zmínila i nejistotu a nízkou úroveň demokracie před převratem, stejně jako ústavu schválenou nedostatečnou většinou. Obviňuje imperialistické síly, ze zneužití nestability a provedení převratu. Organizace převrat odsoudila a prohlásila, že takový akt znamená konec demokracie.

V dalších zprávách odsoudila střílení do davu protestujícího proti převratu během klidné demonstrace. Podle IHD Turecko ví, že převrat nic dobrého nepřináší, pouze dochází k dalšímu omezování lidských práv. Organizace požaduje odstoupení odpovědných a jejich souzení.

Jedno z tiskových prohlášení souvisejících s převratem bylo koncipované jako

obrana proti blíže neidentifikovanému nařčení jednoho z asistentů tureckého premiéra. Organizace při této příležitosti zdůraznila, že převrat v Egyptě odsoudila sama i ve společném prohlášení s organizací Mazlumder.

Články píšící o Sýrii se objevily v souvislosti s útoky v oblasti Rojava. Útoky byly odsouzeny a Turecko bylo vyzváno, aby hranice otevřely přicházejícím syrským uprchlíkům. Velký důraz byl kladen na to, že se jedná o útok na kurdské obyvatelstvo. Dále v reakci na chemický útok v Sýrii se organizace dovolávala zásahu OSN a Evropského soudu pro lidská práva a vyjádřila zklamání nad nedostatečnou snahu vyřešit konflikt.

Konfliktů na blízkém východě se týká prohlášení, že organizace je proti jakýmkoliv válkám. Doplněno je kritikou Evropy za její pasivitu v konfliktech i kritikou Erdogana, který se staví pozitivně k vojenským zásahům ve spolupráci s USA. Podotýká, že invaze USA do Iráku a Afgánistánu situaci v zemích zhoršila.

Zpráva o setkání u příležitosti 27. výročí organizace píše o problému autoritářství v Turecku. Kritizuje rozvoj autoritářské kultury, dává ji do souvislosti s AKP, a dále uvádí, že za současných podmínek nevidí budoucnost pozitivně. Jako největší problém Turecka uvádí otázku kurdské menšiny, která je nedostatečně a pomalu řešená. Další problémy jsou nekorektní jednání a beztrestnost policie a omezovaná svoboda sdružování. Poukázáno bylo i na přetrvávající problémy s menšinami a nedostatečnost sociálního státu, s důrazem na nutnost řešit problémy v budoucnu. Kromě nářeků v rámci jednotlivých zpráv je AKP kritizována, protože sice odsuzuje bití demonstrantů a lidí v Egyptě, přitom sama doma podporuje takové násilí vůči tureckým občanům. Kritizována je také za nedostatečný postup v kurdsém programu.

IHD sepsala připomínky k ústavě a zákonům. Požaduje odstranění zvláštních teroristických článků, i soudů, usměrnění užívání zbraní, nahrazení tureckého národnostní diskurz v legislativních textech a limitování užití zbraní policií.

Kritika byla také adresována orgánu spravujícím vysoké školství kvůli jeho údajně autoritářské povaze, protože poukázal na studenty žijící ve smíšených domácnostech. Tato zpráva se dostala k premiérovi, který následně takové domácnosti kritizoval a zmínil možnosti omezení takového soužití. Článek kritizuje celý turecký vysokoškolský a administrativní systém s nedostatkem svobody a spravedlnosti na univerzitách i v soudních síních, a neúctu k lidskému životu celkově.

Sekce organizace zaměřená na ženskou problematiku vydala zprávu upozorňující na rostoucí násilí v regionu. Píše se v ní o sexuálním násilí, které má za následek nemanželské děti a představuje problém do budoucnosti. Také zmiňuje problém mnohoženství u uprchlíků, protože to není přípustné tureckou legislativou, což způsobuje marginalizaci

druhých a dalších manželek. Kromě toho zmiňuje problém kurdských žen a jejich požadavky na rovnost a faktickou rovnoprávnost. Dále je zmíněné množství žen zavražděných jejich partnery a to, že jsou brány jako předmět rodiny, společnosti nebo mužů, místo toho, aby byly chápány samy o sobě, bez vztahu k něčemu a k někomu a s tím souvisejícími rolemi. Píší, že je potřeba se soustředit na ženská práva, tedy lidská práva.

Reporty vydané organizací se vztahují k několika oblastem. Jedna z nich je průběh pátrání po pozůstatcích lidí, kteří byli v 90. letech odvedeni k výslechu a potom už o nich nikdo neslyšel. Zpráva mluvila o výsledcích pátrání v oblasti Mardin v posledních měsících, kdy byly nalezeny tělesné ostatky, které byly průběžně identifikovány, kritizovala způsob, jakým byla těla odložena, postoj, který k celé věci zaujaly úřady. Zpráva vznáší požadavek na vyšetření okolností těchto úmrtí.

Dále byla publikována podrobná zpráva o protestech z května a června roku 2013 v souvislosti s výstavbou nákupního centra v Gezi parku u náměstí Taksim. Zpráva obsahuje popis vývoje protestů, zásah policie, včetně detailů jako jsou použité druhy plynu a jejich množství, a internetové odkazy na videa z protestů. Podrobně je popsáno, jaká lidská práva byla porušena a kdo jsou oběti konfliktu. Report se náznačky vymezuje proti současné vládě a cituje provokativní průpovídky premiéra Erdogana. Zpráva je zakončena doporučeními a požadavky, které se shodují s těmi vydanými v tiskové zprávě k protestům. Zpráva se zdržela obvinění nebo komentáře chování protestantů.

Další publikovaná zpráva se zaměřila na incidenty v blízkosti hranic se Sýrií. Stejně jako v podobných případech organizace vytvořila komisi, která na místě zjišťovala, co se dělo. Oběti incidentů byly zabity armádními nebo četnickými jednotkami a ze zpráv vyplývá nadměrné nebo nepřiměřené použití síly těmito bezpečnostními složkami. Některé z případů byly vyšetřovány společně s Mazlumder. Reporty připomínají beztrestnost státních ozbrojených složek, potřebu vyšetření takovýchto případů, které jsou přirovnány k popravě bez soudu, a také případ Roboski, kdy bylo na hranicích s Iránem usmrceno několik mladistvých pašujících tabák nebo podobné předměty.

Další reporty se týkají stahování jednotek Kurdské strany spravedlnosti (Partiya Karkerên Kurdistan; PKK) z pohraničních oblastí Turecka. IHD upozorňuje na provokace, které proces doprovázejí a nedostatky demokratizačního procesu na východě Turecka celkově. Poukazují na přetrvávání paramilitantních organizací a na nedůsledný a zpomalující se demokratizační proces.

Organizace zveřejnila výsledky svých zkoumání problematiky uprchlíků ze Sýrie žijících v Turecku. IHD zdůraznila požadavek na otevření hranic a upozornila na situaci uprchlíků žijících mimo tábory a na jejich diskriminaci ze strany tureckých občanů nebo v

případě etnických menšina ze strany svých syrských spoluobčanů. Report se věnoval problematice pracovního práva a práva na vzdělání, zdraví a problémům s hmotným zabezpečením.

Co se týče vlastního konfliktu v Sýrii, je kritizována nedostatečná pozornost vůči útokům na Kurdy a také na situaci v příhraničních vesnicích, kde dochází k usmrcení obyvatel neočekávanou střelbou ze syrské strany hranice.

Jeden z reportů se týkal zásahu policie proti demonstrantům protestujícím proti výstavbě budovy, která měla být kombinací mešity a její alevitské obdoby (cemevi). Zpráva obsahovala postoje některých demonstrantů k projektu a zprávu o zásahu policie, která použily plyn na rozehnání demonstrantů. Názory, které jsou zveřejněny, jsou, že je budova na nevhodném místě, kde by se nemělo stavět, je nadbytečná, protože v okolí je dost mešit a cemevi, stavba je součástí asimilačních plánů, projekt je propojen s Fetullahem Gulenem a jeho hnutím, projekt nebyl konzultován s nevládními organizacemi. Projekt je také nedostatečný, protože je potřeba změnit politiku vůči Alevi menšině, uznat její rovnoprávnost. IHD uzavírá zprávu poukázáním na nutnost vyšetřit policejní zásah během demonstrace a zastavit stavební projekt.

Zpráva zdůrazňující práva vězňů byla publikována v souvislosti s problémem v ženské věznici, kdy došlo k omezení práv uvězněných, ty na protest zapálily deku a přiotrávily se kouřem. Jedna žena byla následně napadena mužskou ochrankou věznice.

5.2.4.2 Analýza a hodnocení

Prohlášení a komentáře a jejich tón a struktura se proměňují. V rámci publikovaných článků souvisejících s protesty v parku Gezi se prohlášení proměňovala od neutrálních tiskových prohlášení a výzev, společných prohlášení organizací, reportů a požadavků na napravení situace, po články obviňující vládní představitele s emocionálním a sarkastickým podtónem. Pod příspěvky je vždy podepsána celá organizace, ojediněle její sekce, takže není jasné, kdo zprávy píše. Stejným způsobem jsou podepsány strohé i emocionální zprávy.

I IHD nese jeden ze znaků turecké občanské společnosti - nedostatek transparentnosti. I když píše velké množství zpráv, nikde na stránkách není zveřejněn rozpočet organizace, používání zdrojů, ani odkud pramení její finance. Organizace také působí poměrně uzavřeně, nevytváří konkrétní možnosti pro participaci zájemců. Během poslední půl roku však nebyla reportována žádná aktivita, kde by setkali různí představitelé

a příznivci a diskutovali na nějaké téma, objevilo se několik protestů, avšak žádné jiné akce.

Podle svých slov, v rámci své definice, zapojuje do svého zájmového souboru i práva chodců, právo na čisté životní prostředí, problematiku a práva uprchlíků. V praxi není slyšet ani o kampaních, ani konkrétních akcích v rámci těchto témat. Existují náznaky, že se IHD snaží o různorodost témat či širší pojetí lidských práv, ale v praxi či na základě publikovaných aktivit se tyto snahy neprojevují. Některá témata jsou sice obsažena ve stanovách, jsou mezi nimi témata patřící do oblasti lidských práv, ale jsou to obecná či ustálená spojení. U témat, kterými se organizace opravdu zabývá je vidět větší kontinuita práce na základě publikovaného materiálu.

V úvodních textech jsem se téměř nesetkala s definicí problému, který řeší. V článku referujícím o zasedání organizace to naopak vypadá, že problém je všechno.

Reportovaná činnost organizace naplňuje stanovy v bodech: práv vězňů, stavění se proti porušování práv a reportování takových situací a v provádění menších lokálních výzkumů. V tématech, která jsou kontroverzní z hlediska vnímání náboženství, se částečně vymezuje proti straně, která je náboženská – u problematiky šátků zmiňuje i námitky ze strany sekulárních zastánců, v případě Egypta zmiňuje i nedokonalost předpřevratové vlády a její nedostatečnou demokratičnost. V obou případech ale rezolutně odmítá omezování svobody: jak omezováním odívání, tak sesazení vlády armádou.

Spolupráce je nejčastěji viditelná v rámci kampaní na východě země v rámci vyšetřování s Mazlumder dále při výjimečných událostech vydává společná prohlášení s dalšími organizacemi. Mazlumder je jediná islámsky orientovaná organizace, se kterou IHD spolupracuje.

V rámci psaní o Gezi je kladen důraz na nevinu demonstrantů a není zmíněno jejich negativní chování (například případy vandalství a útoky na ženy s hidžábem), od počátku je v největší míře obviňována policie a s rostoucí tendencí političtí činitelé a jejich činnost. Do souvislosti s vládou AKP je dáno rostoucí autoritářství vládních orgánů. Komentáře tak do jisté míry reflektují vývoje událostí. Z původně ekologického protestu se vyvinuly rozsáhlé protivládní demonstrace s početnými zraněními a několik ztrát na životech. Požadavky, které organizace přednesla vůči vládním složkám, byly nadsazené, demonstrující spíše pozici organizace než reálné požadavky, které by skutečně napomohly řešení problému. Kritika je silnější a často obsahuje sarkastické narážky na vládní činitele. Kromě toho je otevřenější a více emocionálně zabarvená než u organizace Mazlumder a je častější obviňování různých činitelů z aktuálního stavu situace i z dlouhodobého vývoje ostatních témat, kterými se organizace zabývá, například právy vězňů.

Někdy se autoři zpráv o vězeňství dovolávají odpovědnosti vlády i konkrétních ministrů, jindy vládních institucí, nebo se dovolávají spravedlnosti bez obvinění konkrétního vládního orgánu. V některých případech je přímo jmenován premiér Erdogan a kritizován za svojí činnost či výroky, nebo domnělé prvky svého charakteru. Urážející příspěvky, emotivnost, a sarkastické poznámky jakkoli mohou být opodstatněné, protože jejich množství narůstá s napětím situace, jsou profesionálním nedostatkem organizace.

Policejní jednání není zpochybňováno jen v případě Gezi parku. Zásahy policie a ozbrojených složek jsou často kritizovány a je požadováno jejich prošetření. Mazlumder se však v tomto ohledu zdá být mnohem konzistentnější na základě svých kampaní, které jsou zaměřené na policejní násilí.

Ve zprávách pojednávajících o vězňích a jejich situaci se na rozdíl od Mazlumder nezaměřuje na zpolitizované soudní procesy v 2. polovině 20. století. Zabývá se pouze situací vězňů a jejich podmínkami: situací nemocných vězňů, případně kurdských vězňů.

Co se týče událostí v zahraničí, jsou texty celkově méně emotivní. K situaci uprchlíků v Turecku je vydáno neutrální prohlášení, bez výrazné kritiky situace či návrhu na řešení. Stejně tak prohlášení k situaci v Egyptě po převratu na začátku července je bez výrazných emocí, a připomnělo slabou demokracii před převratem i nevýraznou většinu, která schválila ústavu. Převrat samotný však odsuzuje a připomíná turecké negativní zkušenosti s převraty.

V rámci konfliktu v Sýrii mluví zejména o tamním kurdsém obyvatelstvu. Kurdská tematika, která je na zasedání jmenována jako největší a nejdůležitější problém Turecka, je také zmíněna v souvislosti s vězeňskou problematikou.

Mezinárodní dění je také uváděno v souvislosti s děním v Turecku. V souvislosti s násilím během protestů v Egyptě je kritizován i premiér Erdogan, který hlasitě odsuzuje násilí na demonstrantech v Egyptě, ale násilí na demonstrantech v Turecku pomíjí a zlehčuje.

V reportech je AKP často obviňována ze situace, ale není to tak emocionální a není to adresované konkrétním osobám. Zpráva ženské sekce organizace ne příliš konkrétně poukazuje na nárůst násilí na ženách v oblasti, bez návrhu na konkrétní řešení, návrhu opatření nebo výsledků nějakého hlubšího šetření. Zpráva referující o výročním setkání má převážně negativní vyznění, když popisuje stav a vývoj lidských práv v Turecku. Nesnaží se identifikovat konkrétní zásluhy nebo výsledky organizace či pokrok v kampaních a kritizuje hlavně současnou vládu.

Zprávy měly jen ojediněle manifestní charakter a nesly prvky demagogie doprovázené všestrannou kritikou. Organizace se více zaměřuje na dění doma než v

zahraničí. Na domácí půdě často kritizuje současný stav lidských práv, tuto situaci spojuje s vládními činiteli a jejich činnostmi. V rámci domácích problémů se několikrát odkázala na mezinárodní úmluvy o lidských právech. Výrazně se zaměřuje na kurdskou otázku a staví se proti legislativním definicím na základě turectví. Nejeví znaky protináboženské tendence, ale připouští kritické body související s některými náboženskými otázkami či související s nábožensky motivovanými subjekty. Náboženská motivace pak ale není v první řadě příčina. V několika případech se pouští do nadsazené rétoriky s tendencí k demagogii. Neobjevuje se žádná charismatická postava ani participativní program.

Tisková prohlášení jsou publikována bez větších souvislostí, bez souhrnné koncepce, bez snahy sledovat nějaký dlouhodobý cíl či snahy o větší interakci s těmi, kdo se na stránky dostanou nebo je cíleně sledují. Vytváří zdání, jako by o některé kauzy byly publikovány z nutnosti vycházející ze statusu lidskoprávní organizace. O kampaních je informováno zřídka či nárazově, což může svědčit o nesouvislé činnosti nebo o nedostatečném důrazu na zveřejňování informací o činnosti.

6. Závěr

Občanská společnost je přes snahy o sjednocující definici definována různě. Často se definuje v závislosti na podmínkách země, ve které je jev (zjednodušeně a souhrnně označující organizovanou lidskou aktivitu prvořadě neziskového charakteru mimo státní a ekonomickou sféru) studován.

K polemikám dochází při snaze zkoumat občanské aktivity v zemích bez demokratické tradice či s odlišnými civilizačními prvky, například se tak děje v případě zkoumání občanské aktivity v muslimských zemích. Přestože některé podmínky rozvoje občanské společnosti nejsou splněny, občanské aktivity mohou existovat. Míra diferenciací občanských aktivit závisí na mnoha faktorech dané země nebo oblasti. Koncept je možné aplikovat na lokální podoby občanské společnosti a je potřeba sledovat zmínky pojednávající o lokálním chápání činnosti, pozorovat formy občanského chování a jeho vztahu k demokracii.

Znaky společnosti, které jsou identifikovány jako potenciálně zabraňující rozvoji občanských aktivit, měly často alternativní vysvětlení, které upřesnilo nebo nacházelo jiné důvody zabraňující rozvoji občanské společnosti. Porovnání jednotlivých konceptů a vysvětlení z různých oblastí otevírá cestu k objevování našich vlastních předpokladů a přetrvávajících orientalistických idejí v některých konceptech. Často narážíme na pomyslný protiklad demokracie a islámu, který je uváděn jako velká překážka demokracie, což výrazně zkresluje skutečný stav společnosti. Nutné je věnovat se více konkrétním problémům společnosti, jejím ideologickým proudům a jejich původu, protože tyto faktory významně ovlivňují společnost, a nakonec i pojetí víry samotné.

Důležitým ukazatelem je, jak společnost a její mluvčí pojem občanská společnost chápou a používají. Používá-li se v novinách a akademickém prostředí, je potřeba věnovat pozornost tomu, co tento koncept obsahuje. Turecko nepatří mezi arabské země, mezi země střední Asie, ale i mezi země Blízkého východu, stejně jako mezi země evropské je řadíme s výhradami. Demokratického režimu si tato země v průběhu 20. století příliš neužila. V současné době vypadá její demokratický režim trochu stabilněji, ale příležitostně se přesvědčujeme o jeho křehkosti. Co se týče náboženství, stejně jako některé další islámské země se vláda snažila náboženství kontrolovat a usměrnit do soukromé sféry, a často také pod záminkou demokratických opatření omezovala práva a svobody pravidlům nepřizpůsobivých občanů, což se v současné době odráží na různém chápání demokracie a lidských práv. Pojetí demokracie či směřování státu se mění nejen se střídáním politiků u moci, ale i pod vládou jedné strany, či stejného člověka, střídavě dochází k demokratickým

i nedemokratickým opatřením, a tak budoucnost demokracie v Turecku evokuje různé budoucí varianty. Ve společnosti fungují různé tendence, často popsané pomocí duálních příměrů: sekularismus a náboženské zaměření, turectví a neturecké menšiny, sunnitský islám a náboženské menšiny, jejichž podoba je často složitější a vytváří ideologické proudy a alternativní identity skupin. Osobní postoje jsou ve skutečnosti kombinované z několika proudů či postojů. Různé tlaky reagují na tendence omezování nebo propagování některých ideologických prvků ve společnosti a všechny tyto faktory dohromady jsou součástí společenské dynamiky a změny.

V souvislosti s kolísajícím demokratickým procesem byly možnosti rozvoje občanské společnosti proměnlivé, a s jejím ustálením v posledních dvaceti až třiceti letech jejich rozvoj dostal nový rozměr. Tento aktuální rozvoj byl zkoumán a komentován některými společenskovědními autory. Počátky občanské aktivity v moderním pojetí jsou řazeny do období rozpadu Osmanské říše a bojů za tureckou nezávislost, a někteří autoři vidí jejich předchůdce ve společnosti Osmanské říše. Pojetí závisí na tom, jaký postoj samotní autoři zaujímají a jaký koncept používají, tedy co považují za občanskou společnost. Navzdory nevelkému množství autorů věnujících se této problematice jsou jejich názory odlišné.

Přes proměnlivost podmínek se v Turecku projevila globální asociační revoluce a s ní pozorujeme velký množstevní nárůst organizací. Také v současné době pokračuje růst a rozvoj organizací občanské společnosti. Její ukotvení a podoba vychází z podmínek společnosti samotné. Současná politická, ekonomická i sociální situace sice rozvoji občanské společnosti nezabraňuje, ale také ho příliš nepodporuje. V posledních dvaceti letech však nebyla vytvořena výrazně omezující vládní opatření. Z analyzovaných organizací je součástí asociačního boomu Toplum Gonulluleri Vakfı, dvě lidskoprávní organizace vznikly na jeho počátku a souvisejí pravděpodobně spíše s globálním hnutím za lidská práva.

Formálně podoby organizací navazují na tradiční uskupení často náboženského charakteru vznikající v osmanské minulosti, dnes ale tvoří širokou škálu různě orientovaných organizací. Existují organizace mající blízko ke komunitnímu charakteru, ale ze zákona mají všechny formální asociace stanovy a pravidla pro členství v organizaci. Nadace a asociace definují při založení své zaměření na různé kauzy a pak své mise různými způsoby do různé míry naplňují. V rámci oficiálních forem se objevují i spolky pro podporu tradičních komunit, zvláště přistěhovalců z různých částí Turecka do velkých měst. Další pro nás méně obvyklou formou jsou asociace založené za účelem výstavby nějakého, často náboženského, objektu.

Organizace se zaměřují na širokou škálu problémů a působí v rámci různorodých misí. Často může jít pro nás o nevědní kombinace témat. Organizace používají různé ideologické prostředky, které spojují dohromady. Obsahují i podobnosti s jinými státy: východní Evropy, ale i západních společností. Organizace v Turecku používají podobné názvosloví, jako jejich západní protějšky.

Organizace mají různé ideologické pozadí. Některé jsou ustavené k obraně kemalistického sekularistického řízení, jiné jsou ustaveny s náboženskou motivací, jiné se soustředí na podporu vzdělávání a kapacity obyvatelstva, na životní prostředí atp. Široká škála činnosti organizací a jejich rychlý růst jsou jedním z pozitivních ukazatelů turecké občanské společnosti. Z organizací, o kterých se mluvilo v textu, má AGD polarizační potenciál kvůli vyhraněné ideologii, kterou zastává. Zbytek by na společnost neměl mít (při úspěšném šíření svého programu) negativní dopad.

Analýza CIVICUS umožňuje porovnání s jinými zeměmi ohledně charakteru a vlastností občanské společnosti. Efektivita, hodnoty a organizační složka tureckých organizací je podle analýzy CIVICUS menší než například u Německa či České republiky. Organizacím je vyčítáno nedostatečné uplatňování demokratických hodnot v organizaci, efektivita je snižována nedostatečnou koncepcí spolupráce s rozhodujícími státními orgány i ostatními organizacemi a nedostatečným plánováním. Stejně tak evaluace činnosti organizací a její zveřejňování nepatří mezi jejich pravidelnou činnost, jak jsme měli možnost vidět i na třech ze čtyř organizací v analytické části práce.

Účast populace na aktivitách je celkově nízká a vztah organizací a jedinců stojících mimo ně je ovlivněn nízkou mezilidskou důvěrou. Protestní chování, pokud je nevyřadíme z našeho pojetí občanské společnosti kvůli jeho nedostatečné struktuře a neorganizovanosti, není společností považováno za vhodný projev občanské angažovanosti a není praktikováno, nebo je omezené na některé situace či určitou populaci. S výjimkou loňských protestů, které byly rozsáhlejšího charakteru, je protestní chování omezeno na malé, v menších městech často jen symbolické množství lidí.

Ekonomická situace vytváří příznivé prostředí pro tvorbu občanské společnosti. Organizace TOG se zdá být poměrně úspěšná v získávání prostředků na svou činnost. U dalších tří se to z internetových prezentací (a způsobu fundraisingu skrz ně) nedá posoudit. Jejich postoj k modernímu fundraisingu (respektive jeho viditelná absence) nabízí také vysvětlení, že ideologické pozadí někdy moderní fundraisingové metody zastupuje a udržuje přísun financí do organizace.

Konflikty v současné době ovlivňují populaci výrazně méně než v předchozích obdobích. V rámci občanských aktivit mezi aktéry převažují jedinci ze stejné společenské

vrstvy, a činnost nefunguje napříč sociálním spektrem, stejně tak genderové složení personálu organizací není vyrovnané.

Z rozboru společenského kontextu víme, že se v turecké společnosti objevují různé ideologické proudy a názory. Také organizace občanské společnosti se k některým z těchto proudů více či méně přiklání, a to do jisté míry určuje jejich charakter. U vybraných organizací jsem na základě toho 'co a jak říkají', tedy na základě deskriptivních dat, identifikovala některé prvky, které ilustrují znaky občanské společnosti v Turecku.

Z textů organizace **Mazlumder** se nedá vyčíst konkrétní politická orientace, ale kvůli jejímu důrazu na vlastní odlišnost od ostatních, důrazu na náboženské svobody i důrazu na ochranu muslimských či turkických minorit vyzorujeme její mírně protizápadní vyhranění v tom smyslu, že západní organizace či státy, které mluví o ochraně lidských práv, nepostupují v tomto ohledu důsledně. Její styl je diplomatický, většinou politicky korektní. Dá se ale usuzovat, podle způsobu psaní a sledování případů, že některé kauzy jí opravdu zajímají, zatímco jiné zveřejňuje spíš z nutnosti dostat své definici lidskoprávní organizace. Organizace se vymezuje i proti turecké zahraniční politice. V případě konfliktů nikdy přímo neurčuje viníky, nejmenuje, pouze požaduje nápravu. Lidská práva pojímá jako absolutní, neodkazuje se na mezinárodní úmluvy, nevysvětluje, kde je zdroj této myšlenky o nedělitelných lidských právech, ani nenachází zdroj v turecké či osmanské minulosti.

Lidskoprávní organizace, **Insan Haklari Dernegi** (IHD) je zaměřená na jiná témata, než Mazlumder. Často se v textech zmiňuje kurdská problematika a porušování lidských práv ve vězeních. Na tato témata také vydává zprávy analyzující stav problému nebo jeho části. Staví se proti tureckému nacionalismu. Její politické stanovisko leží v opozici vůči současné vládě, což je demonstrováno poukazováním na různé druhy porušování lidských práv v souvislosti s vládním působením. Staví se proti současné vládní politice a někdy i ostře kritizuje představitele státu.

Organizace **Toplum Gonulluleri Vakfi** (TOG) se vyznačuje minimálním politickým diskurzem, je otevřená, argumentuje konkrétně. Užívá Evropskou unii jako referenční pojem v souvislosti s hodnotami a profesionálními standardy. V jejích programech je zdůrazněný společenský rozvoj, individuální práva a participace.

Organizace **Anadolu Genclik Dernegi** (AGD) se vyznačuje velmi jasnou politickou příslušností. Důraz je na následnictví nacionalistického konceptu, který je dědictvím Necmettina Erbakana. Její hodnoty jsou částečně ambivalentní či utopické. Opakuje ideologickou myšlenku z 80. let 20. století na propojení islámských států v rámci unie, zdůrazňuje tedy spolupráci muslimské komunity a rozvoj vztahů v jejím rámci. V popisech

organizace se vymezuje proti konfliktu a negativním postupům, v textech se objevuje ostrá kritika západních států a obviňování z činnosti poškozující islámské státy. Objevuje se také důraz na správnost a úspěch, vymezuje se ale proti některým pojmům představujícím západní principy a hodnoty, například pojmy modernizace a demokratizace a kritizuje koncept náboženského dialogu. Sama sebe se samozřejmostí považuje za třetí sektor, mluví o jeho důležitosti, ale nedefinuje ho.

Organizace umožňují do různé míry participaci lidí stojících mimo organizaci. Poskytují různé vzdělávací možnosti o své činnosti nebo oboru. V rámci analýzy CIVICUS se objevila kritika kvůli omezené spolupráci s jedinci i dalšími organizacemi a nízkou snahu o advokační činnost nebo neschopnost navázat spolupráci s rozhodujícími orgány. Také organizace v souboru nesly znaky různé míry spolupráce. Hodnoty organizací nebyly podle CIVICUSu výrazně negativní. U organizací oceňuje jejich široký záběr v různých sférách společenských problémů (CIVICUS 2010)

Co se týče vlastní činnosti analyzovaných organizací, důležitým prvkem, který se konstantně objevuje napříč jednotlivými články Mazlumder jsou náboženská práva a souvislá kritika tureckého státního nacionalismu. Jsou vedeny kampaně, v rámci kterých se objevila dlouhodobá spolupráce s jinými subjekty. Také v rámci jednorázových událostí, zejména protestů, spolupracuje i s menšími organizacemi. O účasti v platformách není zmínka. Účast na aktivitách Mazlumder je možná skrz lokální protesty, organizační srazy nebo školicí příležitosti a snaha organizace o advokační činnost je výraznější na národní úrovni. Na mezinárodní se spokojuje s oslovováním některých činitelů, zejména pokud jde o náboženská práva. V rámci mezinárodních událostí jsou protesty hlavní činností, ostatní protesty souvisí především s právy vězňů. Protesty jsou spíše symbolického charakteru, nikdy s masovou účastí. Objevuje se tedy skromná možnost zapojení do činnosti organizace a občanská spolupráce s dalšími organizacemi, většinou podobného charakteru.

Hlavní přispěvatelé jsou muži, výlučně žen se zprávy týkají minimálně. V ženských tématech se organizace angažuje především na úrovni svobodného vyznávání náboženství, dále v případě násilí na ženách.

IHD náboženská práva podle svých slov hájí, ale obvykle nezdůrazňuje, připouští možnost nátlaku ze strany náboženství vyznávajících jedinců. V omezeném množství se objevily reference ke spolupráci s ostatními organizacemi. Jako zdroj či podporu advokační činnosti lidských práv užívá odkazy na mezinárodní úmluvy a standardy.

V uplynulém období nebyla na stránkách IHD avizována žádná možnost, kde by se jedinci mohli angažovat v rámci činnosti organizace, a nebyly publikovány žádné vzdělávací možnosti v oblasti lidských práv. Také o zapojení žen v organizaci se

nedovídáme, pouze je vydána neurčitá zpráva referující o zhoršujících se podmínkách žen v Sýrii a na východě Turecka. Participativní potenciál u této organizace je tedy velmi nízký, stejně tak jako potenciál pro spolupráci s dalšími skupinami.

Stručná ohlášení vydávaná na stránkách TOGu mají souvislost s jednotlivými programy definovanými v programech, ale mezi těmito aktualizovanými prohlášení je nízká kontinuita a různé sekce organizace jsou od sebe viditelně odděleny. Na národní i mezinárodní úrovni spolupracuje v různých časových horizontech s jinými celky.

V rámci advokační činnosti vydává prohlášení, zřídka spolupracuje se státními orgány, nabízí se jim jako partner pro oblast mládeže, a spolu s ostatními organizacemi vydává tisková prohlášení v případě, že potřebuje hájit pozici mladých lidí. V souvislosti s různými událostmi kritizuje politiku, zejména v oblasti mládeže a zdůrazňuje potřebu důvěry této skupině. Zaměřuje se hlavně na univerzitní mládež, nevyjadřuje se k problematice nižšího školství nebo náboženství.

Často zmiňuje důležitost dialogu a rozvoj práv mládeže a jejích schopností. Protesty organizace sama nepořádá, ale některých se účastní: v rámci protestů v Gezi parku pořádala aktivitu pro protestující.

Angažovanost dobrovolníků je vysoká a organizace poskytuje velkou míru prostoru pro vzdělávání, jednotlivé kluby pak pro dobrovolnickou činnost. Podle seznamu pracovníků organizace je množství žen a mužů v organizaci vyrovnané. V meziorganizačním prostředí je tedy spolupráce častá, občas na úkor vnitroorganizační spolupráce. Možnost zapojit se je naproti tomu vysoká.

V rámci komentářů vydávaných AGD k domácím problémům se objevuje kritika současné vlády při různých příležitostech. Spolupráce s vládou a jejími orgány nebo snaha o takovou spolupráci se neobjevuje. S dalšími celky cíleně nespolupracuje nebo o tom neinformuje. Její program má kontinuitu, co se týče vzdělávání na téma islámského korektního chování či etiky. Další aktivity jsou nárazové: aktivity pro děti, demonstrace. Trochu souvislejší je kampaň proti převratu v Egyptě. V ojedinělém případě se vyskytla petiční akce za znovuotevření mešity Hagia Sofia, která je v současné době muzeum.

Organizační spolupráce je tedy omezená zájmy a styčnými plochami mezi organizacemi navzájem. Není zaznamenána výraznější snaha o mezinárodní spolupráci, kromě TOGu. Ani AGD, mluvící o spolupráci s dalšími muslimskými zeměmi nejeví známky, že by takovou činnost sama vyvíjela.

Podle zprávy CIVICUS mají organizace různý přístup ke zveřejňování informací o své činnosti a často je kritizována jejich neprůhledná činnost či hospodaření s penězi. Co se týče transparentnosti Mazlumder, zprávy výzkumů jsou publikovány, evaluace činnosti

nebo celoroční zprávy o činnosti nikoliv. Publikace finanční činnosti a ostatní tedy nejsou vnímány jako důležité v případě této lidskoprávní organizace. Zpráva o činnosti byla pouze prezentována v rámci výročního setkání. Organizace vyhodnocení své činnosti jinde na stránkách neprezentuje a také na rozdíl od IHD nezveřejňuje souhrnné stanovisko ke stavu občanských práv v Turecku. Její postoj vůči státu není tak vyostřený, ze současného stavu ho neobviňuje.

O práci organizace IHD také nejsou vydávány souhrnné reporty a o financování se ze stránek nic nedovíme. Výsledky činnosti nejsou hodnoceny, ale kritizován je stav lidských práv v Turecku a v souladu s pozicí organizace je kritizován vládní postup a současná vláda je často volána k odpovědnosti za problémy. K předcházejícím vládám a jejich obdobím nejsou žádné poznámky, není s nimi porovnáváno. Státu tedy jak se zdá nedůvěřuje, a nebyly zaznamenány snahy o spolupráci se státními orgány.

V případě TOGu je na stránkách možné najít souhrnné zprávy o činnosti i finanční zprávy za uplynulá období. Organizace také zveřejňuje sponzory organizace i jednotlivých projektů na svých stránkách.

Činnost a finanční aktivity AGD nejsou transparentní. Na internetových stránkách nejsou podobné dokumenty k nalezení. Publikovaná zpráva vyzývající k pravidelnému reportování činnosti však naznačuje snahu o větší přehlednost práce, větší organizovanost a informovanost v organizaci.

AGD stejně jako IHD a Mazlumder na stránkách souhrnné zprávy o činnosti a finanční reporty nepublikují. V případě AGD a IHD dostává politický náboj více prostoru než původní definovaná náplň činnosti, což připomíná důležitost ideologického vymezení a jeho sílu u jednotlivých organizací. Ideologické vymezení nevychází z organizací, ale organizace jsou na něm postaveny, jsou jeho součástí a své ideologie mohou šířit dál, zvláště v případě mají-li dostatečně silné zdroje. Po rozsáhlejší pozorování by se dalo zjistit, jestli organizace existuje spíš pro šíření ideologie samotné, než mise, kterou má popsanou ve stanovách. V současné chvíli se to nedá tvrdit, ale projev AGD naznačuje silnější ideologické cíle, než jak je popisuje ve svých stanovách.

Analýza ukazuje na to, jaké u jednotlivých organizací existují standardy prezentace, evaluace činnosti a její prezentace, transparentnost finanční činnosti, jaké způsoby jsou používány k získávání financí na činnost organizací, a roli jednotlivých diskurzů v rámci sebeprezentace. Objevily se různé míry nacionalistických prvků, různé postoje vůči víře, různé názory na dění uvnitř státu i mimo, různé způsoby kritiky národních i mezinárodních činitelů. Výrazná je adaptace některých pojmů, které mohou být považovány za západní nebo Turecku nevlastní, ale přitom jsou vcelku adaptovány do kontextu různě

orientovaných tureckých organizací, a tak jsou často kombinovány protizápadní diskurzy a západní hodnoty. Toto ukazuje adaptaci některých pojmů jako vlastních, což do jisté míry vyvrací tvrzení o nemožnosti aplikace takových pojmů mimo prostředí, kde byly poprvé definovány. Mezi organizacemi, třeba i stejně zaměřenými, je poměrně velký rozdíl v pojetí činnosti.

Analýza vytváří možnost pro bližší pochopení organizované občanské aktivity v Turecku. Pro pochopení rozsahu a působení jednotlivých organizací je potřeba je sledovat v dlouhodobém horizontu a čerpat informace z více zdrojů, nejen z toho, jak se organizace prezentuje. Tato práce však nabídla pohledy, které mohou být doplněny a rozvedeny, v širším časovém horizontu i kvantifikovány. Je samozřejmě možné, že některé aktivity nebo aktivity celkově jsou záměrně vynechávány z prezentace, nebo že organizace opravdu nepřipisuje svojí internetové viditelnosti důležitost. Pozorováním činnosti a kontaktem s příznivci a členy organizace by se rozkryly variace diskurzů, které jsou používány v rámci organizace samotné.

Seznam zdrojů

- BAYRAMOGLU, Ali. *Modernity does not tolerate superstition: The Religious and Seculars in the Democratization Process*. Istanbul, 2009. ISBN 978-605-5832-11-7.
- BERMEO, Nancy – NORD, Philip (eds). *Civil Society Before Democracy: Lessons from Nineteenth-Century Europe*. Lanham, 2000. ISBN 0-8476-9550-6.
- BRYAN, L. Wilson. *Religion in Sociological Perspective*. New York, 1986. ISBN 0-19-826663-4.
- COOPER John - NETTLER Ronald - MAHMOUD Mohamad. *Islam and Modernity: Muslim Intellectuals Respond*. London, 2000. ISBN: 978-1-86064-531-0.
- ČERNÝ, Karel. *Svět politického islámu: Politické probuzení Blízkého východu*. Praha: 2012. ISBN 978-80-7422-166-8.
- DOHNALOVÁ, Marie. *Antropologie občanské společnosti*. Brno: 2004. ISBN 80-7204-339-0.
- ESPOZITO, John L. *Islam: the Straight Path*. New York: 1998. 3. vydání. ISBN 978-0195112337.
- ESPOZITO, John L. *Makers of Contemporary Islam*. New York: 2001. ISBN 0-19-514128-8.
- HOWARD, Marc Morjé. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: 2003. ISBN: 9780521011525.
- KALAYCIOGLU, Ersin – CARKOGLU, Ali. *Turkish Democracy Today: Elections, Protest and Stability in an Islamic Society*. London/New York, 2007. ISBN: 978-1845111854.
- KAMALI, Masoud. *Multiple Modernities, Civil Society and Islam: The Case of Iran and Turkey*. 2006. ISBN-13: 978-0853230892.
- KROPÁČEK, Luboš. *Blízký východ na přelomu tisíciletí: Dynamika přeměn v muslimském sousedství Evropy*. 1999. ISBN 80-7021-298-5.
- LAVILLE, Jean Louis – SAINSAULIEU, Renaud. *L'association: Sociologie et économie*. Mesnil-sur-L'Estree, 2013. ISBN 978-2-8185-0311-9.
- MALEČKOVÁ, Jitka. *Úrodná půda: Ženy ve službách národa*. Praha, 2002. ISBN 80-85866-95-1.
- NORTON, Augustus Richard (ed.). *Civil Society in the Middle East*. 1996. ISBN 978-9004104693.
- PARK, Bill. *Modern Turkey: People, State and Foreign Policy in a Globalised World*. London/New York, 2011. ISBN-13: 978-0415443715.

RAKUŠANOVÁ, Petra - STAŠKOVÁ, Barbora. *Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha, 2007. ISBN 978-80-86946-22-1.

SILVERMAN, David. *The theory of organisations*. Londýn, 1971. 2. vydání. ISBN 0435828118.

SHANKLAND, David. *Islam and Society in Turkey*. Cambridgeshire, 2000. ISBN 978-0906719268.

Články, časopisy a odborná periodika:

BORA, Tamil. Nationalist Discourses in Turkey. In: *Symbiotic Antagonisms: Competing Nationalisms in Turkey*. Salt Lake City, 2011. 57-81. ISBN 978-1-60781-979-0.

BUKET, Turkmen. Muslim Youth and Islamic NGO's. In: GOLE, Nilüfer – AMMANN, Ludwig (eds.). *Islam in public: Turkey, Iran and Europe*. Istanbul, 2006. S. 227 - 255. ISBN 9756176423.

CAHA, Omer. The Inevitable Coexistence of Civil Society and Liberalism: The Case of Turkey. *Journal of Economic and Social Research* 3/2. 2002. S. 35-50. ISSN 1302-1060.

CAYIR, Kenan. Islamic Novels: A Path to New Muslim Subjectivities. In: GOLE, Nilüfer – AMMANN, Ludwig (eds.). *Islam in public: Turkey, Iran and Europe*. Istanbul, 2006. S. 192-224. ISBN 9756176423.

BULENT, Aras – CAHA, Omer. Fethullah Gülen and His Liberal “Turkish Islam” Movement. *Middle East Review of International Affairs Journal* [online]. Ročník 4 . Číslo 4. bez stránkování. [vid. 17 June 2012]. Dostupné z: <http://www.gloria-center.org/2000/12/aras-and-caha-2000-12-04/>

CARKOGLU, Ali. Local Elections in Turkey: A Signal for Takers or the Inevitable Beginning of the End for AKP? *South European Society and Politics* 14/ 3, 2009, S. 295–316. ISSN: 1360-8746.

DIEZ, Thomas, AGNANTOPOULOS, Apostolos, KALIBER, Alper. Turkey, Europeanization and Civil Society: Introduction. *South European Society and Politics* 10/1. 2005. S. 1-15. ISSN 1360-8746.

DRAGONAS, Thalia – ERSANLI, Buşra – FRANGOUDAKI, Anna. Greek and Turkish students' views on history, the nation and democracy. In: BIRTEK, Faruk – DRAGONAS, Thalia (eds.). *Citizenship and the nation-state in Greece and Turkey*. London/New York, 2005. ISBN 978-0415347839.

DVOŘÁKOVÁ, Ilona. Obsahová analýza / formální obsahová analýzy / kvantitativní obsahová analýza. *Antropowebzin* 2 [online]. 2010. s.95-100. ISSN 1801-8807. [vid. 16.01. 2013]Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/obsahova-analyza-formalni-obsahova->

analýza

EISENSTADT, Shmuel N. Multiple modernities. *Daedalus* 1/129. 2000. s. 1-29. ISSN 0011-5266.

KADIOGLU, Ayse. Denationalization of Citizenship? The Turkish Experience. *Citizenship Studies* 11/3. 2007. S. 283-301. ISSN 1362-1025.

KALAYCIOGLU, Ersin. State and Civil Society in Turkey. In: SAJOO, B. Aryn(ed.). *Civil Society in the Muslim World: Contemporary Perspectives*. London/New York, 2002. ISBN 1 86064 858 4.

KILINC, Ramazan. The Patterns of Interaction between Islam and Liberalism: the Case of the Gülen Movement. Článek z konference ze 26.10.2007 [online]. [vid. 4.10. 2012] Dostupné z: <http://gulenconference.org.uk/conf.php?id=26>

KOMECOGLU, Ugur. New Sociabilities: Islamic Cafes in Istanbul. In: GOLE, Nilüfer – AMMANN, Ludwig (eds.). *Islam in public: Turkey, Iran and Europe*. Istanbul, 2006. s. 163- 189. ISBN 9756176423.

KOYUNCU-LORASDAGI, Berrin. On the Question of Islam and Nationalism in Turkey: Sources and Discourses. In: *Symbiotic Antagonisms: Competing Nationalisms in Turkey*. Salt Lake City, 2011. 133-161. ISBN 978-1-60781-979-0.

KUČERA, Petr. Turecké jaro? Od ekologického protestu k občanskému neklidu. *Nový Orient* 68/3. s. 4-17. ISSN 0029-5302.

KROPÁČEK, Luboš. Gellnerova islamika. *Historická sociologie* 2/2010. Kolín, 2010. s. 99-106. ISSN 1804-0616.

FREIZER, Sabine. Central Asian fragmented civil society: Communal and neoliberal forms in Tadžikistan and Uzbekistan. In: GLASIUS, Marlies (ed.). *Exploring civil society: Political and cultural contexts*. Abingdon/ New York, 2004. ISBN 0-415-32546-3.

LEVIS, David. Civil society in non-Western contexts: Reflections on the 'usefulness' of a concept. *Civil Society Working Papers Series 13* [online]. s. 569-586. ISBN 0753013789. [vid. 18.03.2013]. Dostupné z: http://eprints.lse.ac.uk/29052/1/CSWP13_web.pdf

MENDEL, Miloš. Občanská společnost v islámských zemích – nereální představa. In: HANUŠ, Jiří – VYBÍRAL, Jan. (eds.). *Náboženství v globální občanské společnosti*. S. 33-41. Brno, 2008. 978-80-7325-140-6.

NAN, Azim. Foreword. In: SAJOO, B. Aryn(ed.). *Civil Society in the Muslim World: Contemporary Perspectives*. London/New York, 2002. ISBN 1 86064 858 4.

OZOGLU, Hakan. Does Kurdish Nationalism Have a Navel?. In: KADIOGLU, Ayse – KEYMAN E. Fuat(eds). *Symbiotic Antagonisms: Competing Nationalisms in Turkey*. Michigan: 2011. s. 199 – 222. ISBN 978-1-60781-979-0.

- PAREKH, Bhikhu. Putting civil society in its place. In: GLASIUS, Marlies (ed.). *Exploring civil society: Political and cultural contexts*. Abingdon/ New York, 2004. ISBN 0-415-32546-3.
- PIRICKÝ, Gabriel. Islám ve veřejnom živote – AKP a politika „umierneného“ sekularizmu. *Nový Orient* 68/3. S. 25-32. ISSN 0029-5302.
- SAJOO, B. Aryn. Ethics in the Civitas. In: SAJOO, B. Aryn(ed.). *Civil Society in the Muslim World: Contemporary Perspectives*. London/New York, 2002. ISBN 1 860648584.
- SAJOO, B. Aryn. Introduction: Civic Quests and Bequests. In: SAJOO, B. Aryn(ed.). *Civil Society in the Muslim World: Contemporary Perspectives*. London/New York, 2002. ISBN 1 86064 858 4.
- SALMONI, Barak, A. Islamic Political Identity in Turkey, by M. Hakan Yavuz. *Strategic Insights* III/1. California 2004. [online], bez stránkování. [vid. 17.06. 2013] Dostupné z: <http://calhoun.nps.edu/public/bitstream/handle/10945/11399/salmoniRvJan04.pdf?sequence=1>
- SECKINELGIN, Hakan. Contractions of a sociocultural reflex: Civil Society in Turkey. In GLASIUS, Marlies (ed.). *Exploring civil society: Political and cultural contexts*. Abingdon/ New York, 2004. ISBN 0-415-32546-3.
- SKOVAJSA, Marek. Organizovaná občanská společnost: teorie a vývoj. In: SKOVAJSA, Marek (eds.). *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha, 2010. s. 30-61. ISBN 978-80-7367-681-0.
- SKOVAJSA, Marek. Občanská společnost a demokratický stát. In: SKOVAJSA, Marek (eds.). *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha, 2010. s. 62-89. ISBN 978-80-7367-681-0.
- TRENTMANN, Frank. The problem with civil society: Putting modern European history back into contemporary debate. In: GLASIUS, Marlies (ed.). *Exploring civil society: Political and cultural contexts*. Abingdon/ New York, 2004. ISBN 0-415-32546-3.
- UMLAUF, Václav. Dávat císařovi nebo demokracii. In HANUŠ, Jiří – VYBÍRAL, Jan (eds.). *Náboženství v globální občanské společnosti*. Brno, 2008. ISBN 978-80-7325-140-6.
- VOLFOVÁ-ÖZEL, Gabriela. Karneval občanské neposlušnosti v Turecku. *Nový Orient* 68/3. 33-39. ISSN 0029-5302.
- YILMAZ, Ihsan. Civil Society and Islamic NGOs in Secular Turkey and Their Nationwide and Global Initiatives: The Case of the Gülen Movement. *Journal of Regional Development Studies*. 13/3. 2010. s. 115-130.

Reporty:

An Overview of Civil Society in Egypt [online]. Civic Society Index Report for the Arab Republic of Egypt. Cairo, 2005. [vid. 11.03.2014]. Dostupné z: <http://www.civicus.org/new/media/Egypt%20Executive%20summary.pdf>

CIVICUS: *Civil Society in Turkey: An Era of Transition* [online]. Civicus Civil Society Index Report for Turkey. 2005. ISBN 978-975-01025-9-2. [vid. 26.10.2012]. Dostupné z: http://civicus.org/new/media/CSI_Turkey_Executive_Summary.pdf

CIVICUS: *Civil Society in Turkey: At a Turning Point* [online]. Civicus Civil Society Index Report for Turkey. 2010. [vid. 26.10.2012]. Dostupné z: <http://civicus.org/downloads/CSI/Turkey.pdf>

Communication on Progress Report 2011 [online]. Arge Consling. 2005. [vid. 18.02.2013]. Dostupné z: http://www.unglobalcompact.org/system/attachments/15017/original/ARGE_COP_2011_period_20042012.pdf?1334934059

REIMER, Sabine. *Civil Society- A new solution beyond state and market?* [online]. Civicus Civil Society Index Report for Germany. 2005. [vid. 11.03.2014]. Dostupné z: http://www.civicus.org/media/CSI_Germany_Executive_Summary.pdf

VAJDOVÁ, Tereza. *An Assesment of Czech Civil Society in 2004: after fifteen years of development* [online]. Civicus Civil Society Index Report for the Czech Republic. Prague, 2005. [vid. 11.03.2014] Dostupné z: http://www.civicus.org/media/CSI_Czech_Report_Executive_Summary.pdf

Webové stránky:

<http://www.ihd.org.tr/>

<http://tog.org.tr/>

<http://agd.org.tr/>

<http://www.mazlumder.org/>